

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**HZ. ÂDEM İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. VELİ ATMACA

HAZIRLAYAN

NURULLAH AGİTOĞLU

ELAZIĞ- 2005

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HZ. ÂDEM İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TESBİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu Tez ...../...../ 2005 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/
oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Üye

Üye

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HZ. ÂDEM İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurullah AGİTOĞLU

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

2005, Sayfa:101

İlk insan olması açısından, her yönü ile merak konusu olmuş ve hakkında çok detaylı malumat bulunan Hz. Âdem'i, Hz. Peygamber'in hadislerinden öğrenmek ve hakkındaki rivayetleri değerlendirmek için yaptığımız “ Hz. Âdem ile İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız, Giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Girişte, çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Âdem kelimesinin anlamı üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, Kutsal Metinlere Göre Hz. Âdem, başlığı altında konu ile ilgili Tevrat, İnciller ve Kur'an-ı Kerim'deki bilgiler incelenmiştir.

İkinci bölümde, Hz. Âdem'in Tarih, Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat kaynaklarında nasıl geçtiği, ulaşabildiğimiz eserler çerçevesinde, İslam Literatüründe Hz. Âdem başlığı altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde de, konu ile hadis rivayetleri verilir, değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Çalışma, sonuç ve bibliyografya ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Âdem, İlk insan, Hadis, Peygamber.

ABSTRACT

Master Thesis

FIXING AND AVALUATION OF RUMOURS ABOUT PROPHET ADAM.

Nurullah AGİTOĞLU

**The University of Firat
Social Sciences Institue
Basic Islamic Sciences
Main Department of Hadith
2005, Page:101**

Our study called “Fixing and Avaoluation of Rumours about Prophet Adam”, avaluates rumours about Prophet Adam that with the direction first human he arouses the other humans interest and there are alot of informations about him. This study consists of the introduction and three chapters.

In the introduction chapter, it was given knowledge about the technics and methods used in this study.

In the first chapter, with the little of “ According to the Holy Books Prophet Adam” the informations about the topic in the old Testament, the Bible and the Qur’an have been studied.

In the second chapter, that how to treated of prophet Adam in the İslamic sources, in history, interpretation, sufism and literature has been explained with the little of “ Prophet Adam in the İslamic Literature”

In the third chapter, hadiths related about the subject have given and their evaluation has been done.

This study finishes with a bibliography and end.

Key Words: Adam, The First Human, Hadith, Prophet.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
A. Araştırma Hakkında Metodolojik Bilgi.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Problemi ve Kapsamı.....	2
3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
4. Araştırmadaki Metodolojik Yaklaşım.....	3
5. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	3
B. Âdem Kelimesinin Anlamı.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTSAL METİNLERE GÖRE HZ.ÂDEM

A. Tevrat'a Göre Hz. Âdem.....	5
B. İncillere Göre Hz. Âdem	8
C. Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Âdem.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM LİTERATÜRÜNDE HZ.ÂDEM

A. Tarih Kaynaklarına Göre Hz. Âdem.....	14
1. Hz. Âdem'in Yaratılışı.....	14
2. Allah'ın Meleklerle Âdem'e Secde Etmelerini Emretmesi ve Âdem'e İsimleri Öğretmesi.....	17
3. Hz. Havva'nın Yaratılışı.....	20
4. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Yasak Ağaç ile İmtihan Edilmeleri.....	21
5. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennetten Çıkarılıp Dünyaya Gönderilmeleri....	24
6. Hz. Âdem'in Çocukları ve Habil, Kabil Kıssası.....	25
7. Hz. Âdem'in Peygamberliği Meselesi.....	28
8. Hz. Âdem'in Vefatı.....	29
B.Tefsirlere Göre Hz. Âdem.....	29
1. Hz. Âdem'in Yaratılışı ve O'na İsimlerin Öğretilmesi.....	29
2. Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmekle Emredilmeleri ve İblis'in Bu Emre Karşı Gelerek Secde Etmemesi.....	33
3. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yasak Ağaçtan Yemeleri ve Dünyaya İndirilmeleri.....	34
4. Hz. Âdem'in Tevbe Etmesi.....	35
5. Hz. Âdem İle Hz. İsa'nın Yaratılış Benzerliği.....	36
6. Habil İle Kabil Meselesi.....	36
C.Tasavvuf ve Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Âdem.....	37
1. Tasavvuf Kaynaklarına Göre Hz. Âdem.....	37
a. Hz. Âdem'in Yaratılışı.....	37
b. Hz. Âdem'e Meleklerin Secde Etmesi.....	40
c. Hz. Âdem'in Yasak Ağaçtan Yemesi.....	41
d. Hz. Peygamber'in Hz. Âdem İle Karşılaştırılması.....	44
2. Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Âdem.....	44
a. Mitoloji ve Eski İnanışlarda İlk İnsan (Hz. Âdem).....	44
b. Türk İslam Edebiyatında Hz. Âdem	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS KAYNAKLARINA GÖRE HZ.ÂDEM

A. Hz. Âdem İle İlgili Hadisler.....	51
1. Muteber Hadis Kaynaklarında Yer alan Rivayetler.....	51
2. Uydurma Olduğu İddia Edilen Hadisler.....	78
B. Rivayetlerin Değerlendirilmesi.....	88
1. İlk Râviye Göre Değerlendirilmesi.....	88
2. Hadis Kaynaklarına Göre Rivayetlerin Dağılımı.....	90
3. Sıhhat Derecelerine Göre Hadislerin Dağılımı.....	92
SONUÇ.....	93
BİBLİYOGRAFYA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin, ibn
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
C.Ü.İ.F.D.	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	Çeviren
Danş.	Danışman
D.İ.A.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
E.Ü.İ.F.	Erciyes Üniversitesi İlahiyat fakültesi
Haz.	Hazırlayan
H.Ü.İ.F.D	Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız.	Hazret
md.	Madde
M.E.B Yay.	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
S.	Sayı
(s.a.s.)	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
S.Ü.S.B.E.	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	Sayfa
Tahk.	Tahkik Eden
Tahr.	Tahriç Eden
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	Tercüme
Trz.	Tarihsiz
Yay.	Yayın (ları), Yayınevi
Yrz.	Baskı Yeri Yok

ÖNSÖZ

Hamd ve senâ, insanları dalaletten hidayete ulaştırmak için peygamberler gönderen Allah'a, salât ve selâm da onun son peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'e olsun.

Yaratılmış ilk insan ve aynı zamanda Peygamberler silsilesinin ilk halkası, Hz. Âdem (a.s.)'dir. Hz. Âdem, yaratılışı, cennete konulması, ünsiyet duyması için Havva'nın yaratılması, yasak ağaçtan yemesi, bunun neticesinde dünyaya indirilmesi, çocukları, özellikle Habil, Kabil meselesi ve peygamberliği gibi hususlardan dolayı hep merak konusu olmuştur. Bu yüzden de kendisi ile ilgili, Kutsal metinlerde ve rivayetlerdeki bilgilerin yanında, gerek tarih kaynaklarında gerekse müstakil kaynaklarda çok detaylı malumat vardır. Bu malumatın bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'e ve sahih hadislere uymakla beraber, bir kısmı da bu iki temel kaynağa uymayan hatta ters düşen özellikler taşımaktadır. Bu teferruatlı bilgiler, İsrailiyat'tan, bazı müelliflerin abartılı yorumlarından ve açıklamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu çeşit bilgiler karşısında rivayet kaynaklarının tespiti gerekmektedir. Hz. Âdem'i, son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sözleriyle tanımak için sahih rivayetlere ulaşma ihtiyacı doğmaktadır. Çoğu zaman sahih rivayetlere dayanmadığı halde birçok kaynaktan geçen haberler ve rivayetler bulmak mümkündür.

Ayrıca, konu ile ilgili eserlerde sahih hadislerin ağırlıkta olmayışı da bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk eden etkenlerdendir.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir.

Girişte, araştırmamızda kullandığımız yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiş, ayrıca "Âdem" kelimesinin anlamı üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, "Kutsal Metinlerde Hz. Âdem" başlığı altında, Kitab-ı Mukaddes esas alınarak Tevrat ve İnciller'de Hz. Âdem ile ilgili bilgiler ile Kur'ân-ı Kerim'deki konu ile ilgili ayetler incelenmeye çalışılmıştır.

"İslam Literatüründe Hz. Âdem" adlı ikinci bölümde, tarih, tefsir, tasavvuf ve edebiyat kaynaklarındaki bilgiler ele alınmıştır. Belli başlı tarih eserlerinden istifade edilerek Hz. Âdem'in hayatı geniş bir şekilde incelenmiş, muteber tefsir kaynaklarında da konu ile ilgili farklı yorumlar sunulmaya çalışılmıştır. Daha sonra tasavvuf eserlerinin konuya bakışı üzerinde durulmuş; mitolojilerde ve eski inanışlarda, ayrıca Türk, İslam edebiyatında Hz. Âdem'in nasıl anlatıldığı üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın temelini teşkil eden üçüncü bölümde de, Hz. Âdem hakkında vârid olan hadis rivayetleri, muteber kaynaklarda geçenler ve uydurma olduğu iddia edilenler, diye iki kısma ayrılarak verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra, verilen rivayetlerin, ilk râviye, geçtikleri kaynağa ve sihhat derecelerine göre değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışmamız sonuç ile bitirilmiştir.

Çalışmamızın faydalı olmasını dilerken, her zaman yakın ilgi ve desteğini gördüğüm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Veli ATMACA Bey'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tezin düzeltilmesi ve yazılması sırasında yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Ekrem YÜCEL ve İdris KALAY'a da teşekkür ederim.

Gayret bizden, muvaffakiyet Yüce Allah'tandır.

Nurullah AGİTOĞLU
Elazığ, 2005

GİRİŞ

A. Araştırma Hakkında Metodolojik Bilgi

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Peygamberler silsilesinin ilk halkası, çalışmamızın konusu olan Hz. Âdem'dir. Kutsal metinlerde, tarih, tasavvuf ve hadis gibi İslam kaynaklarında peygamberlerle ilgili malumat bulmak mümkündür. Sözlü kültürde de peygamberlere ait birçok hikâye ve menkıbenin olduğu bilinmektedir. Peygamberler içerisinde Hz. Âdem'in ilk insan ve ilk peygamber olması, meleklerin kendisine secde etmekle emredilmeleri, kendisine bütün isimlerin öğretilmesi gibi hususlardan dolayı birçok ilim dalı tarafından incelenmiştir.

Hz. Âdem'in Kur'an'da kıssası genişçe anlatılmıştır. Bununla beraber tarih, tasavvuf ve edebiyat kaynaklarında da çok daha detaylı bilgiler vardır. Bu bilgilerin bazıları Kur'an'ı Kerim'e ve hadislere uymakla beraber bir kısmı da bu iki temel kaynağa uymayan hatta ters düşen özellikler taşımaktadır. Bu tür teferruatlı bilgilerin İslam literatürüne İsrailiyat kaynaklarından geçtiğini görmekteyiz. Bir kısım bilgiler de müelliflerin abartılı yorumlarından ve açıklamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu çeşit bilgiler karşısında rivâyet kaynaklarının tespiti gerekmektedir. Peygamberleri, son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sözleriyle tanımak için sahih rivâyetlere ulaşma ihtiyacı doğmaktadır. Çoğu zaman sahih rivâyetlere dayanmadığı halde bir çok kaynaktan geçen haberler ve rivâyetler bulmak mümkündür.

Hz. Âdem hakkında müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan tespit edebildiklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mustafa ERDEM, **Hz.Âdem** (İlk İnsan), TDV Yay., Ankara- 1993.
- Hasan KARAKAYA, **Hz.Âdem ve Hz.Havvâ ile İlgili Rivâyetlerin Tahlili**, (Bitirme Tezi, Danş. Hâbil Nazlıgül), E.Ü.İ.F., Kayseri-2004.
- Naci UÇMAN, **Hz.Âdem'in Yaratılışı ve Peygamberliği**, (Bitirme Tezi), EÜİF. Kayseri-1986.
- Seyfettin ÇETİN, **İlk İnsan, İlk Baba, İlk Peygamber Hz.Âdem** , Okul Yay., İstanbul-2004.
- Dursun KOÇ, **Kur'an'a Göre Hz. İsa, Hz. Havvâ ve Hz. Âdem'in Yaratılışı**, (Lîsâns Tezi), A.Ü.İ.F., Erzurum-1995.
- Ahmet ÖZCAN, **Tevrât ve Kur'an'a Göre Hz. Âdem**, Danş. Osman Cilacı, (Yüksek Lîsâns Tezi), S.Ü.S.B.E., Konya-1987.

- Ahmet BEDİR, **Hız. Âdem'in Boyu**, H.Ü.İ.F.D., c.4 S.5 , Şanlıurfa-1999, s.133-138.
- İsmail YAKIT, **Kuran'da Hız. Âdem**, S.D.Ü.İ.F.D., S.6 Isparta- 1999, s.1.
- Hasan KESKİN, **Kur'an'da Meleklerin Hız. Âdem'e Secde Etmelerinin Yorumu**, C.Ü.İ.F.D., S.6 Sivas- 2002, s.107-120.

Fakat bu çalışmaların hiç birisi hadis alanında yüksek İlsâns ve daha üst düzeyde yapılmadığı gibi sadece Hız. Âdem hakkındaki hadisleri inceleyerek de yapılmış değildir. Kur'an'ı Kerim'de kıssası genişçe anlatılmış olan Hız. Âdem'i dinin ikinci kaynağı konumundaki hadislerle tanıma ihtiyacı bizleri böyle bir çalışmanın yapılmasına sevk etmiştir.

2. Araştırmanın Problemi ve Kapsamı

Gerek zaman ve gerekse imkânlar göz önüne alındığında konuyla ilgili kaynakların hepsine ulaşmanın mümkün olmadığı görülecektir. Hız. Âdem, üç dinin de kutsal kitabında yer alan ve ilk insan olması hasebiyle hakkında verilen bilgilerin çok olduğu bir peygamberdir. İşte bu açıdan bu bilgilerin hepsine ulaşmak mümkün olmamıştır. Hız. Âdem hakkında bizlere ulaşan efsane, menkıbe ve israiliyat türü bilgilerin tamamının incelenmesi, bunların kaynaklarının tespit edilip detaylı bir şekilde analiz edilmesi bir yüksek İlsâns çalışmasının sınırlarını zorlayacaktır. Bu çalışmayla konunun önemli ve gerekli kısımlarının ifade edilmesi bile çalışmayı bir nebze başarılı kılacaktır.

Tarihçilerin ve Tefsircilerin Hız. Âdem'i anlatırken tenkide tabi tutmadan veya yeterli derecede tenkit yapmadan aktardıkları teferruatlı bilgiler karşılaşılan başka bir problemidir.

Araştırmanın kapsamına gelince, Hız. Âdem'in hayatı, tarih kaynaklarında Hız. Âdem adlı bölümde geniş olarak ele alınmıştır. Bu bilgiler işlenirken, ulaşılabilen kaynakların hepsinden faydalanma yoluna gidilmiştir. Çalışmada ayrıca Hız. Âdem'in üç dinin kutsal kitabında nasıl anlatıldığı da üzerinde durulan diğer bir konudur. Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat gibi ilim dallarında ele alınış şekli ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezimiz hadis bilim dalında yapıldığı için Hız. Âdem ile ilgili hadis kaynaklarında geçen rivâyetler verilerek bunların değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Hız. Âdem ile ilgili rivâyetlerin tespiti ve değerlendirilmesi adlı bu çalışmada sadece Hız. Âdem hakkındaki rivâyetler verilmeye çalışılarak konuyla dolaylı ilgisi olan Hız. Havvâ ve Şeytan hakkında geniş bilgi verilmemiştir. Konu incelenirken Hız. Âdem hakkındaki rivâyetler toplanıp değerlendirilmeye çalışılarak peygamberliği, ilk insan olması ve buna bağlı meseleler konunun dışında tutulmuştur.

Kutsal kaynaklarda Hz. Âdem incelenirken sadece Kur'an, Tevrât ve İnciller ele alınarak diğer kutsal kitaplar inceleme konusu yapılmamıştır. Çünkü böyle bir çalışma daha çok zaman ve imkân gerektirmektedir.

4.Araştırmadaki Metodolojik Yaklaşım

Çalışmada inceleme konusu olan her branşın ana kaynaklarına müracaat etmeye gayret gösterilmiştir. Tarih alanında Taberi'nin Tarihi ve Milletler ve Hükümdarlar Tarihi adlı eserleri, İbnu'l-Esir'in el-Kâmil'i, İbn Kesîr'in el-Bidaye'si, Sa'lebi'nin 'Arais'i başvuru başlıca kaynaklar olmuştur. Tefsir kaynaklarında İbn-i Kesîr, Nesefi, Alûsî gibi rivâyet, dirâyet ve işari tefsirlere müracaat edilmekle beraber çağdaş tefsir olarak Elmalılı tefsirinden de istifade etme yoluna gidilmiştir. Tasavvuf kaynaklarından İbni Arabî ve Mevlânâ gibi mutasavvıfların ilk eserleri incelenmeye çalışılmıştır.

Hadislerin tespitinde de çeşitli fihristler ve Hadis Cd'leri kullanılarak kitapların taranması yoluna gidilmiştir. Mümkün olduğunca tasnif dönemi eserleri kullanılmaya gayret edilmiş fakat ikinci el kaynaklara da yer verilmiştir.

5.Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Araştırmanın birinci bölümünde kutsal metinlerde Hz. Âdem adı altında Kur'an, Tevrât ve İncillerdeki bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Tarih, Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat gibi İslam dini kaynakları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Hz. Âdem ile ilgili olarak hadis kaynaklarında geçen rivâyetler toplanarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışma, sonuç ile bitirilmiştir.

B. Âdem Kelimesinin Anlamı

Dini inançlara göre ilk yaratılan insan ve ilk peygamber¹ olan Hz.Âdem'in isminin kökeni konusunda iki görüş vardır. Birincisi, bu ismin Arapça olmadığı yönündedir. İmam Şa'bi ve Sa'lebi İbranicede toprağa 'adam' dediği için bu ismin İbranice olduğunu söylerler. Zemaşeri, Beyzavi ve Ebû's-Suud gibi âlimler de bu ismin Arapça olmadığını söyleyenlerdendir. Diğer görüş de, Âdem adının Arapça olduğu yönünde olup Cevheri ve Ebû Mansur Cevaliki bu görüştedirler. Cevaliki, El-Mu'rib adlı kitabında peygamber isimlerinden Âdem, Şu'ayb, Sâlih, Muhammed hariç diğerlerinin Arapça olmadığını belirtir. Bazılarına

¹ Komisyon, **T.D.K. Türkçe Sözlük**, (I-II), Âdem md., T.D.K. Yay., Ankara- 1998.

göre de bu ismin aslı Süryanicedir. ² Bu kelimenin Sümer dilindeki 'adamu' (babam), Asur-Babil dilindeki 'adamu' (yapılmış meydana getirilmiş ortaya konmuş; çocuk, genç) veya Sâbi dilindeki 'adam' (kul) kelimelerinden alınmış olabileceği de söylenmiştir.³

E.d.m. kökünden, dördüncü ve beşinci babta (Edime ye'demu, edume ye'dumu) kullanıldığında, esmer manasına gelir. El-edîm ve el-udme de bu manaya gelir. İkinci baktan kullanıldığında, (edeme ye'dimu) ekmeğe katık yapmak manasına gelir. El-udme, derinin içi, el-edîm, dabaklanmış deri manasına gelmektedir. El-udme, yakınlık ve bir şeye ulaştırıcı vesile anlamını da verir. ⁴

"Âdem" isminin "üdme"den veya "edîmü'l-ard"dan türemiş (efalü) vezninden Arapça bir kelime olduğu rivâyet olunuyorsa da A'cemî (yani Arapça olmayan) ve (fâalü) vezninde olması tercih edilir. Zemahşerî, Beydavî, Ebû's-Suûd ve diğerleri gibi muhakkikîn (tahkikçiler)'in tercihi budur. İmam Şa'bî, bunun "âzer" ve "a'zer" gibi İbranî dilinden olduğunu ileri sürmüş, Süryanice'de de Âdem'in toprak demek olduğunu söylemiştir.⁵

Âdem'e bu ismin, cesedi topraktan yaratıldığı için verildiği söylenmiştir. Bir başka görüşe göre de rengindeki esmerlikten dolayı verilmiştir. Kendisindeki muhtelif unsurlar ve ayrı kuvvetlerden dolayı bu ismi aldığı da ifade edilmiştir. Yine Allah'ın üflediği ruhun kendisini güzelleştirmesinden bu ismi aldığı da iddia edilmiştir. Çünkü Araplar yemeği güzelleştiren katık için de bu kelimenin türevlerini kullanırlar. Yine bu kelimenin ülfet anlamının da olduğu söylenmiştir.⁶

² İzmirli İsmail Hakkı, **İslam Türk Ansiklopedisi**, ( ) Âdem md., Asar-ı ilmiye kütüphanesi neşriyatı., İstanbul- 1941; **Ana Britanica**, (I- XXII) Âdem md., Ana Yay. İstanbul-1986, c.1 s.90-91.

³ Bolay, Süleyman Hayri, **DİA**, (I-XXIX) Âdem md. ,İsrâbul- 1988, c.1 s.358.

⁴ Bu kelime için bkz. İbn Manzur, **Lîsânu'l-Arab**, (I- XVIII) Tash. Emin Muhammed Abdulvehhab – Muhammed Sadık el-Ubeydi, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut- 1997, e.d.m. md. c.1 s. 96-98; El-Cevheri, İsmail b. Hammad, **Es-Sıhah Tacu'l-Luga ve Sıhahu'l-'Arabîyye**, (I- VI), Dâru'l-İlmi lil-melayin, Beyrut- 1990, e.d.m. md. c.5 s.1858-1859; Zebidi, Seyyid Muhammed Murtaza, **Tacu'l-Arus**, (I-X) e.d.m. md. c.8 s.180; LOUISE, Ma'luf, **El-Muncid Fil'luga ve'l-A'lâm**, Âdem md., Darul-Maşrık, Beyrut- 1973,

⁵ Elmalılı , Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, (I- X), Eser Neşriyat, Trz., Yrz., c.1 s.315.

⁶ İsfahani, er-Ragıb Ebû'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed, **El-Mufredat Fi Garibi'l-Kur'an**, Tahk. Muhammed Halil Aytani, Âdem md., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut- 2001.

BİRİNCİ BÖLÜM KUTSAL METİNLERE GÖRE Hz. ÂDEM

Üç büyük dinin kutsal kitabında Hz.Âdem'in nasıl geçtiğini inceleyeceğimiz bu bölümde, tarihi sıralarına uygun olarak önce Tevrât'ta, sonra İnciller'de ve en son Kur'ân-ı Kerim'de konu ile ilgili bilgileri inceleyeceğiz.

A. Tevrât'a⁷ Göre Hz. Âdem

İlk insan Hz.Âdem ile ilgili bilgiler Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın Tora (Tevrât) bölümünde yer almaktadır. Tanah, Hristiyanların Eski Ahid adını verdikleri, Yahudilerin yazılı dini edebiyat külliyyatı niteliğinde olan kutsal kitaplarıdır. Tanah; Tora (Tevrât), Neviim ve Ketuvim olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Tanah kelimesi de bu üç kitabın İbranice baş harflerinden oluşmaktadır.⁸

Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili bilgileri, Tevrât'ın Tekvin (Yaratılış) bölümünde bulmak mümkündür. Aslında Tekvin'de, yaratılış olayı bir bütün olarak ele alınmakta, yaratılış “gün” adı verilen zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmektedir.⁹

Tevrât, ilk insanı anlatırken “insan”, “adam” ve “Âdem” kelimelerini kullanmaktadır. Bu üç kelimenin aynı anlamda kullanılmış olması ve birbirleriyle özdeşleşmiş olmasının muhtemel olduğu belirtilmiştir.¹⁰

Tevrât, insanın yaratılışını şöyle anlatmaktadır: “*Ve Allah dedi: Suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen her şeye hâkim olsun. Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allah'ın suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı.*”¹¹ “*Ve Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan canlı oldu.*”¹²

Tevrât'ta, Hz. Âdem'in yaratıldıktan sonra konulduğu yer Cennet değil de “Aden'de bir bahçe” olarak geçmektedir: “*Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi.*”¹³

⁷ Burada esas aldığımız, Kitab-ı Mukaddes içerisinde neşredilip Ahd-ı Atik (Eski Ahid) adı verilen kitaptır.

⁸ Geniş bilgi için bkz. Erdem, Mustafa, **Hazreti Âdem**, (İlk İnsan), TDV Yay., Ankara-1993, s. 17.

⁹ Erdem, **Hz. Âdem**, s. 18.

¹⁰ Erdem, **Hz. Âdem**, s. 21.

¹¹ Tekvin I/ 26-27.

¹² Tekvin II/ 7.

¹³ Tekvin II/ 8-9.

Tevrât'ta Hz. Âdem'in imtihan edilip yememesinin istendiği ağaç olarak da “ iyilik ve kötülüğü bilme ağacı” zikredilmektedir: “*Ve Rab Allah adama emredip dedi: Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye, fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin, çünkü ondan yediğin gün mutlaka ölürsün.*”¹⁴

Tevrât, Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi konusunu da “Âdem'in canlılara isim koyması” şeklinde şöyle aktarır: “*Ve Rab Allah her kır hayvanını ve göklerin topraktan yaptı; ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi, ve adam her birinin adını ne koydu ise canlı mahlukun adı o oldu. Ve Adam bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve kır hayvanına ad koydu...*”¹⁵

Yine Tevrât'ta Havvâ'nın yaratılışı da şu şekilde geçer: “*Ve Rab Allah, Adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. Ve Rab Allah Adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi. Ve Adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna nîsâ denilecek, çünkü o insandan alındı.*”¹⁶

Hz. Âdem ile Havvâ'nın kandırılarak nehyedilen ağaçtan yemeleri ve bunun sonucunda cezalandırılmaları konusu da Tevrât'ta detaylı bir şekilde aktarılmaktadır: “*Ve Rab Allah'ın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekarı yılan idi ve kadına dedi: Gerçek, Allah, bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz dedi mi? Ve kadın yılanı dedi: Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz, fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında, Allah: Ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki ölmeyesiniz, dedi. Ve yılan kadına dedi: Katiyen ölmezsiniz. Çünkü Allah bilir ki ondan yediğiniz gün o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız. Ve kadın gördü ki ağaç yemek için iyi ve gözlere hoş ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı ve onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisi ile beraber kocasına da verdi ve o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduğunu bildiler ve incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Ve günün serinliğinde bahçede gezmekte olan Rab Allah'ın sesini işittiler. Ve Adamla karısı Rab Allah'ın yüzünden bahçenin ağaçları arasına gizlendiler. Ve Rab Allah Adama seslenip ona dedi: Neredesin? Ve o dedi: Senin sesini bahçede işittim ve korktum, çünkü ben çıplaktım ve gizlendim. Ve dedi: Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Ondan yeme diye emrettiğim ağaçtan yedin mi? Ve adam dedi: Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim. Ve Rab Allah kadına dedi: Bu yaptığın nedir? Ve kadın dedi: Yılan beni aldattı ve yedim. Ve Rab*

---

¹⁴ Tekvin, II/ 16-17.

¹⁵ Tekvin, II/ 19-20.

¹⁶ Tekvin, II/ 21-22-23.

Allah yılanı dedi: Bunu yaptığın için bütün sığırlardan ve bütün kır hayvanlarından daha lanetlisin. Karnın üzerinde yürüyeceksin ve ömrünün bütün günlerinde toprak yiyeceksin ve seninle kadın arasına, senin zürriyetinle onun zürriyeti arasına düşmanlık koyacağım, o senin başına saldıracak ve sen onun topuğuna saldıracaksın. Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesi ile çoğaltacağım, ağrı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak o da sana hâkim olacaktır. Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin için ve ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu , ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin. Ve sana diken ve çalı bitecek ve kır otunu yiyeceksin, toprağa dönünceye kadar alnının teri ile ekmek yiyeceksin. Çünkü ondan alındın, çünkü topraksın ve toprağa döneceksin. Ve Adam karısının adını Havvâ koydu çünkü bütün yaşayanların anası oldu. Ve Rab Allah, Âdem ve karısı için deriden kaftan yaptı ve onlara giydirdi.”¹⁷

Hz. Âdem'in “İyilik ve kötülüğü bilme ağacı”ndan yeme suçunu işledikten sonra ebedi olarak yaşamasını sağlayacak olan “Hayat ağacı”ndan yemesin diye, Aden bahçesinden çıkarıldığı da şöyle anlatılır: “*Ve Rab Allah dedi: İşte Adam iyiyi ve doğruyu bilmede bizden biri gibi oldu ve şimdi elini uzatmasın ve hayat ağacından almasın ve yemesin ve ebedi olarak yaşamasın diye. Böylece Rab Allah onu Aden bahçesinden, kendisinin alındığı toprağı işlemek üzere çıkardı. Ve Adamı kovdu ve Hayat ağacının yolunu korumak için Aden bahçesinin şarkına Kerubileri ve her tarafa dönen kılıcın alevini koydu.”¹⁸*

Hz. Âdem'in Aden bahçesinden çıkarıldıktan sonra eşi olan Havvâ'dan Kain(Kabil) ve Hâbil adında çocukları olduğunu, bu çocukların Rablerine birer takdime sundukları, bu takdimelerden sadece birinin kabul edilmesi neticesinde Kain'in kardeşi Hâbil'i öldürdüğü de şöyle anlatılır: “*Ve Âdem karısı Havvâ'yı bildi ve gebe kalıp Kain'i doğurdu ve Rabbin yardımı işte bir adam kazandım dedi. Ve yine kardeşi Hâbil'i doğurdu. Ve Hâbil koyun çobanı oldu, fakat Kâin çiftçi oldu. Ve Kâin, günler geçtikten sonra toprağın semeresinden Rabbe takdime getirdi. Ve Hâbil kendisi de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Ve Rab Hâbil'e ve onun takdimesine baktı, fakat Kâin'e ve onun takdimesine bakmadı. Ve Kâin çok öfkeleni ve çehresini astı. Ve Rab Kâin'e dedi: Niçin öfkeleni ve niçin çehreni astın? Eğer iyi davranırsan o yükseltilmeyecek mi? Ve eğer iyi davranmazsan günah kapıda pusuya yatmıştır ve onun istediği sensin, fakat sen ona üstün ol. Ve Kâin kardeşi Hâbil'e dedi: Ve vaki oldu ki kırdaki oldukları zaman Kâin kardeşi Hâbil'e karşı kalktı ve onu öldürdü. Ve Rab Kâin'e dedi: Kardeşin Hâbil nerede? Ve dedi: Bilmiyorum kardeşimin bekçisi miyim*

---

¹⁷ Tekvin III/ 1- 21.

¹⁸ Tekvin III/ 22-24.

ben? Ve dedi: Ne yaptın? Kardeşinin kanının¹⁹ sesi topraktan bana bağıyor. Ve şimdi sen toprak tarafından lanet edildin, o toprak ki kardeşinin kanını senin elinden almak için ağzını açtı. Toprağı işlediğin zaman artık sana kuvvetini vermeyecektir. Yeryüzünde kaçak ve serseri olacaksın. Ve Kâin Rabbe dedi: Cezam taşınamayacak kadar büyüktür. İşte bugün toprağın yüzü üzerinden beni kovdun ve senin yüzünden gizli kalacağım ve yeryüzünde kaçak ve serseri olacağım ve vaki olacak ki beni her kim bulursa beni öldürecektir. Ve Rab ona dedi: Bunun için Kâin'i kim öldürürse ondan yedi kere oç alınacaktır. Ve Rab, her kim onu bulursa kendisini vurmasın diye Kâin üzerine bir nişane koydu. Ve Kâin Rabbin huzurundan çıktı ve Aden'in şarkında Nod diyarına oturdu."²⁰

Daha sonra Hz.Âdem'e Hâbil yerine Şit adında başka bir çocuk ihsan edildiği ve Âdem'in 930 yıl ömürden sonra vefat ettiğini de Tevrât bize şöyle aktarır: “ Ve Âdem karısını tekrar bildi ve bir oğul doğurdu ve onun ismini Şit koydu. Çünkü Allah Hâbil yerine bana başka bir zürriyet verdi zira onu Kâin öldürdü, dedi.²¹ Ve Âdem yüz otuz yaşında iken kendi benzeyişinde, suretine göre bir oğlun babası oldu ve onun adını Şit koydu. Ve Şit'in babası olduktan sonra Âdem'in günleri sekiz yüzyıl oldu. Ve oğullar ve kızlar babası oldu. Ve Âdem'in yaşadığı bütün günler 930 yıl oldu ve öldü.²²

Tevrât'ta Hz. Âdem'den Tekvin dışında sadece bir yerde²³ soyağacını tesbit için bahsedilir.²⁴

Görüldüğü üzere Hz.Âdem'in Tevrât'taki kıssasının Kur'ân-ı Kerim'deki ile örtüşen ve ters düşen tarafları vardır. Örneğin, yaratılış amacı, yaratıldıktan sonra konulduğu yer, yasak ağaç, Havvâ'nın yaratıldığı şey, Allah'ın Hz. Âdem'i ne surette yarattığı vb. bazı konular Tevrât ile Kur'ân'da farklıdır.²⁵

B. İnciller'e Göre Hz.Âdem

Hıristiyanların sahip oldukları, yaratılış ve ilk insana ait bilgiler, Eski Ahid'in Tevrât bölümünde yer almaktadır. Yeni Ahid adı verilen İnciller ve mektupların bulunduğu ikinci kısımda Yaratılış konusuna temas edilmemektedir. Ancak Yeni Ahid'de, Allah İnsan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Gerek Hıristiyan tefsirciler gerekse ilahiyatçılar, yaratılış ve özellikle ilk insanın yaratılışı konularının maddi unsurları üzerinde durmamışlar, konunun

²⁰ Tekvin IV/ 1-16.

²¹ Tekvin IV/ 25.

²² Tekvin V/ 1-5.

²³ I. Tarihler I/1

²⁴ Özcan, Ahmet, *Tevrât Ve Kur'ân'a Göre Hz.Âdem*, (Yüksek Lîsâns Tezi), S.Ü.S.B.E., Konya-1986, s.19.

²⁵ Geniş bilgi için bkz. Özcan, Ahmet, *Tevrât Ve Kur'ân'a Göre Hz.Âdem*, s. 116-120.

felsefesine ağırlık vermişlerdir. Bu genel prensipten dolayı Hz.Âdem ve Havvâ'dan bahsetmeksizin Hıristiyanlar tarafından yapılan çalışmalar insan motifi üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Aynı zamanda yaratılış olayı kritik edilmiştir.²⁶

İnciller'de Hz. Âdem ile Havvâ'nın hikâyesi özellikle Pavlus'a atfedilen metinlerde ilahiyata ait özel önem taşır. Pavlus, Hz. Âdem'i Hz. İsa'nın bir öncüsü "gelecek olan zatın bir sureti" olarak yorumlar.²⁷ Pavlus'un Romalılara 1. mektubunda bu konu şöyle geçer: " *Bunun için nasıl günah bir adam vasıtasıyla ve ölüm günah vasıtasıyla dünyaya girdi ise böylece ölüm de bütün insanlara geçti. Çünkü hepsi günah işlediler. Çünkü şeriata göre dünyada günah vardı. Fakat şeriat yokken günah sayılamaz. Fakat gelecek zatın sureti olan Âdem'in tecavüzünün benzeyişi üzere günah işlememiş olanlar üzerinde de Âdem'den Mûsâ'ya kadar ölüm saltanat sürdü.*"²⁸

Eski Ahid'i kutsal kitaplarında bir bölüm olarak benimseyen Hıristiyanlar yaratılış konusunda verilen bilgileri prensip olarak kabul etmekle birlikte yaptıkları yorumlarla Yahudilerden ayrılmaktadır. Hıristiyanlar Hz. Âdem'i gerçek bir şahsiyetten çok bir sembol olarak gördüklerinden onun yaratılışını genel anlamda insan cinsinin yaratılışı şeklinde görmekte ve hadiseye bu açıdan yaklaşmaktadırlar.²⁹

Hıristiyanların kendi kitabı yeni Ahid'de, Hz. Âdem'in işlediği suç " asli suç" şeklinde bir doktrin olarak yer almıştır. Bu doktrin gereği bütün insanlar atalarından miras kalan suç ile doğmuş ve onunla beraber ölmüştür.³⁰ Hz. Âdem ile Havvâ'nın günah işlemiş olmaları ve yaratılışları gereği böyle bir duruma düşmeleri doğal olsa da soyundan gelen insanların işlemedikleri, kendilerinden binlerce sene önce işlenen bir suçtan dolayı sorumlu tutulmaları garip ve mantığa aykırı bir düşünce olsa gerektir.³¹

İlk Hıristiyan teoloğu Pavlus'a göre günah işlemenin ve ölümün sebebi olan birinci Âdem'den farklı olarak ikinci Âdem yani İsa, hayat kaynağıdır. İlk Âdem yaşayan can oldu. İkinci Âdem dirilen ruh oldu. Birincisi topraktan ikincisi gökten geldi.³²

Bu bölümümüz adından da anlaşılacağı üzere direkt olarak İncillerde Hz.Âdem'in nasıl geçtiği ile ilgili olduğu için, Hıristiyanların Hz.Âdem ile ilgili yaptıkları detaylı yorumlara girmeyi gerekli görmüyoruz. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi Hıristiyanlar bu

²⁶ Erdem Mustafa, **Hz.Âdem**, s.49-50.

²⁷ **Ana Britannica**, (I-XXII), Âdem md., Ana Yay., İst-1986, c.1 s.90.

²⁸ Pavlus'un Romalılara mektubu, V/ 12-14.

²⁹ Erdem Mustafa, **Hz.Âdem**, s. 50-51.

³⁰ Erdem Mustafa, **Hz.Âdem**, s 91.

³¹ Ferruh, Ömer, **El- İslam Ve't-Tarih**, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, Beyrut-1983, s.92.

³² **Türk Ansiklopedisi**, ( ), Âdem Ve Havvâ md., MEB Yay., İstanbul- 1989, c.1 s.128.

konuda Tevrât'ta geçen bilgileri benimsiyor, ancak Yahudilerden farklı yorumlamalara gidiyorlar.

Pavlus'a dayalı İncil metinlerinde görüldüğü gibi, yaratılış macerası ile değil daha ziyade Hıristiyan ilahiyatına uygun düşerek vaftiz geleneğine mesnet teşkil edecek şekilde, Hz. Âdem ile Havvâ'nın yasak ağaçtan yemeleri ve asli günahın kaynağı olmalarına temas edilmektedir.

C. Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Âdem

Kur'ân'da, Hz. Âdem ile ilgili birçok âyet mevcuttur. Kur'ân'da Âdem ismi (25) yirmi beş âyette geçer. Bunlardan (16) on altı yerde sadece “Âdem” lafzı, (1) bir yerde “Âdem'in iki oğlu” şeklinde, geriye kalan (8) sekiz yerde de “Âdemoğulları” olarak geçmektedir.³³ Fakat Hz. Âdem'in yaratılışı ve kıssası ile genel olarak yaratılış konuları ellibeş âyette geçmektedir. Bu âyetler Bakara, Maide, A'raf, Hicr ve Taha ve İsrâ Sureleri'ndedir.³⁴

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem ile ilgili halk arasında yaygınlaşmış muhtelif yaratılış kıssaları Kur'ân kaynaklı değil; genellikle Kitab-ı Mukaddes kökenlidir.³⁵

Bu kısa izahtan sonra, (ilk insan) Âdem'den bahseden Âyet-i Kerimeler'i zikretmeye çalışacağız.

Hz. Âdem'in yaratılışı, âyetlerde şu şekilde geçer : “ *Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir **halife** yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek olan insanı mı halife kılıyorsun? Dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.*³⁶ *Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik...*³⁷ *Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir **insan** yaratacağım."*³⁸

Allah'ın, Hz.Âdem'e bütün isimleri öğretmesi, meleklerin Hz.Âdem'e secde ile emredilmeleri ve hepsi secde emrine uydukları halde İblis'in bu emre karşı gelerek secde

³³ Abdalbaki, Muhammed Fuad, **El-Mu'cemu'l-Mufehres Li Elfazi'l-Kur'ân'il-Kerim**, Dâru'l-Marife, Beyrut-2003, Âdem md., s.11-12.

³⁴ Âyetler için bkz. El-Bakara, 2/ 30-39 ; El-Maide, 5/ 27-31 ; El-A'raf, 7/ 11-25 ; El-Hicr, 15/ 28-43 ; Tâhâ, 20/ 115-123 (Özsoy Ömer- Güler İlhami, **Konularına Göre Kur'ân** (Sistematik Kur'ân Fihristi), Fecr Yay., Ankara- 2001, s.725- 730)

³⁵ Özsoy, Ömer, a.g.e., s.725.

³⁶ El-Bakara, 2/ 30.

³⁷ El-Araf, 7/11.

³⁸ El-Hicr, 15/28.

etmekten kaçınması da âyetlerde genişçe geçmektedir: "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın! İblis hariç, Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı. (Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? Dedi. (İblis:) Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi. Allah şöyle buyurdu: 'Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!' Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır. (İblis:) 'Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver' dedi. Allah buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin. Allah katında bilinen vaktin gününe kadar...! (İblis) dedi ki: 'Rabbim! Beni azdırmama karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam! Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna.³⁹ Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arz edip: 'Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi. Melekler: 'Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan Tenzîh ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakîm olan ancak sensin, dediler. (Bunun üzerine:) 'Ey Âdem! Eşyanın isimlerini meleklerle anlat, dedi. Âdem onların isimlerini onlara anlatınca: 'Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim?' dedi. Hani biz meleklerle: Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O, yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.⁴⁰ Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi. Allah: "Öyle ise, İn oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın!" buyurdu. İblis: "Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi. Allah: "Haydi, sen mühlet verilenlerdensin" buyurdu. İblis dedi ki: "Öyle ise beni azdırmama karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve Sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi. Allah buyurdu: 'Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! And olsun ki, onlardan kim sana uyarırsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım!⁴¹

Biz: 'Ey Âdem! Sen ve eşin (Havvâ) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman, her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer

³⁹ El-Hicr, 15/28-40.

⁴⁰ El-Bakara2/ 31-34, Ayrıca bkz.Taha, 20/116, İsrâ, 17/ 61.

⁴¹ El-'A'raf 7/12-18.

bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.⁴² Derken Şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: “Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı” dedi. Ve onlara: “Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim” diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye nidâ etti.⁴³ Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde buldukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: “Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik.⁴⁴ Dedi ki: “Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan (cennetten) inin! Artık benden size hidâyet geldiğinde, kim benim hidâyetime uyarsa, o sapmaz ve bedbaht olmaz.”⁴⁵

Hz. Âdem’in işlediği günah neticesinde pişman olup Allah’a tevbe etmesi ve tevbesinin kabul edilmesi de şu şekilde anlatılır: “*And olsun biz, daha önce de Âdem'e ahit vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık.⁴⁶ Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.⁴⁷*

(Âdem ile eşi) dediler ki: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”⁴⁸ Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.⁴⁹

Dedik ki: “Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidâyet gelir de her kim hidâyetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.”⁵⁰ Allah: “Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardı”, buyurdu. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız” dedi.⁵¹

Hz.Âdem’in iki oğlu Hâbil ile Kabil’in kıssası da Âyet-i Kerîmeler’de şu şekilde geçmiştir: “*Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat. Hani birer kurban*

⁴² El-Bakara 2/ 35, El-‘A’raf 7/19.

⁴³ El-Araf 7/20-22.

⁴⁴ El-Bakara2/ 36.

⁴⁵ Taha 20/123.

⁴⁶ Taha 20/115.

⁴⁷ Taha 20/122.

⁴⁸ El-Araf 7/23.

⁴⁹ El-Bakara2/ 37.

⁵⁰ El-Bakara 2/38.

⁵¹ El-Araf 7/24-25.

takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "And olsun seni öldüreceğim" dedi. Diğer de "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder" dedi ve ekledi: "And olsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur. Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü, bu yüzden de kaybedenlerden oldu. Derken, Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş), "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu."⁵²

Bunun üzerine: Ey Âdem! Dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra yorulur, sıkıntı çekersin!⁵³ Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.⁵⁴ Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın.⁵⁵ Derken, şeytan onun aklını karıştırıp, "Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"⁵⁶ Nihâyet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu suretle) Âdem Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı.⁵⁷

Hız.Âdem'in âlemlere üstün kılınması da Kur'ân'da şöyle geçer: "Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı."⁵⁸

Kur'ân'da Hız. İsrâ'nın babasız olarak mucizevi yaratılışı da Hız. Âdem'in yaratılışına benzetilmiştir: "Allah nezdinde İsrâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi."⁵⁹

İKİNCİ BÖLÜM İSLAM LİTERATÜRÜNDE Hız.ÂDEM

⁵² El-Maide 5/27-31.

⁵³ Taha 20/117.

⁵⁴ Taha 20/118.

⁵⁵ Taha 20/119.

⁵⁶ Taha 20/120.

⁵⁷ Taha 20/121.

⁵⁸ Al-i İmrân 3/ 33.

⁵⁹ Al-i İmrân 3/59.

A. Tarih Kaynaklarına Göre Hz. Âdem

Tarih kaynaklarında Hz. Âdem ile ilgili geniş malumat bulmak mümkündür. Bu bilgilerden bir kısmı sahih nasrlara dayanmaktadır. Ancak içlerinde yabancı kültürlerden özellikle İsrailiyattan geçme bilgiler de mevcuttur.

1. Hz. Âdem'in Yaratılışı

Tarih kaynaklarında Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili şöyle bir bilgi anlatılır: “Allah, Hz. Âdem'i yaratmak istediği zaman meleklerle bunu bildirir ve “Ben yeryüzünde bir halife yaratmak istiyorum”⁶⁰ buyurur. Melekler bu yaratılacak varlığın “fesat çıkarıp kan dökeceğini”⁶¹ söyleyerek diğer mevcut varlıklardan farklı olacağını anlamakta gecikmemiş ve Allah'ı tesbih ve takdis etmekle yükümlü olduklarını ifade ederek hayretlerini dile getirmişlerdir.⁶² Fakat melekler bunu bir itiraz olarak veya insanoğluna karşı haset maksadıyla söylememişlerdir.⁶³ İbn Abbâs, Meleklerin böyle söylemelerinin, onların daha önce yeryüzündeki cinlerin ve İblis'in durumunu bilmelerinden kaynaklandığını söyler.⁶⁴ Abdullah b. Ömer de Hz. Âdem'den iki bin yıl önce cinlerin var olduğunu ve bunların cinâyetler işleyip kan akıtmalarından dolayı Allah'ın üzerlerine bir ordu gönderdiğini ve bu ordunun onları adalara sürdüğünü söyler.⁶⁵ Hz. Ali'den gelen bir rivâyete göre de Hz. Âdem'den önce yeryüzünde Allah'ı tesbih edip Ona ibadet eden, gökyüzüne doğru uçan, meleklerle karşılaşp onlara selam veren, meleklerden hayrı öğrenen cinler olduğu, fakat daha sonra bunlardan bir kısmının yoldan çıkıp kan döktükleri, fesat çıkardıkları ve itaatkarlar ile yoldan çıkmış olanların mücadele ettikleri ve sonrasında da Allah'ın melekleri yarattığı ifade edilmiştir.⁶⁶ Bazı rivâyetlerde de Hz. Âdem'den evvel yeryüzünde Hin ve Bin yahut Tim ve Rim denilen

⁶⁰ El-Bakara, 2/30.

⁶¹ El-Bakara, 2/30.

⁶² Erdem, Mustafa, **Hazreti Âdem**, s.115.

⁶³ İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail b.Ömer, **Kıyasu'l-Enbiya**, (Tahk. Abdulkadir Ahmet Ata), Dârulhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1982, s.35.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybani, **El-Kamil Fi't-Tarih**, (I-XIII), Daru's-Sadîr, Beyrut-1965, c.1 s.27; Taberi, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, (Çev. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir), (I-V), MEB Yay., İstanbul-1991, c.1 s.112.

⁶⁵ İbn Kesîr, **El-Bidaye ve'n-Nihaye**, (Çev. Mehmet Keskin), (I-XV), Çağrı Yay., İstanbul-1994, c.1 s.91; Rıza, Muhammed, **Tarihu'l-İnsaniyyeti ve Ebtaliha**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1986, s.3.

⁶⁶ Mes'udi, Ali b. Huseyn b. Ali, **Ahbaru'z-Zaman**, Dâru'l-Endülüs, Beyrut, 1996, s. 33.

bazı varlıklar olduğu söylenmiştir.⁶⁷ Fakat bu gibi iddialar İsrailiyyat ve eski İran folklorundan alınma hikâyeler olup İslami bir temele dayanmamaktadır.⁶⁸

Tarih kaynaklarında anlatıldığına göre, daha sonra Allah, Cebrail'i yeryüzüne gönderir ve ona "Git, yeryüzünden bir avuç toprak al getir, fakat içinde her çeşitten bulunsun. Kurudan, yaştan, kırmızıdan, sarıdan, tuzludan, tatlıdan. Ki ben insanı o topraktan yaratayım" diye buyurur. Cebrail, Ka'be'nin şimdi bulunduğu yere iner. Toprak almak isteyince, toprak çekinir ve "Ne diliyorsun?" deyince, Cebrail, "Senden bir avuç toprak alıp Allah'a götüreceğim, Allah da o topraktan bir halk yaratacak ve o halkı sende iskân ettirecek" der. Bunun üzerine toprak der ki: "Ben o halkın Allah'a karşı âsi mi veya itâatkâr mı olacağını bilmiyorum, şâyet âsi olacaksa, Allah aşkına benden toprak alma". Cebrail de yerin ettiği bu yemine hürmeten toprak almadan geri döner. Cenab-ı Allah'ın huzuruna gelince "Ya Rabbi, yer senin adına yemin edince toprak almadan geldim" der. Allah Teala da bu sefer Mikail'i toprak almak üzere yeryüzüne gönderir. Yer, Mikail'e de toprak vermeyeceğine dair yemin edince, Mikail de geri döner. Sonra Allah, İsrafil'i gönderir. İsrafil de aynı şekilde geri dönünce Azrail'i gönderir. Yer Azrail'e de yemin verir, fakat Azrail "Allah hakkı için, senin yemininden dolayı ben Allah'ın emrini terk etmem" der ve yerden, her renkten, her özellikten olmak üzere toprak alır. Âdemoğullarının türlü türlü olmaları bundandır.⁶⁹ Bu rivâyet ile ilgili olarak, rivâyetteki gibi tafsilatın İslam öncesinin hurafat ve israiliyat kaynağı bazı kişiler ile Tevrât şerhlerinden alındığı ifade edilmiştir.⁷⁰ İsrailiyat denen rivâyetlerin, kendinden önceki ilahi menşe'li ve beşeri kaynaklı inanışları nesh etme vasfını haiz İslam dinince nazar-ı itibara alınmayacağı kesindir.⁷¹

İbn Sa'd'ın Tabakât'ında geçen bir rivâyette, Hz. Âdem'in siyah, beyaz, kırmızı, sert ve yumuşak gibi her türlü toprağın karışımından yaratıldığı söylenir. Yine bu eserde Saîd b. Cubeyr'den gelen ve Hz. Âdem'in "dahna" denilen bir topraktan yaratıldığına dair bir rivâyet mevcuttur.⁷² Zaten, Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, insanın yaratılışını anlatırken, onu

⁶⁷ İzmirli, İsmail Hakkı, "Âdem" md., **İslam Türk Ansiklopedisi**, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul-1941.

⁶⁸ Bolay, Süleyman Hayri, **Âdem** md., D.İ.A., (I-XXIX), c.1 s.359.

⁶⁹ Taberi, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Tarih-İ Taberi**, (Çev. M. Faruk Gürtunca), (I-IV), Sağlam Yay., İst.- Trz., c. 1, s. 83-84 ; İbnü'l-Esir, a.g.e., s.27-28; Salebi, Ebû İshak Ahmed b. İbrahim en-Neysaburi, **Araisu'l-Mecalis**, Dâru'l-Fikr, Beyrut-2000, s.27-28; Taberi, **Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.113; Köksal, Mustafa Asım, **Peygamberler Tarihi**, T.D.V. Yay., Ankara-1995, s.29-30; Aydemir, Abdullah, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay.Ankara,2003,s.19-20.

⁷⁰ Aydemir Abdullah, **Tefsirde İsrâiliyyat**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara- Trz., s.250 ; Yakıt, İsmail, **Kur'ân'da Hz.Âdem**, S.D.Ü.İ.F.D., S.6 , 1999, s. 1.

⁷¹ Atmaca, Veli, **Hadiste İsrâiliyata Bakış** -I, HÜİFD, S.II, s..... Ş.Urfa-1996.

⁷² İbn Sa'd, Mhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri, **Et-Tabakatü'l-Kübra**,(I-VIII), Dâru'lhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, Trz; c.1 s.8.

topraktan,⁷³ çamurdan,⁷⁴ kuru bir çamur ve biçime girmiş bir balçıktan yaratıp⁷⁵, onu nutfe kılarak bir karargahta temkin ettiğini⁷⁶ bize buyurmaktadır.

İbn Abbâs, Hz. Âdem'in, getirilen bu yapışkan, siyah ve kokuşmuş topraktan yaratılmış olduğunu şu şekilde anlatır: “Allah, İblis'in Hz. Âdem'e secde etmekten kibirlenmemesi için onu bizzat kendi eliyle yaratmıştır. Hz. Âdem'in cesedi bu şekilde kırk gece veya kırk yıl kaldı. İblis bu süre içinde cesedin yanına gelir, ona ayağı ile vurur ve ceset de ses çıkarırdı. Daha sonra İblis, Hz. Âdem'in ağzından girip arkasından, arkasından girip ağzından çıkmaya başladı ve ona “ Sen böyle ses çıkarmak için değil, belki bir gaye için yaratılmışsındır. Eğer senin başına musallat edilsem, seni helak edeceğim, eğer sen benim naşıma musallat edilersen sana isyan edeceğim.” dedi. Melekler de cesedin yanına gelir ondan korkarlardı. Nihâyet Cenab-ı Allah, Hz. Âdem'in cesedine “kendi ruhundan”⁷⁷ üfleyince, ruh ona baş tarafından girdi ve ruhun uğradığı yerler ete büründü. Ruh, cesedin başına girdiği zaman Hz. Âdem aksırdı. Bunun üzerine melekler ona “ elhamdu lillah” demesini söylediler. Bir rivâyete göre de Hz. Âdem'e bunu Allah ilham etmiştir. Hz. Âdem bunu deyince, Allah da “ Ey Âdem! Rabbin sana merhamet etsin” buyurdu. Ruh, gözlerine ulaştınca gözlerini cennet meyvelerine çevirdi. Karnına ulaştığında acıktı. Ruh ayaklarına gelmeden yerinden kalktı ve cennet meyvelerinin üzerine sıçradı. Bundan dolayı Allah “ İnsan aceleden yaratıldı”⁷⁸ buyurmuştur.⁷⁹ Allah, Hz. Âdem'in yaratılışını bitirdikten sonra ona cennet elbiselerinden giydirdi, çeşitli zinetlerle süsledi ve onu keramet tahtına oturttu. Ondan güneş ışıkları gibi ışık çıkıyordu.⁸⁰

Hz.Âdem, toprak, çamur yani işlenebilen balçık parçalarının birleştirilerek yaratılması ve ona ruhun üflenışı gibi birkaç safhada yaratılmıştır. Onun neslinden gelen insanoğlu da meni, pıhtılaşmış kan, et parçası ve ruhun üflenışı gibi safhaları geçerek dünyaya gelmektedir.⁸¹ Şu halde Hz.Âdem'in yaratılışı ile onun neslinin yaratılışında safhalar bakımından benzerlik vardır.⁸²

Yani Allah, Hz. Âdem'i yaratmak için bir plan yapmış; bu maksat için gerekli maddeleri hazır etmiş; sonra da ona insan şekli vermiş ve yaratmıştır. Diğer bir ifade ile

⁷³ El-Hacc, 22/5.

⁷⁴ El-İsrâ,17/61; El-A'raf,7/12.

⁷⁵ El-Hicr,15/26; Er-Rahman,55/14.

⁷⁶ El-Muminun,23/ 12.

⁷⁷ El-Hicr,15/29.

⁷⁸ El-Enbiya,21/37.

⁷⁹ İbnu'l-Esir, **El-Kamil**, s. 28-29; Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.84-8; **Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi**; c.1 s.117-118; Sa'lebi, **Arais**, 28-29.

⁸⁰ Salebi, **Arais**, s.30 ;Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s. 87.

⁸¹ el-Hacc, 22/ 5; el-Muminun, 23/ 12-14.

⁸² Gölcük, Şerafeddin, Toprak Süleyman, **Kelam**, Tekin Kitabevi, Konya-1998, s.364-365.

Allah'ın planına göre gerekli toprak maddesi bir araya getirilmiş, bir şekil ve mütenasip uzuvlar, melekeler verilmiş ve sonunda Allah'ın emri ile insan olarak can verilmiştir.⁸³

Hz.Âdem'in yaratıldığı yerin Cennet olduğu belirtilmiştir. İbn Abbâs'a isnad edilen “ Hz. Âdem, İblis cennetten kovulduktan sonra oraya konmuştur.” şeklindeki rivâyetin konu ile ilgili âyet ve hadislerle çeliştiği ifade edilmiştir.⁸⁴

2. Allah'ın Meleklerle Hz. Âdem'e Secde Etmelerini Emretmesi ve Hz. Âdem'e İsimleri Öğretmesi

Hz.Âdem'in yaratılışı bitirilince Allah, Meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emretti.⁸⁵

Meleklerin hepsinin mi, yoksa belli bir kısmının mı secde etmekle emrolunduğu hususu âlimler arasında tartışmalıdır. İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, bu emre sadece yer melekleri muhatap olmuştur. Fakat cumhur-u ulemâ hepsinin⁸⁶ bu emre muhatap olduğunu kabul eder.⁸⁷ Bazı meleklerin bu emre karşı gelerek secde etmedikleri ve bunun üzerine Allah tarafından yakılarak başka meleklerin yaratıldığı, bunların da secde etmemeleri üzerine yakıldıkları ve diğer bir grup meleğin yaratılarak nihâyet bunların secde emrini yerine getirdikleri gibi bazı rivâyetler aktarılmışsa da böyle bir haberin, İslam'ın melek anlayışına, akla ve ananeye aykırı olup, kabulünün mümkün olmadığı ortadadır.⁸⁸

Ayrıca meleklerin secdesinin ne zaman meydana geldiği de ihtilafa sebep olmuştur. Sa'lebi, secde emrinin Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesinden sonra olduğunu aktarır.⁸⁹ Fakat Hz.Âdem'e isimlerin öğretilmesi ile ilgili âyeti takip eden âyette,⁹⁰ secde emrinin daha önce olduğu yani, Hz. Âdem'in yaratılması, ona biçim verilmesi ve ruh üflenmesinden sonra bu emirle muhatap oldukları ve onların da bu emri yerine getirdikleri anlaşılmaktadır.⁹¹

Bir de bu secdenin mâhiyeti üzerinde durulmuş olup, bu konuda farklı yorumlar yapılmıştır. Bir yoruma göre, Allah, Hz. Âdem'in şerefini yükseltmek için meleklerle secde etmelerini emretmiştir. Başka bir yoruma göre, secde Allah için yapılmış olup Hz. Âdem kible olarak kullanılmıştır. Diğer bir yoruma göre de, meleklerin secdesi Hz.Yakup'un

⁸³ Afzalurrahman, **Siret Ansiklopedisi**, Terc. Kurul, I- VI, İnkılap Yay., İstanbul-1996, c.4 s. 31.

⁸⁴ Erdem, Mustafa, **Hız Âdem**, s.124.

⁸⁵ El-A'raf, 7/11.

⁸⁶ Bkz.. El-Hicr,15/30; Sad,38/73.

⁸⁷ İbn Kesir, **El-Bidaye Ve'n-Nihaye**, c.1 s.95.

⁸⁸ Aydemir, Abdullah, **Tefsirde İsrâiliyyat**, s. 251.

⁸⁹ Salebi, **Arais**, s.29.

⁹⁰ El-Bakara,2/ 34.

⁹¹ Erdem, Mustafa, **Hız Âdem**,s. 137; Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz. Keskin, Hasan, **Kur'an'da Meleklerin Hz.Âdem'e Secdesinin Yorumu**, C.Ü.İ.F.D.,c. VI, S.2, (s.107-125), Sivas,2002, s.116.

oğullarının Hz.Yusuf'a secde etmeleri şeklinde anlaşılmış, böylelikle secdeden itaat etme, boyun eğme vs. anlamı çıkarılmıştır. Bu secde ile meleklerin Hz. Âdem'e saygı gösterisinde bulunduğu yorumu da yapılmıştır.⁹² “ *Evet gerçekten sizi yarattık sonra size biçim verdik ve sonra da meleklerle Âdem'in önünde secde edin! dedik. Bunun üzerine İblis'in dışında hepsi secde ettiler. Bir tek o secde edenler arasında yer almadı.* ”⁹³ âyetindeki hitabın tüm insanlara olduğu ve bu secdenin sadece Hz.Âdem'in şahsıyla sınırlı olmayıp insanlığın babası olan Hz. Âdem'in şahsında bütün insan cinsini kapsadığı da ifade edilmiştir.⁹⁴

Allah Teala'nın bu emri üzerine meleklerin hepsi secdeye kapandı, sadece İblis secde edenlerden olmadı.⁹⁵ İblis bu hareketiyle kibrini⁹⁶ ve hasedini ortaya koydu ve Allah'ın emrine karşı gelerek inkârcılardan oldu. Bunun üzerine Allah İblis'e “ *Sana emrettiğim halde seni secdeden alıkoyan nedir?* ”⁹⁷ buyurdu. Diğer bir âyet-i kerimede de “ *Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmeni emrettiğim halde seni secdeden alıkoyan nedir?*” şeklinde geçmektedir.⁹⁸ İblis de “ *Ben ondan üstünüm, beni ateşten onu da topraktan yarattın.* ”⁹⁹ *Ben senin yeryüzündeki halifenim, Âdem ise benim çiğnediğim topraktan, ben her yönü ile ondan daha hayırlıyım, göz açıp kapayıncaya kadar kanatlarımı yeryüzüne örterim.* ”¹⁰⁰ diye cevap vererek küstahlığını gösterdi. İblis'in kendisini Hz. Âdem'e kıyas etmesi ile ilgili şöyle bir rivâyet nakledilir: “ İmam Cafer, Ebû Hanife ile Medine'de karşılaştığı zaman şöyle der: ‘ Ey Nu'man, bana babam dedemden, din hususunda re'yi ile kıyasa ilk başvuranın İblis olduğunu nakletti.’ Çünkü Allah ona Hz. Âdem'e secde et diye emrettiğinde, o, ben ondan hayırlıyım, beni ateşten onu da topraktan yarattın diyerek kıyasta bulunmuştur.”¹⁰¹

Bunun üzerine Cenab-ı Allah, İblis'in bu inat, gurur ve kasıtlı olarak emrine karşı gelişi üzerine onu azarlayarak şöyle buyurur: “ *Ey İblis! Çık oradan, sen artık kovulmuş birisin ve kıyamet gününe kadar lanet senin üzerine olsun.* ”¹⁰² “Çık” denmesinden maksadın yerden, gökten yada bu dünyadan çık, manasında değil de, bu meleklik biçiminden ve halinden çık, manasında olduğu söylenmiştir.¹⁰³ İbn Kesîr'in aktardığı bir rivâyete göre ise

⁹² Erdem, Mustafa, **Hz.Âdem**, s.139; Keskin Hasan , a.g.m., s.122, Kutub, Seyyid- Es-Sahhar, Abdulhamid, **Âdem İle Havvâ**; Terc. Mustafa Runyun, Kader Yay., İstanbul- 1963, s.8.

⁹³ El-Araf,7/11.

⁹⁴ Keskin, Hasan,a.g.m., s.119.

⁹⁵ El-Hicr, 15/30 ; El-A'raf,7/11.

⁹⁶ El-Bakara,2/34.

⁹⁷ El-A'raf, 7/12.

⁹⁸ Sad, 38/75.

⁹⁹ El-A'raf,7/12.

¹⁰⁰ Mes'udi, **Ahbaru'z-Zaman**, s.71.

¹⁰¹ Ebû Zehra, Muhammed, **İslamda Fikhi Mezhepler Tarihi**, Çev. Abdulkadir Şener, Hîsâr Yay. İstanbul-Trz., s.203-204.

¹⁰² El- Hicr,15/34-35.

¹⁰³ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s. 89.

“çık” denmesinden onun gökte olduğu ve ilahi emre muhalefetinden dolayı mertebesinden ve semavi makamından inmekle emrolunduğu söylenir.¹⁰⁴ Zira İbn Abbâs, İbn Mesud, Sahabeden bir grup ve Saîd b. Müseyyeb gibi bir kısım bilginler İblis’in dünya semasındaki meleklerin reisi olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs da İblis’in adının Azazîl olduğunu ifade etmiştir. Yine İbn Abbâs’tan gelen başka bir rivâyete göre İblis’in adı Hâris’tir. Nakkaş da onun adının Ebû Kerdus olduğunu söyler.¹⁰⁵ İblis lanete uğradıktan sonra Allah’a “ *Bana insanların tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi. Allah da, haydi sen mühlet verilenlerden oldun, buyurdu. İblis da, Beni azdırdığın için yemin olsun ki, senin doğru yolunun üstüne oturacağım ve onlara önlerinden arkalarından sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın, dedi*”¹⁰⁶

Allah, Meleklerle Hz. Âdem’i kendilerinden daha faziletli kılmasının sözden ibaret olmadığını bildirmek için Hz. Âdem’e bir ilim öğretti ki, bu ilmi melekler bilmiyorlardı. Melekler Hz. Âdem’in üstünlüğünün ilim olduğunu bilmelilerdi.¹⁰⁷ Nitekim Cenab-ı Allah bu hususu şöyle ifade etmektedir: “ *Ve Âdem’e bütün isimleri öğretmişti (sonra meleklerle o isimlerle anılan eşyayı göstererek) Sözüünüzde sadık iseniz şunların isimlerini haber verin, dedi.*”¹⁰⁸

Hz. Âdem’e öğretilen bu isimler hakkında ihtilaf edilmiştir. Acaba bu isimler muayyen ve hususi isimler mi, yoksa umumi isimler midir? İbn Abbâs, bu öğretilen isimlerin insan, hayvan, yer, dağ, at, eşek vb, bütün nesnelere ve kavimlerin velhasıl bütün her şeyin ismi olduğunu belirtmiştir. Kimisi Hz. Âdem’e, zürriyetinin adları, kimisi meleklerin adlarının öğretildiğini ifade etmişlerdir. Mücahid, Allah’ın, yarattığı her şeyin adını Hz. Âdem’e öğrettiği görüşündedir.¹⁰⁹ Kendilerinden faydalanabilmesi için ona eşya isimleri ve özelliklerinin öğretildiği ve bu isimlerin delalet ettiği varlıkları anlama kabiliyeti verildiği de söylenmiştir.¹¹⁰

Ayrıca bu isimlerin nasıl öğretildiği de merak konusu olmuştur. Ya Allah, Hz. Âdem’in ruhuna ilham ve vahiy ile nakletmiş veya gerektiğinde Hz. Âdem’e bunları vaz’ edip kullanacak özel yeteneklerle donatılmış bir ruh vermiştir.¹¹¹

¹⁰⁴ İbn Kesîr, *El-Bidaye ve’n-Nihaye*, c.1 s.96.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c.1 s.95.

¹⁰⁶ El-A’raf, 7/14-17.

¹⁰⁷ Taberi, *Tarih-i Taberi*, c.1 s.89; Rıza Muhammed, *Tarihu’l-İnsaniyyeti ve Ebtaliha*, s.5.

¹⁰⁸ El-Bakara, 2/31.

¹⁰⁹ Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, c.1 s.123-124; İbnü’l-Esir, *El-Kamil Fi’t-Tarih*, c.1 s.32-33; Sa’lebi, *Arais*, s.30; İbn Kesîr, *Kıyasu’l-Enbiya*, s.36-37.

¹¹⁰ Bağçeci, Muhittin, *Âdem* md., Şamil İslam Ans. (I-VI) , Şamil Yay., İstanbul-1990, c.1 s.36.

¹¹¹ Erdem, Mustafa, *Hz.Âdem*, s.141.

Hız. Âdem'e bütün isimler öğretildikten sonra bu isimler meleklere arz edilerek onlar imtihan edildiler. Bu konuda Allah-u Teala şöyle buyuruyor: "... Eğer siz sözünüzde sadık iseniz bana şunların ismini söyleyin. Bunun üzerine melekler, Ya Rab, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz Alîm ve Hakîm olan sensin, dediler."¹¹² Allah'ın Hz. Âdem'e varlıkların isimlerini öğrettikten sonra onu bilgi ve saygı yönünden kendilerinden daha meziyetli kıldığını anladılar.¹¹³ Hz. Âdem'e öğretilen şeyleri ilim olarak anlamak ve bugünkü ilmi gelişmenin temelini bu ilk eğitimin teşkil ettiğini söylemek de mümkündür.¹¹⁴

3. Hz. Havvâ'nın Yaratılışı

Hız. Âdem, Allah'a itaat etmekle sınırlandırılmış bir seçme hürriyetine sahip olarak cennette iskân ettirildi.¹¹⁵ İbn Abbâs ile İbn Mesud'tan nakledildiğine göre; " Âdem cennete yerleştirilince tek başına dolaşıyordu ve ülfet edip ısınacağı bir eşi yoktu. Âdem bir ara uykuya dalınca uyandığında yanı başında bir kadının oturduğunu gördü. Allah onu Âdem'in kaburgasından(bir kısım rivâyetlerde sol kaburgası olduğu söylenir) yaratmıştı. Âdem ona sen kimsin? dedi. O, ben bir kadını, Allah benimle ülfet edesin diye beni yarattı, diye cevap verdi. Melekler Âdem'in bilgisini ölçmek için ona, Bu kadının adı nedir? Diye sordular. Âdem de, Havvâ diye cevap verdi. Onlar, Havvâ ne demek? Diye sorunca Âdem, diriden yaratıldığı için ona bu ad verildi, diye cevap verdi." Bu rivâyetin bir benzeri de Mücahid ve Katâde'den de gelmektedir.¹¹⁶

Hız. Havvâ'nın nerede yaratıldığı hususunda da alimler ihtilafa düşmüşlerdir. Kimisi Allah'ın Havvâ'yı cennette yarattığını söylemişse de, kabul edilen görüş, " Ey Âdem, Bu (İblis) hem senin için hem de eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın sonra sıkıntı çekersiniz. Doğrusu cennette ne acıırsın ne de çıplak kalırsın; orada ne susarsın ne de güneşin sıcağında kalırsın, dedik"¹¹⁷ âyetine dayanarak Havvâ'nın yaratılışının Âdem'in cennete girmesinden önce olduğunu ifade edenlerin görüşüdür¹¹⁸. Çünkü diğer bir âyette de " Ey Âdem, sen ve eşin cennette kalın"¹¹⁹ buyurulmaktadır.

¹¹² El-Bakara, 2/31-32.

¹¹³ Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.132; İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.27.

¹¹⁴ Erdem, Mustafa, **Hız.Âdem** . s.144.

¹¹⁵ Erdem, Mustafa, **Hız.Âdem**, s.65.

¹¹⁶ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.90-91; İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.28-29; Sa'lebi, **Arais**, s.30-31; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.96-97.

¹¹⁷ Taha, 20/117-119.

¹¹⁸ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.91; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.96.

¹¹⁹ El-Bakara, 2/35.

Kuran'ı Kerim'de Hz.Havvâ'nın yaratılışı bu kadar detaylı anlatılmamakta olup, şu şekilde geçmektedir: “*Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar yaratıp yayan Rabbinizden sakının...*”¹²⁰ Bir başka âyette de şöyle buyurulmaktadır: “*Sizi bir tek candan yaratan ve ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur...*”¹²¹ Bu rivâyetleri eserlerine alan bazı âlimler, bunların Kütüb-i Kadime'den alınmış olduğunu belirtmişlerdir. Bu rivâyetlerdeki detayların çoğunun İsrailiyyattan alınmış olduğu ifade edilmiştir.¹²²

4. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın Yasak Ağaç ile İmtihan Edilmeleri

Hz. Âdem'in yerleştirildiği cennetin, gökte mi, yoksa yerde mi olduğu hususu da yine ihtilaflıdır. Fakat Cumhur-u Ulemâ bu cennetin, Cennetu'l-me'va denen gökteki cennet olduğu görüşündedir.¹²³ İşte Allah, Hz. Âdem ve eşini cennette iskân ettirdikten sonra onlara “*...Sen ve eşin beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin, sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kötülük eden zalimlerden olursunuz.*”¹²⁴ Buyurmuştur.

Âlimler de bu yasaklanan ağacın hangi ağaç olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Kafur, buğday, üzüm asması, sümbüle, zeytin, hurma, incir, şarap ağacı, mihnet ağacı, ilim ağacı, hayır ve şerri bilme ağacı vs. olabileceği ileri sürülmüştür.¹²⁵ Şî'a mezhebine ait bazı görüşlere göre de, bu ağaç Şecere-i Âl-i Muhammed veya Şecere-i İlm-i Muhammed'tir.¹²⁶

İblis, Âdem sebebiyle cennetten kovulup lanete uğrayınca Allah'ın rahmetinden ümidini kesti. Bu arada cennete girebilmek için çabalıyordu. Cennetin muhafızları ise onu içeri sokmuyorlardı. Daha sonra İblis, yılanın yanına geldi, yılan o zaman deve gibi dört ayaklı olup en güzel hayvanlardandı. İblis ondan, ağzı içine kendisini alarak cennete sokmasını istedi. Yılan da bu teklifi kabul edip İblis'i ağzı içine alarak cennete soktu.¹²⁷ Fakat bu vesvese işinde yılanın rol alması fikri İslam âlimleri tarafından kabul görmemiş, sadece bilgi nakli sadedinde aktarılmıştır.¹²⁸

¹²⁰ En-Nîsâ, 4/1.

¹²¹ El-A'raf, 7/189.

¹²² Aydemir, Abdullah, **Tefsirde İsrâiliyyat**, s.252-253.

¹²³ Geniş bilgi için bkz. İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s. 98-99.

¹²⁴ El-Bakara, 2/ 35.

¹²⁵ Sa'lebi, **Arais**, s.31; Erdem, Mustafa, **H.z.Âdem**, s.158; Aydemir, Abdullah, **a.g.e.**, s.26.

¹²⁶ Aydemir, Abdullah, **a.g.e.**, aynı yer.

¹²⁷ Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s. 136; Sa'lebi, **Arais**, 31.

¹²⁸ Erdem, Mustafa, **H.z.Âdem**, s.159.

Zaten Kur'an'ı Kerim'de, Şeytanın onlara vesvese verdiği belirtilerek detaya girilmemiştir. Kur'an olayı şu şekilde anlatmaktadır: “*Derken Şeytan birbirlerine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti*”¹²⁹ Diğer bir âyette de şöyle geçmektedir: “*Şeytan Âdem'e vesvesede bulundu: “ Ey Âdem sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?”*¹³⁰ Bu âyetlerdeki ifadelerin, İblis'in kalıp yerleşme şeklinde değil de uğrayıp geçme şeklinde Cennette Âdem ve Havvâ ile bir araya gelmiş olmasına mani olmadığı belirtilmiştir. Yine bu ifadelerden onun cennetin kapısında veya semanın altında durarak onlara vesvese vermiş olabileceği yorumu da çıkarılmıştır.¹³¹ Ayrıca İblis'in, meleklerin kitaplarından okuyarak Âdem ile Havvâ'nın avretleri olduğunu bildiği, fakat bunu Âdem'in bilmediği belirtilmiştir. Çünkü Âdem ile Havvâ'nın o zaman tırnak şeklinde veya tabii yada nurdan bir elbiseye sahip olduğu rivâyet edilmiştir.¹³²

Hz.Âdem, İblis'in verdiği bu vesvese üzerine “Ben, Allah'ın emrini bozup senin emrine uymam” deyince, İblis, Âdem'den ümidini kesti ve bu sefer Havvâ'nın yanına geldi. İlk olarak Havvâ yasak ağaçtan yedi, ama ona bir şey olmadı. Çünkü Allah'ın sözü Âdem üzerineydi. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “*Biz evvelce Âdem'e ahdimizi verdik fakat o unuttu ve biz onda bir kasıt görmedik.*”¹³³ O ahit de şuydu: “*Şeytan size apaçık bir düşmandır.*”¹³⁴ Daha sonra Havvâ, Âdem'e, Ben yedim zararını görmedim sen de ye! Dedi.¹³⁵ Bazı rivâyetlerde de Âdem'in ihtiyacı için Havvâ'yı çağırması üzerine Havvâ'nın, kendisinin de o ağaçtan yemediği sürece buna izin vermeyeceğini söylemesi üzerine Âdem de o ağaçtan yemiştir.¹³⁶ Saîd b. Müseyyeb'e nispet edilen bir rivâyete göre ise Hz. Havvâ Hz. Âdem'e içki içirerek o ağaçtan yedirmiştir.¹³⁷ Fakat bu rivâyet şiddetle reddedilmiştir. Çünkü bunun gibi rivâyetlerin menşei Kur'an ve sünnet değil İsrailiyattır¹³⁸ Cennete nasıl girdiği hususu kesin olarak bilinmeyen Şeytan'ın ilk olarak kime vesvese verdiği hususu üzerinde durulmuştur. Nakledilen bilgilerde fizyolojik özellikleri itibariyle Havvâ'nın daha çabuk etkilenebileceği düşüncesinden hareketle onun vesveseye ilk muhatap olan kişi olduğu fikri yoğunluk

¹²⁹ El-A'raf, 7/20-21.

¹³⁰ Taha , 20/120.

¹³¹ İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.100.

¹³² Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.137; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.103

¹³³ Taha, 20/115.

¹³⁴ El-A'raf,7/22.

¹³⁵ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.94; İbn Kesîr, a.g.e., c.1 s.103.

¹³⁶ İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.34.

¹³⁷ Sa'lebi, **Arais**, s.33.

¹³⁸ Aydemir, Abdullah, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.28.

kazanmıştır. Hz. Âdem de böylece Havvâ vasıtasıyla kandırılmış olmaktadır. Halbuki bu durum tesniye zamiri ¹³⁹ile her ikisinin birden vesveseye muhatap olarak aldandıklarını ve yasak ağaçtan yediklerini belirten âyetlerle çelişkiye düşmektedir. ¹⁴⁰

Nihâyetinde Âdem ile Havvâ bu yasak ağaçtan yedikleri zaman üzerlerindeki doğal elbise üzerlerinden çıkıverdi ve avret yerleri gözüksü. Bunun üzerine birbirlerinden utandılar. Rivâyet edildiğine göre açılan yerlerini incir yapraklarıyla örttüler. Bu husus Kur'an'da şöyle geçmektedir: *“İkisi de utanılacak yerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar.”*¹⁴¹ Âdem, utancından cennette oraya buraya kaçmaya çalıştı. Bunun üzerine Allah ona, benden mi kaçırıyorsun? deyince o, hayır ya Rabbi utancımından kaçırıyorum dedi.¹⁴² Kur'an-ı Kerim ise Âdem ve Havvâ'nın bu suçunu işledikten sonra Allah'ın şöyle buyurduğunu bize anlatır: *“Ben bu ağacı size yasak etmedim mi? Şeytan size apaçık düşmandır demedim mi?”*¹⁴³

Bu suç neticesinde, yılanın karnı üstünde sürünmekle ve toprak yemekle, Havvâ'nın da aybaşı hali görmek ve çocuk doğurmakla cezalandırıldığına dair rivâyetler¹⁴⁴ mevcut ise de bunların İslami esaslarla, akıl ve iz'anla bağdaşmadıkları ortadadır. Çünkü Havvâ böyle bir hata işlemişse, bunun, sayıları milyarlara varan kızları ve torunlarına teşmilini akıl ve mantık kabul etmez. Yılanın durumu da böyledir, çünkü bu tür haberler İsrailiyattır.¹⁴⁵

Kur'an'ın verdiği bilgilere göre Hz. Âdem'in cenette yasaklanmış ağaçtan unutarak veya şeytanın çeşitli vaatleri neticesinde yemesi, onun günâhkar olmasına sebep olmuş¹⁴⁶ ve bu hareket Kur'an'da isyan olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁷ Hz. Âdem bu yaptığına çok pişman olmuş ve Allah'a yalvarıp yakarmıştır. Bu konu, Kur'an'da şu şekilde geçmektedir: *“Bu durum devam ederken Âdem Rabbinden bir takım kelimeler (ilhamlar) aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.”*¹⁴⁸ Diğer bir âyette de şöyle anlatılır: *“Âdem Rabbi'ne başkaldırdı ve yolunu şaşırdı. Rabbi de onu seçip tevbesini kabul etti; ona doğru yolu gösterdi.”*¹⁴⁹ Bu alınan kelimelerin ne olduğu hususunda da bazı yorumlar yapılmışsa da burada kastedilenin, Âdem ve eşinin şu şekilde dua etmesi olduğu

¹³⁹ El-Bakara,2/ 36; El-A'raf, 7/20-21.

¹⁴⁰ Erdem, Mustafa, **Hz.Âdem**, s.160.

¹⁴¹ Taha, 20/121.

¹⁴² İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.34; Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.95.

¹⁴³ El-A'raf,7/22.

¹⁴⁴ Taberi, **a.g.e.**, c.1 s.95; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**,c.1 s.34.

¹⁴⁵ Aydemir, Abdullah, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.32-33.

¹⁴⁶ El-Bakara,2/36; El-A'raf,7/19.

¹⁴⁷ Erdem, Mustafa, **Hz.Âdem**, s.160.

¹⁴⁸ El-Bakara, 2/37.

¹⁴⁹ Taha, 20/121-122.

söylenmiştir¹⁵⁰: “Rabbimiz kendimize yazık ettik, bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz.”¹⁵¹

Hız. Âdem’in cennette kaldığı süre hakkında da bazı rivâyetler¹⁵² mevcut ise de bunun kesin bilinemeyeceği bir gerçektir. Zaten bunu bilmenin bize bir faydası da yoktur.

5. Hız. Âdem İle Hız. Havvâ’nın Cennetten Çıkarılıp Dünyaya Gönderilmeleri

Hız. Âdem ile Hız. Havvâ, bu suçu işledikten sonra Allah onlara: “Haydi bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak inin. Yerde sizin için bir zamana kadar yerleşmek ve geçinmek vardır.”¹⁵³ buyurmuştur. Böylece Hız. Âdem ve Havvâ İblis’e; İblis de her ikisine düşman oldu.¹⁵⁴

Allah onu “Âdem” diye isimlendirmiş, Ebû Muhammed diye künye vermişti. Uzun, saçı dağınık ve yaratılışı oldukça güzel idi. Fakat yeryüzüne indirildiği zaman güzelliği ve uzunluğu eksilmiştir. Daha önce konuştuğu dilin Arapça olup yeryüzüne indikten sonra Süryanice’ye çevrildiği, kendisine verilen ilimlerin alınıp tevbesinin kabul edilmesinden sonra tekrar kendisine verildiği söylenmiştir.¹⁵⁵

Hız. Âdem’in nereye indirildiği hususu kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü Kur’an, onların sadece indirildiklerini haber vermekte, fakat yer ismi vermemektedir.¹⁵⁶ Yine de bazı rivâyetlerde Hız. Âdem’in Hindistan’a, Havvâ’nın Cidde’ye, yılanın da İsfahan’a indirildiği söylenmektedir. İbn Ömer de Hız. Âdem’in Safa’ya, Havvâ’nın Merve’ye indirildiğini söyler.¹⁵⁷ Hız. Âdem’in Serendib’e indirildiği de söylenmiştir.¹⁵⁸ Hız. Âdem’in Havvâ’yı arayarak ‘Arabîstan’a kadar gittiği ve orada birbirleriyle buluştukları ve bunun için buluştukları yere Müzdelife adı verildiği aktarılır.¹⁵⁹ Allah’ın Hız. Âdem’e, tevbesini kabul ettikten sonra, Mekke tarafına git, diye vahyettiği ve ondan sonra Âdem’in oraya gidip Havvâ ile buluştuğu da nakledilmiştir.¹⁶⁰ Orada Tur-i Sina, Tur-i Zeytun, Lübnan ve Cudi dağından getirdiği taşlarla ve temel taşları Hira dağından olmak üzere Ka’be’yi bina etti. Bu işi

¹⁵⁰ Aydemir, Abdullah, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.33.

¹⁵¹ El-A’raf,7/23.

¹⁵² İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.106; Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.159; İbnü’l-Esir, **El-Kamil**,c.1 s..36.

¹⁵³ El-A’raf, 7/24.

¹⁵⁴ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.96; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.105.

¹⁵⁵ Mes’udi, **Ahbaru’z-Zaman**, s.72.

¹⁵⁶ Erdem , Mustafa, **Hız.Âdem**, s.164.

¹⁵⁷ İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.106; Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.96.

¹⁵⁸ İbnü’l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.37; Sa’lebi, **Arais**, s.36.

¹⁵⁹ Taberi, **Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.154; İbnü’l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.37.

¹⁶⁰ Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-İ Hulefa**, (I-IV), Bedir Yay., İstanbul-1966, c.1 s.1.

bitirdikten sonra bir melek onu Arafat'a çıkarıp haccın menasikini öğretti. Daha sonra Hz. Âdem, Mekke'ye gidip Ka'be'yi tavaf etmiştir. Ka'be'nin gökten indirildiği de söylenmiştir.¹⁶¹

Rivâyet edildiğine göre, Hz. Âdem yeryüzüne indirilirken Allah'ın emriyle beraberinde otuz çeşit bitkiyi de getirmiştir. Bunlardan on tanesi kabuklu, on tanesi çekirdekli on tanesi de hem kabuksuz hem çekirdeksizdi. Kabuklular şunlardır: Ceviz, fındık, fıstık, haşhaş, nar, muz, bÂdem, kestane, at kestanesi ve Hindistan cevizi. Çekirdekli olanları da şunlardır: Şeftali, hurma, hünneb, şahlue, erik, gambira, sedir ağacının meyvesi, alıç ve akgünlük. Hem kabuksuz hem çekirdeksiz olanlar ise şunlardır: Elma, portakal, üzüm, dut, incir, hıyar, kavun, armut, ağaç kavunu, harnup. Hz. Âdem ile birlikte çıkarılan nesnelere arasında bir kese buğday olduğu da söylenmiştir. Bir rivâyete göre de Hz. Âdem acıktıktan sonra buğday, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla gönderilmiştir.¹⁶² Bu buğdayın nasıl öğütüleceği ve nasıl pişirileceğinin de Cebrail tarafından öğretildiği ayrıca demirin topraktan nasıl çıkarılacağı, nasıl işleneceği gibi hususların da ona öğretildiği gelen rivâyetler arasındadır.¹⁶³

Hz. Âdem ile Havvâ yeryüzüne indirildikten sonra da İblis onları rahat bırakmamıştır. Zaten dünya hayatının imtihan sırrı da buydu.

6. Hz. Âdem'in Çocukları ve Hâbil, Kabil Kıssası

Hz. Âdem'in cennette iken çocuğunun olup olmadığı hususu ihtilaflıdır. Bazıları sadece yeryüzündeyken çocukları olduğunu söylerken, bazıları ise cennette iken çocukları olduğunu hatta Kabil ile kız kardeşinin Hz. Âdem ile Havvâ'nın cennette doğan çocukları olduğunu söylemişlerdir.¹⁶⁴

Semure b. Cündep'ten Hz. Peygamber (s.a.s.)in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “ Vaktiyle Havvâ'nın dünyaya getirdiği her çocuk ölüyordu. Bunun üzerine Havvâ çocuğu yaşarsa, ona Abdulharis ismini vereceğini adadı. Bu adaktan sonra Havvâ'nın çocuğu yaşadı. Havvâ çocuğuna bu adı İblis'in ilhamıyla vermişti.”¹⁶⁵ Saîd b. Cübeyr ve Süddî'den de buna benzer rivâyetler nakledilmiştir. “ *Allah onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortak koşular. Allah ise onların ortak koştukları şeyden*

¹⁶¹ İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s. 38; Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.99; Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.172.

¹⁶² Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.163-164; Sa'lebi, **Arais**; s.40; Mes'udi, **Ahbaru'z-Zaman**, s.73.

¹⁶³ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1 s.96-97.

¹⁶⁴ İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s.123; Sa'lebi, **Arais**, s.45.

¹⁶⁵ Biz bu çalışmayı hazırlarken, hadis kaynaklarında böyle bir rivayete rastlamadık.

yücedir.”¹⁶⁶ âyetinin bu konuya işaret ettiği söylenmiştir. Fakat bu rivâyetlerin İsrailiyat olduğu belirtilerek¹⁶⁷ âyette geçen “şirk koştu” ifadesinin de Hz. Âdem ile Havvâ’nın şirk koştuğu manasına değil de, onların çocukları olan insanların şirk koştukları anlamına geldiği söylenmiştir. Çünkü Kureyş müşrikleri putlara nispet ederek çocuklarına Menat’ın, Uzza’nın kulu şeklinde isim verirdi.¹⁶⁸

Rivâyet edildiğine göre Havvâ her batında bir erkek bir kız olmak üzere ikiz doğurmuş. Bu şekilde yirmi batında kırk çocuğu olmuştur. İlk batında Kabil ve tevmeesi (yani aynı batında doğan kız kardeşi) İklîma ve en son batında da Abdulmuğis ve tevmeesi Emetü’l-Muğis doğmuştur.¹⁶⁹

Hz. Âdem bir batında doğan bir erkek çocuğunu, diğer bir batında doğan kız çocuğu ile evlendirirdi.¹⁷⁰ Bazıları Hz. Âdem’in çocuklarının birbiriyle evlendirilmediğini; çünkü onun dininin Hz. Muhammed’in dini olduğunu söyleyerek, çocuklarının evlenmesi için insan suretinde cinlerin yaratılıp onlarla evlendirildiğini iddia etmişlerdir. Fakat o zaman diğer batınlarda doğan kız kardeşlerinden başka kadın bulunmayışından dolayı farklı batınlarda doğanların birbiriyle evlendirildikleri görüşü daha yaygındır.¹⁷¹

Kabil ile Hâbil kıssasına gelince, Hz. Âdem’in bu iki oğlunun bahsi Kuran’da şöyle geçmektedir: “*Ey Muhammed! Onlara Âdem’in iki oğlunun kıssasını doğru olarak oku. İkisi birer kurban sunmuşlar birininki kabul edilmiş diğerininki kabul edilmemişti. Kabul edilmeyen “ And olsun seni öldürecekim deyince kardeşi: “ Allah ancak sakınanların takdimini kabul eder.” demişti. “ Beni öldürmek üzere elini bana ben öldürmek için elimi sana uzatmam, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım. Ben hem benim hem de senin günahınla dönüp cehennemliklerden olmanı isterim. Zulmedenlerin cezası budur.” Bunu üzerine kardeşini öldürmekte nefesine uydu ve onu öldürerek hüsrana uğrayanlardan oldu. Allah kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini göstermek üzere ona yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. “ Yazıklar olsun bana! Kardeşimin ölüsünü gömmek için bu karga kadar olmaktan aciz oldum” dedi ve ettiğine yananlardan oldu.*”¹⁷²

Kur’an’da zikri geçen bu iki kişinin israiloğullarından olup Hz. Âdem’in öz oğulları olmadığı iddia edilmiştir.¹⁷³ Çünkü bu iddiaya göre, yeryüzünde ilk defa Âdem ölmüştür.

¹⁶⁶ El-A’raf, 7/190.

¹⁶⁷ Aydemir, Abdullah, **İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s. 35-37.

¹⁶⁸ Komisyon, **Kur’ân-ı Kerim Ve Açıklamalı Meali**, TDV Yay., Ankara 1997, s. 174.

¹⁶⁹ Sa’lebi, **Arais**; s.44; Taberi, **Tarih-İ Taberi**, c.1 s.107., Taberi, **Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi**, c.1 s.178 ;İbnü’l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.41.

¹⁷⁰ İbn Sa’d, **Tabakat**, c.1 s.12; İbn Kesir, **Kıssâsü’l-Enbiya**, s.85 ;Taberi, **Tarih-İ Taberi**, c.1 s.108.

¹⁷¹ Sa’lebi, **Arais** , s.45.

¹⁷² El-Maide, 5/27-31.

¹⁷³ İbnü’l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.44.

Fakat bunların israiloğullarından oldukları kabul edilirse kardeşini öldürenin, ilk önce adam öldürmek âdetini ihdas etmiş olduğu doğru olmazdı.¹⁷⁴

Kaynaklarda olay şu şekilde aktarılmıştır: “Âdem, oğlu Hâbil’i diğer oğlu Kabil’in tevmeesiyle evlendirmek istedi. Kabil, Hâbil’den büyüktü ve Kabil’in tevmeesi daha güzeldi. Kabil, tevmeesini Hâbil’e vermektense kendisine alkoymak istedi ve böylece babasının emrine karşı gelmiş oldu. Hz. Âdem de Kabil ile Hâbil’in birer kurban takdim etmelerini emretti ve hac için Mekke’ye gitti. Çocuklarının muhafazası görevini göklere vermek istedi, fakat gökler reddetti. Dağlarla yerler de bu görevi almaktan kaçındı, yalnız Kabil bu görevi kabul etti. Hz. Âdem hacca giderken, Kabil ile Hâbil kurbanlarını takdim ettiler. Hâbil, semiz bir koyunu, Kabil ise bir demet kötü ekini kurban olarak takdim etti. Gökten bir ateş inip Hâbil’in kurbanını yedi, Kabil’inkini yerinde bıraktı. Kabil buna öfkelenip Hâbil’e, kız kardeşimi alamayasın diye seni öldüreceğim, dedi. Hâbil de, Allah ancak sakınanların takdimini kabul eder, demişti. Abdullah b. Amr, öldürülenin diğerinden daha güçlü olduğunu fakat utandığından dolayı kardeşine el kaldırmadığını söylemiştir.¹⁷⁵

Daha sonra Kabil, Hâbil’i öldürmenin yollarını aradı. Onu bir dağ başında uyurken bulunca kafasına sert bir taşla vurarak öldürmüştür. İbn Cüreyc, kardeşini nasıl öldüreceğini İblis’in ona söylediğini aktarmıştır. Öldürdüğü zaman cesede ne yapacağını bilememiştir ve konunun başında kaydettiğimiz âyette de geçtiğine göre Allah’ın gönderdiği bir karganın diğer ölü bir kargayı eşelediği yere gömdüğünü görerek o da kardeşini toprağa gömmüştür.¹⁷⁶ Öz oğlunun kardeşi tarafından öldürülmesinden dolayı Hz. Âdem’in ağlayarak şu beyitleri söylediği aktarılmıştır: “ Şehirler, ülkeler ve yeryüzünde yaşayan insanlar değişti. Yeryüzü karanlık ve çirkin bir manzara arz ediyor. Tadı ve rengi olan her nesne bozulup güzel yüzlerde neşe ve sevinç eseri kalmadı.”¹⁷⁷ Âdem’in bu beyitlerine şu iki beyitle cevap verilmiştir: “ Ey Hâbil’in babası, onlardan her ikisi de öldürülmüş sayılır. Sağ kalanı boğazlanmış ve öldürülmüş gibidir. O katlanmaktan korktuğu bu suçu gençliğin sarhoşluğuyla işledi. Bu korkunun tesiriyle de haykırarak ve bağırarak geldi.”¹⁷⁸ Bu şiir tartışma götürür, çünkü Hz. Âdem’in üzüntüsünü dile getirdiği bu şiirin bazıları tarafından O’na nispet edilmiş olması daha mantıklı gelmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Tâberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, c. 1 185-187.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c. 1, s.124; Taberi, **Tarih-İ Taberi**, c.1, s.108; İbn Sa’d, **Tabakat**, c.1, s.12; Sa’lebi, **Arâis**, s. 42-43.

¹⁷⁶ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1, s.109; Sa’lebi, **Arâis**, s. 46-47; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1, s.125.

¹⁷⁷ III. Bölüm, Uydurma olduğu iddia edilen rivâyetler, 22. no’lu rivayet.

¹⁷⁸ Taberi, **Tarih-i Taberi**, c.1, s.110; Sa’lebi, **Arâis**, s. 47-48; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1, s. 127; İbnul Esir, **El-Kamil**, c.1, s.45.

¹⁷⁹ İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1, s.127.

Kardeşini katlettikten sonra Kabil'in kovulmuş bir halde¹⁸⁰ kız kardeşinin elinden tutarak onu Yemen tarafında Aden'e götürdüğü ve orada İblis'in ilhamıyla ateşe tapmak için bir ev yaptığı ve ilk ateşe tapan olarak Allah'a şirk koştuğu da rivâyet edilmiştir.¹⁸¹

Daha sonra Havvâ'nın, Hz. Şit ve tevmeesi Azura'yı doğurduğu ve Cebrail'in kendisine gelerek Şit'in Hâbil'in yerine Allah'tan bir hibe olduğunu beyan ettiği nakledilmiştir. Şit doğduğunda Âdem'in 130 yaşında olduğu rivâyet edilmiştir.¹⁸²

7. Hz. Âdem'in Peygamberliği Meselesi

Hz. Âdem Allah'ın kendisine vahyi inzal ettiği ilk peygamberdir.¹⁸³ Böylece Allah Hz. Âdem'e yeryüzünün hâkimiyetini vermekten başka onu kendisine peygamber olarak da seçmiştir ve ona on (veya yirmi bir) suhuf yollamıştır. Gökten Cebrail gelerek ona bu on suhufu öğretmekle beraber yazı yazmayı da öğretmiştir¹⁸⁴

Hz. Âdem'in çocukları ve çocuklarının çocukları artınca onlara Allah'ın emirlerini emretme, nehiyelerinden de sakındırma vazifesini yürütmek üzere 970 yaşında Peygamber olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁵

Hz. Âdem de çocuklarına ve torunlarına tevhide öğretiyor, onlara Allah'ın davetini tebliğ ediyordu.¹⁸⁶

İslam âlimleri arasında Hz. Âdem'in işlediği hata yüzünden tereddütler varsa da çoğunluğu peygamber oluşunu kabul etmiştir.¹⁸⁷ Bu görüşlerine de şu âyeti delil olarak getirmişlerdir: “ *Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ve İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kılmıştır.*”¹⁸⁸

Yüce Allah'ın Hz. Âdem'e indirdiği hükümler arasında, leş, kan ve domuz etinin yasak olduğu da vardı.¹⁸⁹

¹⁸⁰ İbn Sa'd, **Tabakat**, c.1 s.14.

¹⁸¹ Sa'lebi, **Arais**, s.48.

¹⁸² İbn Sa'd , **Tabakat**, c.1 s.14; İbnü'l-Esir, **El-Kamil**, c.1 s.47; İbn Kesîr, **El-Bidaye**, c.1 s. 128.

¹⁸³ **Meb İslam Ans** (I-XIII), Âdem md., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1965, c.1 s.135.

¹⁸⁴ Taberi, **Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi**; c.1 s.198; İbn Sa'd **Tabakat**, c.1 s.13; Taberi, **Tarih-İ Taberi**, c.1 s..112.

¹⁸⁵ Mes'udi, **Ahbaru'z-Zaman**, s.75.

¹⁸⁶ Mahmud Şakir, **Hz. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi**, (I-VIII), Çev. Ferit Aydın, Kahraman Yay. İstanbul 1997, c.1 s40.

¹⁸⁷ Erdem Mustafa, **Hz. Âdem**, s.169.

¹⁸⁸ Al-i İmrân, 3/ 33.

¹⁸⁹ İbnul Esir, **El-Kamil**, c.1 s.47.

8. Hz.Âdem'in Vefatı

Tarihçiler, Hz. Âdem'in, soyundan yani çocuk ve torunlarından 400 nüfus görünceye kadar yaşadığını ondan sonra vefat ettiğini belirtmişlerdir.¹⁹⁰ Yine Hz. Âdem'in vefat etmeden önce hastalandığı ve oğlu Şit'e vasiyetini yazdırdığı da rivâyet edilmiştir.¹⁹¹ Fakat Hz. Âdem'in ömrü hakkında âlimler ihtilafa düşmüşlerdir. Hz. Âdem'in ömrünün bin yıl olarak yazıldığı fakat daha sonra ömründen kırk yıl eksiltilerek, altmış yıl ömür takdir edilen Davut'un ömrüne eklenerek Onun ömrünün yüze çıkarıldığı ve böylece Âdem'in 960 yıl yaşadığı rivâyet edilmiştir.¹⁹² Hz. Âdem'in 930 yıl yaşadığı da söylenmiştir.¹⁹³

İbn Abbâs, onun Hindistan'da Nevd dağında vefat ettiğini söyler. Ayrıca Cuma günü vefat ettiği de nakledilmiştir. Vefat ettiğinde çocukları ve meleklerin toplanarak cenaze namazını kılıp kefenleyerek yeryüzünde ilk yerleşim yeri olan Firdevs doğusunda bir yere gömdükleri nakledilmiştir. Mekke'ye veya Ebû Kubey's mağarasına gömüldüğü de rivâyet edilmiştir.¹⁹⁴ Bir rivâyette de Nuh tufanı olduğu zaman, Hz. Nuh'un Hz. Âdem ile Havvâ'nın cesetlerini gemiye alarak Beytü'l- Makdis'e götürüp oraya gömüldüğü geçmektedir.¹⁹⁵

B. Tefsirlere Göre Hz. Âdem

Çalışmamız Hadis dahilinde yapıldığından, bu bölümde bütün tefsir kaynaklarından değil de bir rivâyet, bir dirâyet, bir işarî (tasavvufi) ve bir de çağdaş Türkçe tefsir olmak üzere İbn Kesîr, Nese'fi, Alûsî ve Elmalılı tefsirlerinden istifade edeceğiz. Hz. Âdem kıssası ile ilgili geniş bilgi "Tarih Kaynaklarında Hz. Âdem" bölümünde verildiği için bu bölümde fazla detaya girmeden Tefsirlerin farklı yorumlarına kısaca değineceğiz.

1. Hz. Âdem'in Yaratılışı ve Ona İsimlerin Öğretilmesi

Hz. Âdem'in yaratılış olayı tefsirlerimizde şöyle anlatılmaktadır: Allah yeryüzünü yarattığı zaman ilkin orada cinleri, gökyüzünde de melekleri iskân ettirmiştir. Daha sonra cinler yeryüzünde kan dökünce ve fesat çıkarınca onların üzerine bir grup melek göndermiş, bu melekler de o cinleri dağ başlarına ve adalara atmıştır. Nese'fi, '*Hani Rabbın meleklere, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım ...*'¹⁹⁶ âyetinde, Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bu olayı vurguladığını belirtmiştir. "Halife" sözünün de daha önce

¹⁹⁰ İbn Kesîr, *El-Bidaye*, c.1 s.129.

¹⁹¹ Sa'lebi, *Arais*, s.49.

¹⁹² Taberi, *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, c.1 s.207. Rivâyet için bkz. III. Bölüm, 18. No.lu Hadis.

¹⁹³ Eliade, Mircea, Couliano, Ioan P., *Dinler Tarihi Sözlüğü*, İnsan Yay., İstanbul-1997, s.....

¹⁹⁴ Sa'lebi *Arais* s.49-50; İbn Sa'd *Tabakat* c.1 s.12. Hadis için bkz. III. Bölüm, 33 ve 37 no'lu hadisler.

¹⁹⁵ Taberi *Tarih-i Taberi* c.1 s.115.

¹⁹⁶ El-Bakara, 2/30.

yeryüzünde yaşayan cinlerin halefi, onlardan sonraki yeryüzü sâkini manasında olduğunu ifade etmiştir. Bu kelime ile Âdemoğulları kastedilmişse de sadece Âdem'in zikri ile yetinilmiştir. Meleklerin 'yeryüzünde kan dökcek birini mi yaratacaksın?' diye sormaları, itaat ehli yerine masiyet ehlinin getirilmesine gösterdikleri bir taaccuptur. Bu hususu da gayb, zann ve tahmin ile değil de Allah'ın kendilerine bildirmesi ile bilmişlerdir yada bunu levhi'l-mahfuzdan veyahut da kıyas yaparak bildikleri söylenmiştir.¹⁹⁷ Kendilerindeki ismet sıfatının başka varlıklarda olmayacağını bildiklerinden de böyle söylemiş olabilirler.¹⁹⁸ Allah'ın Hz. Âdem'i yaratmayı dilediğinde meleklerin "Ya Rab yeryüzünde kan dökcek birini mi yaratacaksın?" demeleri konusunda, Haşeviyye, meleklerin Allah'a itiraz edip Âdem'i ta'n ettikleri için ismet sıfatlarının olmadığını iddia eder. Şa'rani de ismetin gök meleklerinde olup yer meleklerinin masum olmadığını söylemiştir.¹⁹⁹ Elmalılı ise meleklerin maksadının itiraz değil de bunun hikmetinin açıklanmasını isteme ve bununla hilafete zımnen bir rağbet gösterme olduğunu söylemiştir.²⁰⁰ Meleklerin "yeryüzünde kan akıtacak birini mi yaratacaksın?" demelerinin daha önce yaratılan cinlerin yeryüzünde kan akıttıklarını bilmelerinden kaynaklandığı da söylenmiştir.²⁰¹

Bu konuda İsmail YAKIT çok farklı bir yorum yapmakta ve şöyle demektedir: "Âyetin manası hal sigası ile şöyle olmalıdır: 'Orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı halife tayin ediyorsun?' Çünkü insanın yaratılması daha önce gerçekleşmiş ve melekler, insanların bu fiilleri yapmakta olduklarını söylemektedirler. Ayrıca Kur'an, Hz. Âdem'in bütün insanlığın ilk biyolojik babası olduğu konusu üzerinde hiç durmaz. Üzerinde durulan konu Hz. Âdem'in halifeliği, onun şahsında bütün insanlığın halifeliği ve diğer yaratıklara mümtaz kılınma konusudur."²⁰²

Hz. Âdem, yaratılışı sırasında kendisine ruh üflendiğinde, ruh, gözlerine ulaştığında gözleri cennet meyvelerini görür, ruh karnına ulaştığında yemeğe iştihaya duyar ve ruh ayaklarına ulaşmadan cennet meyvelerine doğru sıçrar.²⁰³

¹⁹⁷ Nesefî, Ebû'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Tefsiru'n-Nesefî**, (Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil), (I-III), Tahk. Yusuf Ali Bedivi, Dâru'lbn Kesîr, Beyrut-1999, c.1 s. 77-78 ; Alûsî, Ebû'l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, **Ruhu'l-Meanî Fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'il-Mesani**, (I-XXX), Dâru'l-Fikr, Beyrut- Trz., c.1 s.353.

¹⁹⁸ Alûsî, **Ruhu'l-Meanî**, c.1 s.353.

¹⁹⁹ Alûsî, **Ruhu'l-Meanî**, c.1 s. 352.

²⁰⁰ Elmalılı, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, (I-X) Eser Neşr., Trz., Yrz., c.1 s. 301.

²⁰¹ İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, (I-XV), Tahk. Kurul, El-Faruk El-Hadise, Kahire-2000c.1 s.353.

²⁰² Yakıt, İsmail, **Kur'an'da Hz.Âdem**, S.D.Ü.İ.F.D., S.6, 1999, s.2-3.

²⁰³ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.1 s.356.

Hız. Âdem'in yaratılışı hakkında Elmalılı da şöyle bir genel yorum yapar: "Bunda açık olarak Allah'ın yardımı, kaza ve kader, Allah katında Âdem'in kıymetinin başlangıcı, beşerî üremenin başlangıcı, din, ilim ve dilin başlangıcı, vazife ve kardeşliğin başlangıcı, sosyolojinin başlangıcı, hukukun başlangıcı vardır. Beşerî üremenin; ilk din, ilim ve dil devrinden itibar edilmesi ve son beşeriyetin bu başlangıca dayanmasının gereği ve insanlığın mahiyetinin tarifinde bunların zatî bir kıymeti bulunduğu, fakat günah ve isyanın, hasımlık ve düşmanlığın zatî ve yaratılıştan olmayıp, geçici ve dış telkinlerin eseri olduğu anlatılıyor. Bu şekilde Hıristiyanların "aslî günah" (peşe orijinal) inançlarının doğru olmadığını; şeytanın mahiyetinin, insana ait mahiyetten başka bir şey olduğu ve bu ikisi arasında eski bir düşmanlık bulunduğu; şeytanın bu düşmanlıktan ayrılmayacağı, fakat insanlığın buna karşı kendine, kendi yaratılışına sahip olarak nefsinin ve türünü muhafaza ve müdafaa edebileceği ve o zaman beşerî saadetin en yüksek sınırını bulacağı ve bu hususta tevbenin kıymeti anlatılıyor. Beşerî üremenin başlangıcında, terbiye kanununun cereyanı, yeryüzünde insanlık türünün ezeli ve eski olmayıp, sonradan ağır ağır meydana geldiği, yani bugünkü beşer türünün ezeli olmadığı ve bugünkü üreme kanununun başlangıçta mevcut olmayıp, yeryüzünün bir olgun devresinden sonra bizzat olağanüstü bir yaratma olayı ile başladığı ve şu halde tabiatın ezeli olduğuna dair görüşün doğru olmadığı ve gerçekte yeryüzünün ateş devrinde Pastör nazariyesinin cereyan etmesine imkân olmayacağından, bugün kanun olan üremenin başlangıçta olağanüstü bir olayla sonuçlanacağı ve Zooloji ilminde teselsül (zincirleme gitme)'ün batıl olması ve yeryüzünün hâdis (sonradan olma) olması esassından dolayı, başlangıçta kabulü zorunlu görülen tekevvün, bizatihi (kendi kendine olma) görünüşünün de ifadesini düzeltmesi gerekeceği, çünkü başlangıçta, kanun üstü böyle bir olay zaruri ise de bunun kendi kendine olmayıp yaratma ve Allah'ın var etmesi eseri olduğu ve gerçekte böyle olmazsa ya ilim ve fenni kökünden yıkacak olan illet (neden)siz, sebepsiz kendi kendine olan bir hadise kabul edilmesi veya şimdiki üreme kanununun ve bunun cereyan ettiği yer küresinin sonradan olma olmayıp, sonsuz şekilde ezeli ve ebedî olmalarının tercih edilmesi gerekeceği, halbuki ilim ve fen nazarında arzın yaratılmışlığı ve sonradan oluşu kuvvetli deliller ile zorunlu olarak sabit bulunduğu ve sonuç olarak yeni felsefelerin ilim ve ahlâk bakımından insan yaratılışındaki cereyanını ispata çalıştıkları, veraset kanununun (soya çekimi) az çok bir esası içerdiği ve fakat bunun da soya çekim şekliyle değil, hilâfet (sonra gelme) şekliyle düşünülmesi gerektiği, yani her intikal (babadan oğula

geçme)'de Allah Teâlâ'nın bizzat bir yaratma ve tesirinin gözetilmesi gerektiği ilim ehline hatırlatılmış bulunuyor.²⁰⁴

Allah'ın Hz. Âdem'e bütün isimleri öğretmesi, Hz. Âdem'in meleklerle karşı üstünlüğünü ve makamını izhar etmektir. Ona öğretilen isimler hakkında da, Süddi, İbn Abbâs'tan naklederek, insan, hayvan ve bütün canlıların isimleri olduğunu; Mücahid de bütün canlı, kuş ve her şeyin ismi olduğunu; Katâde de her şeyin ismi veya meleklerin isimleri olabileceğini; Humeyd eş-Şami ise yıldızların isimleri olduğunu ifade etmişlerdir.²⁰⁵ Alûsî ise buradaki isimden kasdın eşyanın sıfatları, özellikleri vs. olduğunu söyler. Öğretilen isimlerin kıyamete kadar olmuş olacak her şeyin ismi olduğu da ifade edilmiştir. Hakîm Tirmizî ise, bu isimlerin Allah'ın isimleri olduğunu iddia eder.²⁰⁶

Ya o isimleri Allah kendi koyup Hz. Âdem'in ruhuna nakş ve ilham etti veya Hz. Âdem'e bunları gerektiğinde koyup kullanacak bir özel yeteneği haiz bir ruh üflemeyi takdir etti ki, önceki zahir (açık), ikincisi muhtemel manadır. Talim ile (yani öğretmek ile) bildirmek herkesin bildiği şeydir. Bundan Hz. Âdem'in, dilin esası olan isimleri birdenbire bir anlatma ile bilmiş olmayıp, terbiyenin sırrı hükmünce bir yetenek ile az çok bir tedric (azar azar ilerleme) içinde belleyeceği anlaşılır ve burada, bu öğretimin geçmişinin takdiri ve bizzat Hz. Âdem'in kendine özgü sıfatı açıklanıyor ki, bu sıfat beşer türünün mahiyet ve ilk fitratı demektir. Zira Hz. Âdem, bu türün ilk ferdidir ve türe ait duyguların aslı ondan miras kalmıştır²⁰⁷

Hz. Âdem'in meleklerle isimleri arz etmesi konusunda ise Zeyd b. Eslem şöyle der: “Âdem, Sen Cebrail'sin, Sen Mikail'sin, Sen İsrail'sin diyerek kargalara varıncaya kadar varlıkların ismini saymıştır.”²⁰⁸ Allah'ın meleklerle ‘Haydi o isimlerden haber verin’ demesi, onları yapamayacakları bir işle sorumlu tutmak için değil onları aciz bırakmak içindir. Daha sonra ‘Ey Âdem sen haber ver’ demesi de âdeti olduğu üzere Peygamberimiz (s.a.s.) hariç, diğer peygamberleri isimleri ile çağırdığı için Âdem'in faziletini ortaya koyan bir durumdur.²⁰⁹

²⁰⁴ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, c.1 s.298-299.

²⁰⁵ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.1 s.346-347.

²⁰⁶ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.1 s.356.

²⁰⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, c.1 s.308-309.

²⁰⁸ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.1 s.351.

²⁰⁹ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.1 s. 362.

“Allah sizin gizlediğinizi açığa vurduğunuzu da bilir”, âyeti tefsir edilirken, meleklerin açığa vurduklarının “ Ya Rabbi, yeryüzünde kan dökecek ve yeryüzünde bozgunculuk yapacak birini mi yaratacaksın?” sözleri olduğu, gizledikleri şeyin ise kendi aralarında “ Allah bizden daha bilgili ve daha üstün birisini yaratmaz” sözleri olduğu ifade edilmiştir.²¹⁰

2. Meleklerin Hz. Âdem’e Secde Etmekle Emredilmeleri ve İblis’in Bu Emre

Karşı Gelerek Secde Etmemesi

Allah’ın meleklerle Hz. Âdem’e secde etmelerini emretmesi, Hz. Âdem için çok büyük bir şereftir ki, Allah ona ve zürriyetine lütufta bulunmuştur.²¹¹ Yapılan secdenin bir tahiyat selamı ve ikram secdesi olduğu söylenmiştir.²¹² Secdenin Allah’a yapıp Âdem’in kible olduğu da rivâyet edilmiştir.²¹³ Secdenin mahiyeti olarak da bu secdenin lugavi manada olup alnın yere konulmadığı da belirtilmiştir.²¹⁴ Razi ve diğer bazı âlimler secde emrinin sadece yer melekleri için olduğu ve hem yer hem sema meleklerinin tümünü kapsadığına dair iki görüş olduğunu belirterek âyetin zahirinin ise bütün melekleri kapsadığını belirtmişlerdir.²¹⁵ Allah’ın Hz. Âdem’i yaratmadan önce bir secde emri verdiği (Araf, 11) onu yaratıp şekillendirdikten sonra bir secde emri daha verdiği (Hicr, 29) ve bunun Hz. Âdem’in şanına gösterilen itinadan dolayı olduğu vurgulanmıştır.²¹⁶

Demek ki bu secde emri, Hz. Âdem’in şahsına mahsus değil, soyu da dahil olmak üzere cinsine ait bir şeref ve ayrıcalıktır. Hz. Âdem’in soyunda bizzat kendisinden daha faziletli olan ulü'l-azm (büyük peygamberler) gibi şahıslar bulunduğu şüphesiz olduğuna göre de bu manâ açıktır. Şu halde Hz. Âdem’i yalnız ilk insan olmak üzere değil, genellikle insan cinsinin mahiyetini temsil eden genel bir misal, başka bir deyimle cins ismi olarak düşünmek, âyetin söz gelimine daha uygundur.²¹⁷

İbn Abbâs, İblis’in dört kanatlı meleklerin eşrafından olup adının Azazil olduğunu söyler.²¹⁸ Yine İbn Abbâs, onun, cennet görevlilerinden olup sema işlerini idare ettiğini

²¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s. 352.

²¹¹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s.353.

²¹² İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s. 359; Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, c.1 s.80, c.2 s.305.

²¹³ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s.360; Alûsî, *Ruhu'l-Meanî*, c.1 s. 363.

²¹⁴ Alûsî, *Ruhu'l-Meanî*, c.1 s. 364.

²¹⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s.362.

²¹⁶ Alûsî, *Ruhu'l-Meanî*, c.5 s.129.

²¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c.3 s.21-29.

²¹⁸ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, c.1 s. 358.

de söylemiştir. ²¹⁹ Onun ateşten yaratılan bir cin olarak isminin Haris olup cennet bekçiliği yaptığı da ifade edilmiştir. ²²⁰

İblis, secde emrine karşı geldiği zaman ‘ben ondan yaşça daha büyük ve yaratılışça daha kuvvetliyim’ demiştir. ²²¹ Katâde, onun kıskançlıktan böyle dediğini söylemiştir. ²²² Ayrıca o, Hz. Âdem’e karşı böbürlenmiş ve onu küçük görerek tahkir etmiştir. ²²³ İbn Abbâs’tan gelen başka bir görüşe göre, Hz. Âdem için secde emri verildiği zaman melekler buna karşı çıkmış ve üzerlerine bir ateş gönderilerek yakılmışlardır. Daha sonra başka melekler yaratılmışlardır. İşte İblis de secde emrine karşı gelen melekler içerisinde idi. ²²⁴ İblis cin olsa da meleklerin bir çok sıfatlarına sahip olduğu için bu emre dahil olmuştur. ²²⁵

Hz. Âdem’in konulduğu cennetin yeryüzünde mi, yoksa gökte mi olduğu konusu da ihtilaflıdır. Kurtubi, Mu’tezile ve Kaderiye’nin, Hz. Âdem’in konulduğu cennetin yeryüzünde bir cennet olduğunu iddia ettiklerini belirtir. ²²⁶ Bazı sufiler de bu cennetin yeryüzünde Yakut dağında olduğunu iddia etmişlerdir. ²²⁷ Fakat meşhur görüşe göre bu cennet Mü’minlere vadedilen huld cennetidir. ²²⁸

3. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’nın Yasak Ağaçtan Yemeleri vfe Dünyaya İndirilmeleri

Şeytanın onları kandırması konusunda da, cennetten kovulmuş olan İblis’in oraya nasıl girdiği hususu tartışmalıdır. Kimisi Hz.Âdem ve Hz.Havvâ’nın imtihan edilmeleri için cennete sokulduğunu, kimisi bazı yardımcılarını gönderdiğini, bazı âlimler de cennet duvarlarının arkasından onlara vesvese verdiğini söylemişlerdir. Bir kısım Sufilere göre ise, cennet dışından şehvetle tevessül etmiştir. Diğer bazı sufilere göre de gazap ile tevessül etmiştir. Çünkü bunlara göre gazap, ruha ve kalbe şehvetten daha yakındır. ²²⁹

Hz. Âdem’e yasak edilen ağacın üzüm, buğday, arpa, zeytin, incir vs. olabileceği söylenmiştir. ²³⁰ Alûsî ise bu ağacın tayininde bir fayda olmadığı düşüncesindedir. ²³¹ Hz.

²¹⁹ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.9 s.154.

²²⁰ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim** c.1 s.353.

²²¹ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.1 s.354, c.6 s.265.

²²² İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.1 s.360.

²²³ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.9 s.39.

²²⁴ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.1 s.359.

²²⁵ Alûsî, **Ruhu’l-Meani**, c.5 s. 129.

²²⁶ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.1 s.363; Ayrıca bkz. Nesefî, **Tefsiru’n-Nesefi**, c.1 s. 81.

²²⁷ Alûsî, **Ruhu’l-Meani**, c.1 s.372.

²²⁸ Nesefî, **Tefsiru’n-Nesefi**, c.1 s.81.

²²⁹ Alûsî, **Ruhu’l-Meani**, c.1 s.374; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.3 s.2141.

²³⁰ İbn Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim**, c.1 s.364-365; Nesefî, **Tefsiru’n-Nesefi**, c.1 s.81.

Âdem ve Hz. Havvâ yasak ağaçtan yedikleri zaman ayıp yerleri açılır ki daha önce onlar avretlerini görmemişlerdi. Hz. Âdem'in uzun ve saçlı dağınık olduğundan dolayı utancından kaçarken saçının ağaca takıldığı ve Allah'ın 'benden mi kaçyorsun?' dediğinde 'Ya Rab senden hayâ ediyorum' diye cevap verdiği söylenmiştir.²³²

Allah'ın Hz. Âdem'den, zalim diye bahsetmesi Hz. Âdem'in masum olmadığını göstermez, denmiştir. Belki "Hasenatu'l-ebrar seyyiatu'l-mukarrebîn" cinsindedir. Ayrıca Allah kulundan istediği gibi bahseder. Mutezileden bazı âlimler ise bunun peygamberliğinden önce olduğunu ifade etmişlerdir.²³³

'Oradan inin' denmesindeki hitabın Hz. Âdem, Hz. Havvâ ve Şeytana olduğu söylendiği gibi, bunlara ve bunların zürriyetlerine olduğu da söylenmiştir.²³⁴ Buradaki "inin" emrinin tekid ile söylenmesinin, inişin önce cennetten semaya, daha sonra da semadan yeryüzüne olduğunu ifade ettiği söylenmiştir.²³⁵

Süddi Hz. Âdem'in yeryüzüne Hindistan tarafına Haceru'l-Esved ve Cennetten çıkarılmasına sebep olan cennet ağacının bir tutam yaprağı ile indirildiğini söyler. Hasan Basri, Hz. Âdem'in Hind tarafına, Hz. Havvâ'nın Cidde'ye, İblis'in Basra tarafına indirildiğini; İbn Ömer ise Hz. Âdem'in Safa'ya, Hz. Havvâ'nın da Merve'ye indirildiğini söylemişlerdir.²³⁶

"Âdem'e ahit verdik de o unuttu ve onu azimli bulmadık", âyetini tefsir ederken İbn Abbâs, 'İnsan' isminin buradan geldiğini, zira ilk insanın bir ahit verip unuttuğunu belirtir.²³⁷ Buradaki 'azim' kelimesinin 'sabr' manasında olduğu da söylenmiştir.²³⁸

4. Hz.Âdem'in Tevbe Etmesi

"Âdem Rabbinden bir takım kelimeler aldı", âyetini açıklarken İbn Abbâs şöyle der: "Âdem, Ya Rab beni kendi elinle yaratmadın mı? der. Kendisine, evet, denir. Bana ruhundan üflemedin mi? dediğinde de, kendisine evet, denir. Aksırdığımda bana "Yerhamukellah" demedin mi? dediğinde de, kendisine evet, denir. Ya Rab, tevbe ettiğim takdirde beni cennete döndürecek misin? dediğinde de, Cenab-ı Allah ona, evet, der."²³⁹ Resulullah (s.a.s.)'ın da bu manada bir hadisi rivâyet edilmiştir: "Âdem, Ya Rab. Tevbe edersem cennete dönecek

²³¹ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.1 s. 373.

²³² İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.6 s.273.

²³³ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.1 s.374.

²³⁴ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.5 s.151; Neseî, **Tefsiru'n-Neseî**, c.1 s.82.

²³⁵ Neseî, **Tefsiru'n-Neseî**, c.1 s.83.

²³⁶ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.1 s.368.

²³⁷ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c.9 s.373.

²³⁸ Alûsî, **Ruhu'l-Meani**, c.9 s.394.

²³⁹ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim**, c. 1 s. 371.

miyim? Dediğinde, Allah ona, evet der.”²⁴⁰ Nesefi de bu âyeti tefsir ederken ‘ aldı, kabul etti ve amel etti’ manasında olduğunu belirtmiştir.²⁴¹

‘Allah Âdem’i seçkin kılmıştır’ âyeti tefsir edilirken şöyle denmiştir: “Allah, onu kendi eliyle yaratmıştır, ona kendi ruhundan üflemiştir, melekleri ona secde ettirmiştir, ona her şeyin ismini öğretmiştir, onu cennette iskan ettirmiştir ve bir hikmete binaen oradan çıkartmıştır.” *Allah onu seçkin kıldı* âyetinin ‘onu tevbeye sevketti’ demek olduğu da söylenmiştir.²⁴²

5. Hz. Âdem İle Hz. İsmâ’il’in Yaradılış Benzerliği

‘İsmâ’il’in durumu Âdem’in durumu gibidir’, âyeti tefsir edilirken şöyle denmiştir: “Allah, İsmâ’il’i babasız yaratmıştır, Âdem’i ise hem babasız hem anasız yaratmıştır. Allah Âdem’i babasız ve annesiz yaratmaya kadir ise İsmâ’il’i babasız yaratmaya evla olarak kadirdir. Hıristiyanlar İsmâ’il’in babasız doğmasından dolayı Allah’ın oğlu olduğunu iddia ediyorlarsa, bu konuda – haşa- Âdem, Allah’ın oğlu olmaya daha evladır. Bu şekilde Hıristiyanların bu tutarsız iddialarına cevap verilmiş oluyor.”²⁴³ Bu âyetin, Necran Hıristiyanlarının Peygamber (s.a.s.)’imize Hz. İsmâ’il hakkında soru sormaları üzerine indiği söylenmiştir.²⁴⁴

6. Hâbil İle Kabil Meselesi

Allah Hz. Âdem’in iki oğlunun kıssasını anlatırken kıskançlık ve zulmün kötü akıbetini açıklıyor. Çünkü, Kabil, kardeşi Hâbil’i Allah’ın ona bahsettiği nimetlerden dolayı kıskandığı için öldürmüştü.²⁴⁵ Hasan Basri, âyette geçen iki kardeşin İsrailoğullarından olduğunu ve yeryüzünde ilk ölenin Hz. Âdem olduğunu söylese de müfessirler bu iki kişinin Hz. Âdem’in iki oğlu olduğu hususunda mütefikler.²⁴⁶

Hz. Âdem’in iki oğlunun kıssasında, Allah’ın Kabil’in kurbanını kabul etmemesi aynı batında doğan kardeşlerin evlenmelerinin haram oluşunun ve buna Allah’ın kızgınlığının alametidir. Hâbil’in daha kuvvetli olduğu halde elini uzatmaması da onun Allah korkusunu göstermektedir. Çünkü o dönemde ve o şeraitte müdafaa yani el kaldırmanın caiz olmadığı belirtilmiştir.²⁴⁷

²⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, c.1 s.371. Çalışmamızı yaparken böyle bir hadise rastlamadık.

²⁴¹ Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, c.1 s.82.

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, c.3 s.47 ; Alûsî, *Ruhu’l-Meanî*, c.9 s.394.

²⁴³ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, c.3 s.73 ; Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, c.1 s.260.

²⁴⁴ Alûsî, *Ruhu’l-Meanî*, c.3 s. 296 ; Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, c.1 s.260 ; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.2 s.1119.

²⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, c.5 s.160.

²⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, c. 5 s.177-178 ; Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, c.1 s.441.

²⁴⁷ Alûsî, *Ruhu’l-Meanî*, c.4 s.163-165 Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, c.1 s.442.

Hız. Âdem'in öldürülen oğlu Hâbil üzerine Őir söylemiş olduğu doğru değildir, zira Peygamberlerin Őiirden korundukları söylenmiştir.²⁴⁸

C.Tasavvuf ve Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Âdem

1. Tasavvuf Kaynaklarına Göre Hz. Âdem

Tasavvuf kitaplarında, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve kainattaki bütün hakikatleri kendisinde topladığı için “kevn-i Cami” ve “ruh-i âlem” olarak nitelendirilen²⁴⁹ Hz. Âdem hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Fakat çalışmamız Hadis alanıyla ilgili olduğu için bu bilgilere genel olarak değineceğiz.

a. Hz. Âdem'in Yaratılışı

Hız. Âdem yaratılmadan önce yeryüzünde başka Âdemlerin yaratıldığını savunanlar vardır. Tasavvufun önde gelen isimlerinden olan İbn 'Arabî'nin de, Cafer-i Sadık'a dayandırıldığı söylenen “Âdem'den önce yeryüzünde yüz bin Âdem olduğu” Şeklindeki haberde geçen düşünceyi paylaŐtıđı ifade edilmiştir.²⁵⁰

İlk yaratılış konusunda Vehb b. Münebbih der ki : “Allah, Hz. Âdem'i yaratmayı murad edince yeryüzüne ‘senden bir halife yaratacağım’ diye vahyetti. ‘Onlardan bana itaat edenleri cennete isyan edenleri cehenneme koyacağım’ diye buyurdu. Yeryüzü ağladı, ağlama neticesinde ondan kıyamete kadar devam edecek kaynaklar fiŐkirdi.²⁵¹

Hakk, Hz. Âdem'e biçim verip ruh üfleyince inci ve yakuttan yapılmış tahtına oturttu, keramet elbisesini giydirdi, başına vakar tacını koydu. Bu tacın dört direği vardır. Her bir direkte parlaklığı güneşten ve aydan daha fazla olan büyük bir inci vardır, arŐa uzanan bir direk gibi parıldamaktadır.²⁵²

Bursevi'nin, Hz. Âdem'in ilk insan olması ile ilgili Şu sözleri söylediği nakledilmiştir: “*Ruhu Muhammedi evvelü'l-âbâdır, ey min ciheti'r-ruhani ve Âdem evvelü'l-âbâdır, ey min cihetil cismani ve Nuh evvelü'l-âbâdır, ey min ciheti'r-rÎsâlet; zira andan mukaddem*

²⁴⁸ Nesefi, **Tefsiru'n-Nesefi**, c.1 s.443.

²⁴⁹ Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul, 1991, s. 21.

²⁵⁰ Erdem, Mustafa, **Hız. Âdem**, s. 130.

²⁵¹ Hüdayi, Aziz Mahmud, **Âlemin Yaratılışı Ve Hz. Muhammed'in Zuhuru (Hulasatul Ahbar)** Çev. Kerim Kara, Mustafa Özdemir, İnsan Yay., İstanbul 2003, s.27.

²⁵² Hüdayi, **Hulasatul Ahbar**, s.29.

gelenlere enbiya itlak olunurdu. Ve İbrahim evvelü'l-âbâdır, ey fi'l-islam; zira muslim tesmiyesi ibtidaen andan sadır olmuştur."²⁵³

Allah, Hz. Âdem'i yaratmak istediğini meleklerle bildirince melekler, Hz. Âdem'i beğenmemişler ve " *Ya Rab, yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?*" ²⁵⁴ demişlerdi. Bizzat Hz. Âdem de kendini beğenmemiş ve " *Rabbim kendime zulmettim*" ²⁵⁵ demişti. Fakat Hz. Âdem, Allah'ın takdirini ve rızasını kazandığı için hakkında, " *unuttu ve biz onu azimli bulmadık*"²⁵⁶, yani Hz. Âdem, unuttuğu için günah işledi, yoksa onun bu işte kastı yoktu, buyrulmuştur. Görülüyor ki halkın (yani melekler ve İblis'in) Hz. Âdem'i beğenmemeleri, bizzat Hz. Âdem'in kendini beğenmemiş olması hakkında rahmet vesilesi oldu. Bu hadise vesilesi ile Allah, bütün mahlukatına şunu öğretmiş ve anlatmıştır: Bizim nezdimizde makbul olan, halk nezdinde merdut ve metruktur, halkın makbulü olan da bizim nezdimizde mehur ve metruktur.²⁵⁷

Yine Cabbarzade de ilk yaratılışı şu şekilde anlatmıştır. "İnsanın varlık olarak yaratılış merhaleleri yedi olup, ilkinde balçık (tıyn), ikincide meni(nutfe), üçüncüde kan pıhtısı (alaka), dördüncüde bir parça et (mudğa), beşincide kemik (izam), altıncıda et (lahm), yedincide damarların düzenli bir şekilde oluşum safhası olan son neş'e (neş'e-i ahir) durumunda olmuş ve bu mertebelerden sonra ruh üflenecek duruma gelmiştir."²⁵⁸

Ed-Debbağ da, Hz. Âdem'in yaratılışını şöyle anlatır: "Allah, Hz. Âdem'i yaratmak istediği zaman onun toprağını on günde bir araya getirir. Yirmi gün suyun içine bırakır. Kırk günde şekillendirir. Bu şekillendirmeden sonra yirmi gün daha bırakır ki çamur halinden cisme dönüşsün. Bunun toplamı üç aydır. Bu aylar da Recep, Şaban ve Ramazan'dır. Daha sonra Allah, onu cennetine yükseltir ve ona kendi ruhundan üfler. O cennette iken ondan eşi olan Havvâ'yı yaratır. Onun da yaratılışı cennette olmuştu. Cennette iki ay kalınca kendilerine şehvet duygusu verildi ve cinsel ilişkiye girdiler. Havvâ hamile kaldı, yeryüzüne indirildiklerinde hamileliğin üçüncü ayında doğum yaptı. Daha sonra yeryüzünde yine hamile kaldığında doğumu dokuzuncu ayda yaptı ve bu günümüze kadar da böyle devam etmektedir."²⁵⁹

²⁵³ Ceylan, Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi, İstanbul-2000, s.186.

²⁵⁴ El-Bakara,2/30.

²⁵⁵ El-A'raf, 7/23.

²⁵⁶ Ta-ha, 20/115.

²⁵⁷ Hucviri, Ali B. Osman b. Ebû Ali Cullabi, **Keşfu'l-Mahcub** (Hakikat Bilgisi), Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul-1996, 144-145; Kuşeyri, Abdülkerim, **Kuşeyri Rîsâlesi**, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul- 1978, s.333.

²⁵⁸ Ceylan, Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s.223.

²⁵⁹ Seyyidi Ahmed b. El-Mubarek, **El-İbriz Min Kelami Seyyidi Abdulaziz Ed-Debbağ**, Dâru'l-Fikir, Beyrut, Trz, s.499.

Hız. Âdem'in yaratıldığı toprağın, altın, gümüş, bakır ve diğer madenlerden toplandığı ve bu işin de Cebrail başta olmak üzere melekler tarafından yapıldığı kaydedilmiştir. Cebrail'in bu toprağı bir araya getirirken bunun 'seyyidu'l-vücut' olan Hz. Muhammed için olduğunu zannettiğı de söylenmiştir. Toprağının karıştırıldığı suyun da ona has bir su olduğu vurgulanmıştır.²⁶⁰

Yine Allah'ın Hz. Âdem'in soyundan gelenlerin "elestu birabbikum" ahdini unutmamaları ve ayrıca Hz. Muhammed'e tazim için, Hz. Âdem'i Cennet'in nurları ile sulamak üzere cennete yükselttiğı de mutasavvıfların bu konudaki yorumlarındanır.²⁶¹

Hız. Âdem'in neş'etinin hikmeti yani zahiri sureti bilindi. Hz. Âdem'in ruhunun neş'eti yani batını sureti bilindi ki bu da hakk olan yaratılışın özüdür. Hz. Âdem'in rütbesinin neş'eti yani hilafetin özelliklerini kendinde barındıran hususiyeti bilindi. Hz. Âdem de insan nev'inin kendisinden yaratıldığı nefis-i vâhidedir. Daha sonra Allah, onu iki kabzada ortaya çıkardığı şeylere muttali kılmıştır. Birinci kabzada âlemi, ikincisinde Âdem ve zürriyetini yaratmıştır.²⁶²

Allah, Hz. Âdem'de ona teşrif için iki sureti toplamıştır: Hakkın ve âlemin sureti. Çünkü bu iki suret Allah'ın iki elidir. İblis'in ise böyle bir özelliğı yoktur, o sadece âlemden yaratılmış bir cüzdür. Bundan dolayı Hz. Âdem halife olmuştur. Zira kendilerine halife tayin edilenlerin aradıkları tüm vasıfları taşıyanın halife olması gerekir ve bu da Hz. Âdem'de mevcut idi. Hz. Âdem yani insan, zahiri olarak kendi sureti üzerinde gelişti ve batını olarak da Rahman'ın sureti üzerinde neş'et etti. Bundan dolayıdır ki, Allah " Ben onun duyması ve görmesi olurum" demiştir, yoksa " Ben onun kulağı ve gözü olurum" dememiştir. Âlemdeki her varlıkta bu mükemmel varlığın hakikatinin gerektirdiğı özellikler kendi çapında mevcuttur. Fakat kimsede "Halife" olmanın tüm vasıfları yoktur. Gerçek manada bir kurtuluş da bu vasıfları kendinde bulundurabilmektedir.²⁶³

Melekler, Hz. Âdem'in sahip olduğu Cami'' (kuşaticılık)'liğe sahip değildirlir. Çünkü beşeri cinste temessül eden ilahi isimlerin hepsi, onlarda temessül etmemiştir. Bunun için Allah, bütün isimleri Hz. Âdem'e öğretip – burada " öğretti", " onları Âdem'de izhar etti" demektir. – onu yeryüzündeki halifesi kıldığında, bu işin sırrını bilemeyen melekler,

²⁶⁰ Seyyidi Ahmed b. El-Mubarek, **El-İbriz**, s.499-500.

²⁶¹ Seyyidi, Ahmed B. El-Mubarek, **El-İbriz**, s.501-502.

²⁶² İbn 'Arabî, Muhyiddin, **Fususul-Hikem ve't-Ta'likatu Aleyh**, (I-II), Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Trz-Yrz., c.1 s.56.

²⁶³ İbn 'Arabî, **Fususul-Hikem**, c.1 s.55.

Hız. Âdem'in mertebesini inkâr etmişler ve “ *orada fesat çıkaracak ve kan akıtacak birisini mi yaratacaksın ?* ” demişlerdir.²⁶⁴

Mevlana, meleklerin tamamıyla akıldan ve candan ibaret oldukları halde yeni bir can geldiğinde yani Hız. Âdem yaratıldığında, bu yeni canın adeta bedeni kesildiklerini söyler.²⁶⁵

Yaratılışa dair ilahi hükmün özelliği, yaratılan şeyde hazırlık ve istidadın meydana gelmesidir ki, böylece Allah'ın ruhundan feyiz ona akar. Bu feyiz Hız. Âdem'in yaratılış kıssasında “ üfleme” diye ifade olunan ruhtur. Eğer mahlûkun bu istidadı ve vücûdu, feyzi kazanmak için hazırlığı olmasa idi mevcut olamazdı. Buna göre, kendisinde herhangi bir şekilde varlık için istidadın kemale erdiği her mahal, ilahi bir ruh kabul etmiş ve bu şekilde hârici âlemde var olmuştur. Başka bir ifade ile, Allah'ın ruhu, bütün varlıklara sereyan eder.²⁶⁶

İrade i ilahiye, âlemin yada içinde hakkın kendisini göreceği varlık için bir aynanın zuhurunu gerektirince, bu durum, görme anlamının tam olarak gerçekleşebilmesi için aynanın cilalanmasını gerektirmiştir. Böylece Âdem (insan), bu cilanın kendisi olmuştur, çünkü Âdem olmasaydı, varlık aynası karanlık ve kör kalır, ilahi kemal görülmek ve bilinmek için yüzeyine yansımazdı.²⁶⁷

Yine Mutasavvıflar, uykuda hayır olmadığını belirtirken Allah'ın cennette Hız. Âdem'e uyku verdiği zaman Havvâ'yı ondan çıkardığını ve daha sonra başına türlü türlü belaların geldiğini söylerler.²⁶⁸

b. Meleklerin Hız. Âdem'e Secde Etmeleri

İnsanda ruhi ve hissi pek çok meleke olduğu gibi âlemde de bu kuvvetlerin benzerleri vardır. İster insanda ister âlemde olsun, her birisinde bulunan kuvvetler kendileri ile perdelenmişlerdir ve kendileri ile meşguldürler. Bunlar varlıkta kendilerinden daha üstününü göremezler. Bu perdelenmeden dolayı melekler, Âdemden üstün olduklarını zannetmişlerdir.²⁶⁹

Ebû Hasan Nuri'ye, firaset sahibinin firaseti nereden doğar, bunun kaynağı nedir? diye soruldu. Allah Teala'nın, “ *Ben ona ruhumdan üfledim* ”²⁷⁰ sözünden, dedi. İmdi, bir kimse bu nurdan ne kadar mükemmel haz alırsa müşahedesi o kadar muhkem, firasetinin hükmü o

²⁶⁴ Afifi, Abu'l-A'la, **Fususu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar**, Çev. Ekrem DEMİRLİ, İz Yay., İstanbul-2000, s.82.

²⁶⁵ Mevlana, Celaleddin-i Rumi, **Mesnevi**, (I-VI), Terc. Şefik CAN, Ötüken Yay., İstanbul-2002, c. 5-6, s. 348.

²⁶⁶ Afifi, **a.g.e.**, s.75-76.

²⁶⁷ Afifi, **a.g.e.**, s.78.

²⁶⁸ Kuşeyri, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.507.

²⁶⁹ Afifi, **a.g.e.**, s.78-79.

²⁷⁰ Sad, 38/ 72.

nisbette doğru olur. Görmez misin ki Hz. Âdem'e ruhun üflenmesi şu âyete göre kendisine secde edilmesini icab ettirmişti: “ *Onu tesviye edip içine ruhumdan üflediğim zaman önünde secdeye kapanın*” (Hicr, 29) ²⁷¹.

Allah, Hz. Âdem'e secde emrini verince secdeye ilk koşan Cebrail, sonra Mikail, sırasıyla İsrail ve Azrail ve Allah'a en yakın meleklerdir. Denilir ki: Melekler secde edip İblis'in yeri boş kalınca Cebrail ikinci defa onun yerine secdeye kapandı. Allah Cebrail'e ‘Niçin böyle yaptın?’ buyurunca, ‘Emrini yerine getirmek ve İblis'i bu kayıptan korumak için’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah , ‘O zaman sen Peygamberlerimle benim aramda elçi ol’ buyurdu. ²⁷²

Bütün meleklerle emredilen bu secde, doğrudan Hz. Âdem'e yapılmıştı, çünkü bu secde Allah için olsaydı İblis yapmak zorunda kalacaktı. Demek ki bu ibadet secdesi değil, kardeşlerinin Yusuf'a yaptıkları gibi bir selam secdesi idi. ²⁷³

Meleklerin Hz. Âdem'e secdesi konusunda, meşhur Sûfi Hallac-ı Mansur, Kur'an'ın verdiği bilgilere ters olarak şu yorumu yapmaktadır: İblis'in Hz. Âdem'e secde etmemesi, Allah'ın emrine karşı gelişin değil, tam aksine tevhid, aşk ve fütüvvetin ifadesidir. Çünkü İblis, derin bir aşk ve îmân ile Allah'a bağlı olduğundan O'ndan başkasının önünde eğilmemiş ve secde şerefini yalnızca O'na tahsis etmiştir. ²⁷⁴

c. Hz. Âdem'in Yasak Ağaçtan Yemesi

Allah'ın, eliyle yaratıp melekleri ona secde ettirdiği Safiyyullah ve Nebiyyullah olan Hz. Âdem yasak ağaçtan yiyince, Allah “ emrime isyan eden bana komşuluk edemez” diyerek, Hz. Âdem'in tahtını taşıyan meleklerle, onu yeryüzüne atmalarını emretmiştir. İki yüz yıl ağlayınca kadar da tevbesini kabul etmemiştir. Bu arada Hz. Âdem'in başına bir sürü bela ve sıkıntı gelmiştir. Onun zürriyeti de ebedi olarak bu durum üzere kalacaktır. ²⁷⁵

Hz. Âdem'in aklı, yasak ağaçtan yemeden önce devamlı Rabbi ile muteallık olup kendi nefsinin maslahatlarından gafil idi. Fakat yasak ağaçtan yiyince durum tersine dönüştü. Artık aklı kendi maslahatları ile ilgilenmeye başladı. Bunun sırrı da şudur ki o yasak ağaçtan yemeden önce, yeme ihtiyacı yoktu; sadece nimet babından yer ve içerdi. Bundan dolayı da aklı daima Rabbi ile meşguldü. Ama ne zamanki yasak ağaçtan yedi, işte

²⁷¹ Kuşeyri, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.340-341.

²⁷² Hüdayi, **Hulasatul Ahbar**, s.29-30.

²⁷³ Hüdayi, **Hulasatul Ahbar**, s.30.

²⁷⁴ Öztürk, Mustafa, **Kur'an ve Aşırı Yorum**, Kitabiyat Yay., Ankara-2003, s.374-375.

²⁷⁵ Dahlan, İhsan Muhammed el-Kudiri, **Siracu't-Talibin**, (I-II), Dâru'l-Fikir Beyrut-Trz., c.2 s.268.

o zaman açlık ve susuzluk hissedip kendi nefsi ile meşgul olmaya başladı.²⁷⁶ Mevlana, Hz. Âdem'in her şeyi bildiği halde ilahi kader ve kaza gelip çatinca 'yapma' emrinin hakikatini bilemeyip hataya düştüğünü ve bu emrin haram mı yoksa korkutmak amacıyla mı verilmiş olduğu üzerinde yorum ve tevil yaparak vehme düştüğünü ve bu şaşkınlık içinde hataya düştüğünü ifade eder. Hataya düştüğünde ayağına diken batıp da derdine düşen bahçıvan gibi derdiyle meşgul olduğunu ve bu sırada Şeytanın elbiselerini çalıp götürdüğünü söyler.²⁷⁷

Hz. Âdem'in suçundan pişman olduğunda, suçu işlerken kendisine güç verenin Hakk olduğunu bildiği halde edebinden dolayı suçu -hâşâ- Allah'a yüklemeyip kendi üstüne aldığını ve lütfa eriştiğini; fakat tam aksine şeytanın, Allah'a ' Beni sen azdırdın' diyerek suçu üstünden atmaya çalıştığını söyler. Allah'ın da Hz. Âdem'in gösterdiği bu edepten dolayı onu affettiğini ifade etmiştir.²⁷⁸

Mevlana, zeki olmak ve akıllı geçinmenin İblis'ten olduğunu, bunun yanında aşk ve kulluğundan da Hz. Âdem'den olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁹

İnsanın mükellef kılındığı bütün sorumlulukların, bir nevi Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesine bir keffaret olduğu söylenmiştir. Ayrıca Hz. Âdem'in bu hatasının isyan olarak nitelendirilmesinin de tamamen sûrî (şekilsel) olup hakiki olmadığı ve mecâzî anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun hikmetinin de kendi ümmetlerinden olanların günah işledikleri zaman nasıl tevbe ve istiğfar edeceklerinin talim edilmesi olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁰

Yine o, ağaçtan yerken bile Allah'ın ondan razı olduğu ve Havvâ ile beraber “ *biz nefsimize zulmettik* ”²⁸¹ derken kendileri için değil de soyundan gelecek günâhkâr insanlara şefaet maksadıyla böyle söyledikleri ifade edilmiştir.²⁸²

Hz. Âdem, yasak ağaçtan yiyip tevbe ettiği için, Hz. Nuh'un makamı zühd, Hz. İbrahim'inki teslimiyet, Hz. Mûsâ'nınkı inâbet, Hz. Davud'unki hüzn, Hz. İsmâ'il'ininki recâ, Hz. Yahya'nınkı havf, Hz. Muhammed'inki zikir olduğu gibi Hz. Âdem'inki de tevbe makamı idi.²⁸³

²⁷⁶ Seyyidi, Ahmed b. El-Mubarek, **El-İbriz**, s.503.

²⁷⁷ Mevlana, **Mesnevi**, c.1-2, s. 87-88.

²⁷⁸ Mevlana, **Mesnevi**, c. 1-2, s. 108; c. 3-4, s. 482.

²⁷⁹ Mevlana, **Mesnevi**, c. 3-4, s. 483.

²⁸⁰ Şa'rani, Seyidi Abdulvehhab, **Kitabu Mizani'l-Kübra**, (I-II), Ezheriye Matbaası, Mısır 1932, c.2 s.212.

²⁸¹ el-Araf, 7/23.

²⁸² Şa'ranî, a.g.e., c.2 s.213.

²⁸³ Hucviri, **Keşfu'l-Mahcub**, s. 521.

Hayânın çeşitleri olduğundan bahsedilmiştir: Günah işlemek hayâsı gibi. Hz. Âdem bunun örneğidir. Hz. Âdem, “Benden firar mı ediyorsun”, denilince, “Hayır, tersine senden hayâ ediyorum”, cevabını vermişti.²⁸⁴

Hakk Teala'nın, Hz. Âdem'e şöyle vahyettiği söylenir: Ey Âdem! Sen (cennetten ayrılmaya sebep olan bir davranışta bulunman nedeniyle) zürriyetine yorgunluk ve sıkıntıyı miras bıraktın. Aynı şekilde onlara (özür dileme ve hatayı kabul etme fazileti olan) tevbe de miras bıraktın. Zürriyetinden her kim senin gibi tövbe ederse, sana icabet ettiğim gibi onlara da icabet ederim. Ey Âdem! Tevbekâr olanları, duaları kabul edilmiş, güler yüzlü ve müjde verilmiş olarak kabirden mahşere getirerek haşr edeceğim.²⁸⁵

Hz. Âdem nefesine uyup zevki için bir adım attığında cennetin başköşesinden ayrılıp oradan kovulmuştur. İşlediği suç belki kıl kadardı, fakat o kıl iki gözünde bitmişti. Gözde biten kıl insana büyük bir dağ gibi olur da o nispette ıstırap verir.²⁸⁶

Hz. Mûsâ'nın, münacatında şöyle dediği hikâyeye edilir: “İlahi, Hz. Âdem'i elinle yarattın, ona şunu şunu ihsan ettin, sana nasıl şükretti?” Allah: “Bu nimetleri benden bildi. Bana şükredişi, bunu böyle bilmesi olmuştur,” buyurdu.²⁸⁷

Bazı mutasavvıflara göre, Allah, Hz. Âdem'i kışkırdığı için cennetten çıkarmıştır. Bu görüşe göre, Evliya, Hak'tan başkası ile sükûn ve huzûr bulur veya ondan başkasını mülâhaza eder veyahut da gönülleri başka bir şeye yatar ve ona ısınır. derhal Allah, bunların bu nevi hallerini teşviş (altüst) eder. Evliyasının kalpleri tekrara ve halis olarak kendisinin olana kadar; bu kalpler sükunet buldukları veya mülâhaza ettikleri veyahut ısındıkları şeyden tamamen ayrılanaya kadar evliyasını kıskanır. Hz. Âdem gibi ki, kendisinin Cennette ebedi olduğuna kanaat getirip, sükun bulunca (Hak onu kıskanmış ve) cennetten çıkarmıştır. Hz. İbrahim gibi ki, oğlu Hz. İsmail hoşuna gidince (kıskanmış ve) onu boğazlamayı kendisine emretmiş, böylece Hz. İsmail'i Hz. İbrahim'in kalbinden çıkarmıştı. Bunun üzerine Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Hakk'a teslim oldular. Ona boyun eğdiler.²⁸⁸

İbn 'Arabî, dünyada Hz. Muhammed'in Hz. Âdem'in batını, Hz. Âdem'in de Hz. Muhammed'in zahiri olduğu ve ahirette de Hz. Muhammed'in Hz. Âdem'in zahiri olup Hz. Âdem'in Hz. Muhammed'in batını olduğunu söyler.²⁸⁹

²⁸⁴ Kuşeyri, Abdülkerim, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.315.

²⁸⁵ Kuşeyri, Abdülkerim, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.192.

²⁸⁶ Mevlana, **Mesnevi**, c. 1-2, s. 258.

²⁸⁷ Kuşeyri, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.271.

²⁸⁸ Kuşeyri, **Kuşeyri Rîsâlesi**, s.365-366.

²⁸⁹ İbn 'Arabî **El-Futuhâtü'l-Mekkiyye**, (I-IV), Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, Trz., Yrz., c.2 s.87.

d. Hz. Peygamber'in Hz. Âdem İle Karşılaştırılması

Tasavvufta Hz. Âdem'den genel olarak, O'nu Hz. Muhammed (s.a.s.) ile beraber zikredip aralarında bir karşılaştırma yapmak ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ona olan üstünlüğünü ortaya koymak amacıyla bahsedilir. Mesela, “Ya Resulallah, seni medhetmek istiyorum” deyip, Peygamber (s.a.s.)'in de “ Söyle, Allah ağzını dağıtmasın” ifadesi üzerine, İbn Abbâs : “ Ey Resul-i Mücteba, cennette Âdem ile Havvâ ağaçların yaprakları ile bedenlerini örttükleri zaman, sen cennetteki ağaçlığın gölgesinde tahtta oturuyordun”²⁹⁰ diyerek, Peygamber (s.a.s.) hakkında methiye sunmuştur.

Hz. Âdem, ilk yaratılan insan olması hasebiyle kendisine bütün isimler öğretilmiş ve onun zamanında tüm melekler, Livau'l-Hamd (Hamd sancağı)'nın altındaydılar. Fakat, Livau'l-Hamd'ın asıl sahibi Hz. Muhammed olduğu için Hz. Âdem, bir nevi ona niyabeten o livayı almıştır. Ahirette ise Hz. Âdem ile beraber herkes o livanın altında olacaktır ve liva da gerçek sahibi olan Hz. Muhammed'in elinde olacaktır.²⁹¹

İnsanoğlunun babası olan Hz. Âdem; “*Adları öğretti*”²⁹² âyetine mazhar olmuştur. O'nun her damarında yüz binlerce ilim vardır. Ezelde her şeye ne ad verilmişse onu kendi adı ile bilmiş hem de o şeyler sonuna kadar ne hale gelecekse hepsi ona bildirilmişti. Sonunda mümin veya kâfir olacak kişileri o önceden gördü.²⁹³

2. Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Âdem

Çalışmamızın bu kısmında da, elimizdeki en eski kültür kaynakları olan mitolojilerde, eski inanışlarda ve Türk, İslam edebiyatında Hz. Âdem'in nasıl anlatıldığını ele almaya gayret edeceğiz.

a. Mitoloji ve Eski İnanışlarda İlk İnsan (Hz. Âdem)

Mitolojiler birer kültür kaynağı olarak bizlere eski inanç ve düşüncelere ait bilgiler vermektedir. Biz de Hz. Âdem'in veya ilk insan'ın mitolojilerde nasıl geçtiğinin bilinmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İnsanoğlunun yaratılışı konusunda değişik görüşler vardır Mitologyada. Bazıları, bu görevin Titanlarla olan savaşta Zeus'u tutan bir Titan'a; Prometheus'a ve kardeşi

²⁹⁰ Yeniterzi, Emine, **Divan Şiirinde Na't**, T.D.V. Yay., Ankara-1993, s.8.

²⁹¹ İbn 'Arabî, **Fuuhat**, c.2 s.88.

²⁹² El-Bakara 2/31.

²⁹³ Mevlana, **Mesnevi**, c.1 s.86-87.

Epimetheus'a verildiğini söylerler. Prometheus, bütün tanrılardan daha akıllıydı. Ama kardeşi durmadan düşüncelerini değiştirir. Aklını kullanamazdı. Yaratılıştta da öyle oldu. Epimetheus, insanları yaratmadan önce en iyi armağanlarını hayvanlara verdi. Kuvveti, çevikliği, cesareti, kurnazlığı, kürkleri, tüyleri, kanatları, kabukları, hep hayvanlara dağıttı, sonunda pişman oldu. Kardeşine koşarak durumu anlattı, Prometheus düşündü taşındı, insanoğlunu bütün yaratıklardan üstün kılmanın bir yolunu buldu. Daha soylu bir biçim verdi ona, tanrılara benzeyen bir biçim. Sonra gökyüzüne güneşe çıkarak oradan ateşi indirdi yeryüzüne, korunma bakımından kürklerden de cesarettten de çeviklikten de üstün olan sundu insanlara.²⁹⁴

Yunan mitolojisinde, Epimetheus'un Hz. Âdem'in rolünü oynadığı, fakat ondan çok daha silik bir tip olarak Prometheus ile Pandora'nın kişiliklerinin gölgesinde kaldığı şeklinde bilgiler mevcuttur.²⁹⁵

Bazı mitolojilerde insanın yeryüzünde görülmesi tanrılarınki ile beraber olmuştur. Attika'da Eretheus, Arkadya'da Palesgos, ormandan taşlarla bezenmiş yüksek dağlardan ve bizi besleyen topraktan fıskırmışlardır. Başka bir efsaneye göre kayın ağaçlarının kabuğu, meşelerin gövdesi yarılıp içlerinden insanlar çıkmıştır.²⁹⁶

Bazılarına göre de insanoğlunu tanrılar yaratmıştır. Önce altın bir soy meydana getirmiştir tanrılar, ona acı, keder diye bir şey vermemiştir. O soyun insanları kısa ömürlerini tanrılar gibi geçirmiş, ölünce de ruhları insanların koruyucusu olmuştur.²⁹⁷

Mitolojilerde kadının Zeus tarafından insanlara bir ceza olsun diye yaratıldığı anlatılır. Zeus, Prometheus'un kendisine ettiği oyuna kızarak intikam amacıyla, güzel ve sevimli bir kişi yarattı. Adına 'herkesin armağanı' anlamına gelen Pandora dediler.²⁹⁸ Böylece o, yeryüzünde ilk ortaya çıkan kadın olmuştur. Athena tarafından süslenip, Afrodite tarafından güzelleştirilen Pandora, Epimetheus'a verilmiş ve böylece bütün insanların anası olmuştur.²⁹⁹

Eski Yunan kültürünün neticesi olan bu mitolojilerde insanın yaratılışı karmaşık bir haldedir. İlk insan, Yaratıcı; kadın, erkek net çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır. Ancak yer yer toprak ve su motiflerinin bulunması, çağ tasvirleri, insanın taş soyundan geldiğini ileri süren ve tufan ile başlayan hikâye ile³⁰⁰ ilahi dinlerdeki ilk insan anlayışı arasında bir ilgi kurulabilmektedir.³⁰¹

²⁹⁴ Hamilton, Edith, **Mitology**, Çev. Ülkü Tamer, Varlık Yay., İstanbul- 1994, s. 47.

²⁹⁵ Erhat, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul-1993, s.123.

²⁹⁶ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 4.

²⁹⁷ Hamilton, Edith, **Mitology**, s. 47.

²⁹⁸ Hamilton, Edith, **Mitology**, s. 48.

²⁹⁹ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 5.

³⁰⁰ Hamilton, **a.g.e.**, s.51.

³⁰¹ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 6.

Bir de eski din ve inanışlara baktığımız zaman, ilk insanın, farklı tanıtılmış olsa da bütün dini telakkilerde yer aldığını görüyoruz. Hz. Âdem'in yaratılışına benzer hikâyeler Mısır, Asur, Eski Pers, Yunan, Hint, İskandinav hatta Polinezya ve Afrika'nın yerli kabilelerinde, Zulu inanışlarında da bulunmaktadır.³⁰²

Günümüzde yaşayan dinlerden olan Şintoizm, ilk insanın yaratılışına mitolojik bir hikâyeye olarak yer vermektedir. Burada yaratılış, ilahların birbirleri ile olan mücadelesiyle bağlantılı olarak açıklanmıştır. Bu karmaşık ortamda insan, ilahlardan birinin kanından meydana gelmiştir. Şintoizmdeki bu inanış, benzer şekilde eski Mezopotamya dinlerinde de görülmektedir. Buna göre insan, ilahların mücadelesi sonunda akan kanın toprak ile karışmasından ortaya çıkmıştır. Eski Mısır dininde ise insan, yaratıcının cinsel faaliyetinin bir sonucu olarak görülmekle birlikte, onun, çamur şekline gelmiş topraktan yaratıldığına inanılmaktadır. Ancak bu inanışların hiç birinde müşahhas bir insan ve onun isminden bahsedilmemektedir.³⁰³

Hinduizmde ise, ilk insanın ortaya çıkışı konusundaki rivâyetler yer yer çatışmakta ilk insan değişik tanrılara nispet edilerek kesin bir şey söylenmemektedir. Ancak Hint mitolojilerinde genel olarak Manu, ilk insan olarak dikkatimizi çekmektedir. Bu da Çin, eski Germen ve Mezopotamya mitolojilerinin ilk insan olarak kabul ettikleri varlık için anlatılan hikâyeye uygunluk arz etmektedir.³⁰⁴

Sâbiilik inancına bakıldığında, insanların Hz. Âdem ile Havvâ'dan geldiğinin kabul edildiğini, fakat Hz. Âdem'in ilk insan olarak kabul edilmediğini görürüz. Bir başka Sâbii inancına göre ise Hz. Âdem ilk peygamberdir ve El- Kinza adlı kitap kendisine indirilmiştir.³⁰⁵

Eski İran inanışlarının ise ilk insan olarak Kiyomars üzerinde birleştiklerini görüyoruz. 'Kuşan Canlı Varlık' anlamına gelen Kiyomars'ın, Hz. Âdem olup olmadığı ihtilaflıdır.³⁰⁶ İlk insan hakkında nakledilenler az da olsa Hz. Âdem ve Havvâ'nın yaratılışına benzemektedir.³⁰⁷

---

³⁰² Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 4.

³⁰³ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 6-7.

³⁰⁴ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 9.

³⁰⁵ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 9.

³⁰⁶ Şehristani, Muhammed b. Abdülkerim, **El-Milel ve'n-Nihal**,(I-II), Tahk. Muhammed Seyyid Keylani, Darul-Marife, Beyrut- 1975, c.1 s.233.

³⁰⁷ Erdem, Mustafa, **Hz. Âdem**, s. 11.

b. Türk- İslam Edebiyatında Hz.Âdem

Türk edebiyatında Hz. Âdem’le ilgili kıssa, zengin bir malzeme ihtiva etmektedir. Bilhassa tasavvufî edebiyâta bu konu geniş yer almıştır. Çok kere de Hz. Âdem mutlak insan manasını içine alarak kullanılmıştır:

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen,

Merdum-i dide-i ekvan olan Âdem’sin sen. (şeyh galib) ³⁰⁸

(Kendini iyi tanı, çünkü sen âlemlerin özüsün, sen kâinatların gözbebeği olan insansın)

Mutasavvıflar, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in hakikatine mirasçı olan Kutb’a da Âdem-i Mana ve Merd-i Mana dedikleri için, Oğlanlar Şeyhi İbrahim de bir şiirinde şöyle der:

Sıfat-ı Hak’dürür âlem sıfatın zatıdır Âdem,

Kamu şeyden olan akdem olubdur “ Âdem-i ma’na ” ³⁰⁹

Yine edebiyatımızda Hz. Âdem yahut insan, kusurlu fakat yüce bir yaratıktır. Bunu Ahmed Paşa bir şiirinde şöyle işliyor:

Ahmed aceb mi cennet-i kuyundan olsa dur,

Bilmezlik ile Âdem elinden neler çıkar.

.....

Ahmedün cevr ü cefa yükünü çekdüğü bu kim

Y ir ü gök götürümez anı ki insan götürür ³¹⁰

Ahmet Paşa, bu son beyitle şu âyete işaret etmektedir: “ Doğrusu biz sorumluluğu göklere yere ve dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zalim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir. (Ahzab, 72)³¹¹

Hz. Âdem’in Divan şiirindeki bir ünvanı da Safiyyullah’tır. Âşık edebiyatında da Hz. Âdem ile ilgili kıssa doğrudan doğruya veya telmihen işlenmiştir. ³¹²

Bir dem aksırdı cenab-ı Bü’l- Beşer,

Nefh-i ruh itdükte Mevla ey püser. ³¹³ (Kaside-i Sun’ullah Gaybi)

³⁰⁸ Komisyon, **Türk Dili, Ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, (I-VIII), Dergah Yay., İstanbul- Trz., Âdem md., c.1 s.33.

³⁰⁹ Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yay., Ankara-1997, s.84.

³¹⁰ Komisyon, **Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Âdem Md. c.1 s.33.

³¹¹ Komisyon, **Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Âdem Md. c.1 s.33.

³¹² Komisyon, **Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Âdem Md. c.1 s.33.

³¹³ Ceylan Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s. 95.

*İki kaşın arasında çekdi hatt-ı istiva,
“Alleme ’l-esma”yı ta ’lim itdi ol Hatdan Huda.* ³¹⁴ (Gazel-i Mısri)

*Secde eyle Âdem’e ta ki Hakka kul olasın,
İden Âdem’den iba Hakdan dahi olur cuda.* ³¹⁵ (Gazel-i Mısri)

*Zat-ı ilme Mustafa, esmaya Âdem’dir emin
İkisinden zahir olmuştur ulum-i enbiya* ³¹⁶ (Gazel-i Mısri)

İnsanların atası ve peygamberlerin ilki olan Hz. Âdem, yaratılışı esnasında, çamur (ab û gil) halinde yatması veya kalması, meleklerin secde etmesi, şeytanın secde etmeyi kabul etmemesi ve Allah’ın emrini dinlemeyip suç işlemesi, Hz. Âdem’in yasak ağaç mevzusunda Şeytan’a uyması ve cennetten çıkarılması ve nihâyet uzun seneler eski hayatını arayıp ağlaması gibi hal ve hususiyetleri ile beyitlerde görülmektedir. Hz. Âdem’in mayasınının çamur halinde beklemesi bir beyitte “ ab û gil içinde erbain çekmek” şeklinde ele alınarak bu beklemenin kırk gün içinde cereyan ettiğine de işaret edilir. Ve hem de “erbain” kelimesi ile tevriye yapılır. Ünvanı Safiyyullah’a bir beyitte tesadüf edilen Hz. Âdem’in bu hususiyetleri ile beyitlerde görünüşünün sebebi, başta Hz. Muhammed olmak üzere, şairin bazen bir memduhunu, bazen de sevgilisinin güzelliğinin bir yönünü övmesidir. Misal olarak da şu beyiti verebiliriz: *Âdem gibi redd eyledin ey dost yüzünden / Firdevs’i cinan olmuş iken hattuna me’va.* Bazen de âşık Hz. Âdem’e rakibi de Şeytan’a benzetilir.³¹⁷

Hz. Âdem henüz balçık halinde iken Hz. Muhammed (s.a.s.)’in peygamberlikle şerefendirildiği hususunu Şeyh Sa’d-i Şirazi Bostan’daki na’ında belirtir.³¹⁸ Yine Kutup adlı şair 1340’ta yazdığı Hüsrev-ü Şirin adlı eserin na’t bölümünde; Hz. Muhammed (s.a.s.) Hz. Âdem’in toprağının kimyasıdır.” der.³¹⁹

³¹⁴ Ceylan Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s. 97-98.

³¹⁵ Ceylan Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s. 97-98.

³¹⁶ Ceylan Ömür, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s.97-98.

³¹⁷ Tolasa, Harun, **Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası**, Sevinç Matbaası, Ankara-1973, s.23-24.

³¹⁸ Yenitezî, Emine, **a.g.e.**, s.13.

³¹⁹ Yenitezî; Emine, **a.g.e.**,s. 17.

Verdi şerefin Âdem'e bu şevket ü şanı / saadet-i tac-ı serini “ alleme'l- esma”
beyti de Muhammed Lütfi tarafından, Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi hususunda söylenmiştir.³²⁰

Meleklerin secdesinin de aslında Hz. Âdem'e değil de Hz. Muhammed (s.a.s.)'e olduğunu Fuzuli ve Muhammed Lütfi şöyle dile getirmişlerdir:

Ey zatun için beşer vücud-i,
*Âdem'de sana melek sücudı.*³²¹ (Fuzuli)

Mescud-ı melek oldu o dem Hazret-i Âdem,
*Naşir-i nurun olduğu için Âdem ü Havvâ.*³²² (Muhammed Lütfi)

Dedin “ küntü nebiyyen” hem de “beynel-mai ve't-tin “ sen,
*Nübüvvette sana hastır asalet ya Resulallah.*³²³ (Şemsi)

Âdem ki henüz tin idi umman arasında,
*İsmi okudu Sure-i Rahman arasında.*³²⁴ (Ahmet Remzi Akyürek)

Egerçi Bü'l-beşer Âdem gelüpdür,
*Veli Ahmed Ebû'l-Ervah olupdur.*³²⁵ (Şeyhoğlu Mustafa)

Dahi anılmamışdı Âdem adı,
*Ol idi cümleñün Hayru'l-ibadi.*³²⁶ (Yahya Bey)

Âdem irişmemiş idi bin erbain ile,
*Sen bir gecede irdüğine bil ki dahi kem.*³²⁷ (Kemalpaşazade)

³²⁰ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.95.

³²¹ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.96.

³²² Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.96.

³²³ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.152.

³²⁴ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.153.

³²⁵ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.174.

³²⁶ Yeniterzi; Emine, **a.g.e.**, s.181.

³²⁷ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.328.

Hız. Âdem'in, Hız. Muhammed'in Őafaatine ulaŐabilmek işin malum hatayı iŐlediĐini, Őehri bir Şiirinde Şöyle dile getirmiştir:

*Hem hırmem-i Őafaatünün huŐe-Őinidür,
Âdem ki dane hırsı ile eyledi hata.*³²⁸

Yine Hız. Âdem'in Hız. Muhammed (s.a.s.)'in nurunu alnında taşıdığı işin tevbesinin kabul edildiğini Őehri başka bir Şiirinde Şöyle dile getirir:

*Olmasa cebin-i Bu'l-beşer'de,
Envar-ı Őafaatün hüveyda,
Olmazdı sücud-ı tevbe- naki,
Makbul-ı Cenab-ı Zat-ı Yekta.*³²⁹

---

³²⁸ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, 329.

³²⁹ Yeniterzi, Emine, **a.g.e.**, s.329.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS KAYNAKLARINA GÖRE HZ. ÂDEM

C. Hz. Âdem İle İlgili Hadisler

Bu bölümde, Hz. Âdem ile ilgili, hem muteber hadis kaynaklarında hem de Mevzû'at kitaplarında geçen rivâyetler inceleneceği için bu hadisler ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu şekilde hangi konulardaki rivâyetlerin güvenilir hangilerinin uydurma olduğunu anlamamız kolaylaşacaktır.

1. Muteber Hadis Kaynaklarında Yer Alan Rivâyetler

Çalışmamızın bu kısmında, başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere asırlar boyu şöhret bulmuş muteber hadis eserlerinde geçen rivâyetleri, tespit edebildiğimiz ölçüde, bir araya getirmeye çalışacağız.

1. Ebû Zerr, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletti: Ben Mekke'de iken, birgün evimin tavanı açıldı ve Cebrail indi. Göğsümü açtı, zezem suyu ile yıkadı, sonra îmân ve hikmet ile dolu bir kap getirdi ve göğsüme boşalttı. Daha sonra göğsümü kapattı ve elimi tuttu. Beni dünya semasına çıkardı. Dünya semasına geldiğimde, Cebrail sema görevlisine "kapıyı aç" dedi. Görevli "kim o?" diye sorunca Cebrail, "ben Cebrail" diye cevap verdi. "yanında kimse var mı?" diye sorunca, Cebrail " evet, yanımda Muhammed (s.a.s.) var" diye karşılık verdi. " Buraya çağrıldı mı?" deyince, Cebrail, " evet" dedi. Kapıyı açtığı zaman dünya semasına yükseldik. Orada sağında bir karartı, solunda bir karartı olan bir adama rastladık. Sağına baktığında gülüyor, soluna baktığında ağlıyordu. " Merhaba ey salih Peygamber ve ey salih evlat" dedi. Cebrail'e "bu kim?" diye sordum. " Bu Âdem'dir." dedi. Sağ tarafında soyundan cennetlikler, sol yanında da soyundan cehennem ehli var. Onun için sağına baktığı zaman gülüyor, soluna bakınca da ağlıyor. Daha sonra ikinci semaya çıktık. Görevliye "kapıyı aç" dedi. Görevli, birinci kattaki görevlinin dediklerinin aynısını söyledi. Kapıyı açtı. Hz. Enes dedi ki: Hz. Peygamber semalarda Âdem, İdris, Mûsâ, İsâ ve İbrahim ile karşılaştığını zikretti. Ancak onun dünya semasında Âdem ile altıncı katta da İbrahim ile karşılaştığını zikretmesinin nasıl olduğu sabit olmadı. Enes, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini söyleyerek devam ediyor: Daha sonra İdris ile karşılaştık. "Merhaba ey salih peygamber ve ey salih kardeş" dedi. "Bu kim?" dedim. Cebrail "İdris" dedi. Sonra Mûsâ'ya uğradık. "Merhaba ey salih peygamber ve ey salih kardeş" dedi. "Bu kim?" dedim. " Mûsâ " diye cevap verdi. Daha sonra İsâ'ya uğradım. "Merhaba ey salih peygamber ve ey salih kardeş" dedi. "Bu kim?" dedim. "İsâ" dedi. Sonra İbrahim'e uğradım. "Merhaba ey salih Peygamber ve ey salih evlat" dedi. "Bu kim?" dedim. "İbrahim" diye cevap verdi. Ibn Şihab dedi ki: Bana İbn Hazm, İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî'nin şöyle dediklerini haber verdi: Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: Sonra o kadar yükseltildim ki, sarîf kalemlerinin sesini duyacak bir seviyeye ulaştım. İbn Hazm ile Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Allah ümmetime elli vakit namazı farz kıldı. Bu şekilde dönerken Mûsâ'ya rastladım. Bana, Allah senin ümmetine neyi farzetti? diye sordu. Elli vakit namaz, diye cevap verdim. Senin ümmetin bunu yapamaz, dedi. Beni geri döndürdü. Allah yarıya indirdi. Dönerken yine Mûsâ'ya rastladım. Allah yarıya indirdi, dedim. Tekrar Rabbine dön, dedi. Ümmetin buna güç yetiremez, dedi. Ben tekrar dönünce Allah "o beş vakittir, aynı zamanda elli vakit gibidir, benim yanımda söz değiştirilemez." buyurdu. Tekrar Mûsâ'ya uğrayınca bana, bir daha geri dön, dedi. Ben Rabbimden haya ediyorum, dedim. Daha sonra

çevresini hiç bilmediğim renklerin sardığı sidretü'l-müntehâ'ya çıkardı beni. Sonra Cennete ulaştırıldım. Orada lü'lü vardı. Toprağı da misk gibi idi.³³⁰

3148

2. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Allah Âdem'i yarattı. O sırada boyu altmış zira idi. Daha sonra meleklerin (sözleri üzerine Âdem'e) Sana ve zürriyetine olan selamlarını işit, dedi. O da meleklerle "Es-Selamu aleykum" dedi, melekler dediler ki, selam (ın kaynağı) Allah'tır. Cennet'e giren herkes Âdem suretinde girecektir. Yaratma şimdiye kadar hâlâ da devam etmektedir.³³¹

3149

3. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Cennete ilk girecek olan zümre, dolunay suretinde olacaklardır. Daha sonrakiler ışığı daha da şiddetli yıldızlar gibi olacaklar. Onlar orada ne küçük ne büyük ihtiyaç giderme durumunda olmayacaklardır, onlar sümkürmezler, tükürmezler. Cennetteki tarakları altındır. Terleri misktir.

³³⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Câmi'u's-Sahîh**, (I-VI), Tahk. Mustafa Dîb El-Boğa, Dâru İbn Kesîr, Beyrut-1987, Salât, 1, (1/135); Enbiya, 5, (3/1217); Menakıbu'l-ensar, 42, (3/1410); Bed'ul-halk, 6; Tevhid, 37, (6/2731); Muslim, Ebû'l-Huseyn b. Haccâc, **el-Câmi'u's-Sahîh** (Bi Şerhi'l-İmam En-Nevevi), (I-XVIII), Dâru'l-Marife, Beyrut-1997, İmân, 259, 263, 264; Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, (Bi Şerhi Suyûtî), (I-VIII), Dâru'l-Marife, Beyrut-2001, Salât, 1, (1/219,222); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, (Kütüb-i Tis'a İçerisinde), (I-VI), Çağrı Yay., İstanbul-1982, 4/207, 5/143; İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak en-Nisâbü'rî, **Sahîh**, (I-IV) Tahk. Muhammed Mustafa el-Azami, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut-1992, Kitâbu's-Salât, 1, (1/154); İbn Hibbân, İbn Ahmed Ebû Hatim et-Temimi, **Sahîh** Bi Tertibi İbn Belban, (I-XVIII), Tahk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetu'r-Rîsâle, Beyrut-1997, Kitâbu'l-İsrâ, bâbu zikri vasfî'l-İsrâ, No:48, (1/237), İhbaruhu An Menakıbi's-Sahâbe, 5, (16/420); Ebû 'Avâne, Yakup b. İshak el-İsferâinî, **Müsned**, (I-V) Tahk. Eymen b. Arif ed-Dimaşki, Dâru'l-Marife, Beyrut-1998, Kitâbu'l-İmân, 25, 30, (1/107, 119); Taberânî, Ebû'l- Kasım Süleyman b. Ahmed, **Mucemu'l-kebir**, (I-XXIV), Tahk. Hamdi Abdulmecit es-Silefî, Yrz-Trz., 19/271, (No: 599); Heysemî, Nuruddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebibekr, **Mecmeu'z-zevaid**, (I-X), Dâru'l-Kitap, Beyrut-1967, İmân, İsrâ, (1/65).

³³¹ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya , 1, (3/1210), İsti'zan, 1 , (5/229); Muslim, **Sahîh**, El-Cenne ve Naimuha, 28, (2/1449); İbn Hibbân, **Sahîh**, Tarih,1, (14/33).

Buhurdanlıklarının udları Hind ududur. Zevceleri hurilerdir. Tek bir suret üzerinde babaları Âdem'in suretinde ve semada altmış zira boyunda olacaklardır.³³²

-

4. Ebû Hureyre dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile bir davette iken kendisine bir zira ikram edildi. Hoşuna gitti. Ondan, ön dişleri ile bir parça kopardı ve şöyle dedi: Kıyamet günü insanların efendisiyim. Biliyor musunuz? Allah'ın ilkleri ve sonları (herkesi) bir yerde topladığı günde, kendilerine bakanın göreceği, çağırının duyacağı, güneşin kendilerine yaklaştığı anda, insanlardan bazısı diyecek ki: İçinde bulunduğunuz durumu ve size ulaşan şeyi görmüyor musunuz? Rabbinizin yanında size şefaathçi olacak biri yok mu? Bazı insanlar der ki, Babanız Âdem'e gidin. Âdem'e gelirler. Şöyle derler: sen insanların babasımsın. Allah seni bizzat kendi eliyle yaratmıştır ve sana ruhundan üflemiştir. Meleklerle emretmiştir. Onlar da sana secde etmiştir. Seni cennette iskân ettirmiştir. Bize şefaath etmez misin? İçinde bulunduğumuz durumu ve bize ulaşan şeyi görmüyor musun? O der ki: Rabdim daha önce hiç öfkelenmediği ve daha sonra hiç öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir. Beni yasak ağaçtan alıkoymuştu. Ben onun emrine karşı geldim. Nefsi, nefsi. Başkasına gidin. Nuh'a gidin. Onlar Nuh'a gelirler ve derler ki: Ey Nuh sen insanlara ilk resulün. Allah seni abd-ı şekûr diye isimlendirmiştir. İçinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? Rabbinin katında bize şefaath etmez misin? O der ki: Rabdim bugün daha önce hiç öfkelenmediği ve daha sonra hiç öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir. Nefsi, nefsi. Muhammed (s.a.s.)'e gidin. Bana gelirler.

³³² Buhârî, **Sahîh**, Enbiya , 1, (3/1210); Muslim, **Sahîh**, El-Cenne ve Naimuha, 14, (4/2179), Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **Sünen**, (I-VIII), El-Mektebetu'l-İslamiyye, İstanbul-Trz.,Tefsir, (İsrâ Suresi), 6; Ahmed, **Müsned**, 2/231; İbn Mace, **Sünen**, (Bi Şerhi'l-İmam Hasan El-Hanefi El-Maruf Bi's-Sindi), (I-IV), Dâru'l-Marife, Beyrut-1997, 2/1449; İbn Ebi Şeybe, Ebûbekir Abdullah b. Muhammed el-Kufi, **el-Kitâbu'l-Müsânnef**, (I-V), Tahk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad-1409, (Hadis Elfıyesi CD'si içerisinde), 7/33.

Ben arşın altında secde ederim. Bana denilir ki: ey Muhammed kaldır başını, şefaata iste şefaata olunasin, iste ki sana verilsin.³³³

-

5. Ebû Saîd El-Hudrî, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Allah, Ya Âdem, dedi. O da, Buyur, emrindeyim, hayır senin ellerindedir, dedi. Allah, ateşe girecekleri halk arasından (çikar) gönder, buyurdu. Hz. Âdem, miktarları ne kadardır? diye, sordu. Allah, her binden dokuz yüz doksan dokuzu ateştedir. Orada genç yaşlanır, her hamile hamlini bırakır. İnsanları sarhoş bir durumda bulursun. Halbuki onlar sarhoş değildir. Ancak Allah'ın azabı şiddetlidir. Dediler ki: Ey Allah'ın Resulü, bu binde bir kişi hangimizdir? Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Size müjdeler olsun, Sizden bir kişiye mukabil Ye'cuc ve Me'cuc'den bin kişi (Cehenneme gönderilecektir.), nefsim elinde olana yemin ederim ki, ben sizin cennettekilerin dörtte biri olmanızı istiyorum." Biz tekbir getirdik. O, "ben sizin cennettekilerin üçte biri olmanızı istiyorum." deyince, biz yine tekbir getirdik. "Ben sizin cennet ehlinin yarısı olmanızı istiyorum." deyince, biz yine tekbir getirdik. Buyurdu ki, siz insanlar, beyaz bir öküzün derisindeki siyah kıllar veya siyah bir öküzün derisindeki beyaz kıllar gibisiniz.³³⁴

³³³ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 1, (3/1215); Tirmizî, **Sünen**, Sıfatu'l-Kıyame, 11; (4/622); Ebû 'Avâne, **Müsned**, İmân, 38-39, (1/147,149,154).

³³⁴ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 1, (3/1221), Tefsir (Hacc Suresi), 1, (4-1767), Tevhid, 36, Rikak, 46, (6-2720); Muslim, **Sahîh**, İmân,379; Tirmizî, **Sünen**, Tefsir (Hac Suresi), 1; Hâkim', Muhammed b. Abdullah Ebû Abdillâh en-Neysaburi, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, (I-IV), Tahk. Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut-1990, (Hadis Elfiyesi CD'si içerisinde), 1-82, 2- 254,417;Taberânî, **Mucemu'l-kebir**, 18/144, 145, (No: 306-308) 151, (No: 378) 155,(No:340) 218,(No: 546) ; Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Tefsir, (Hac Suresi.), (7/69), Sıfatu'n-Nar, Fimen Fi Kibrihi Yedhulu'n-Nar, (10-393); Ahmed, **Müsned**, 2/378; 3-32.

6. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletti: Kıyamet günü müminler toplanırlar ve “bize Rabbimizin katında kim şefaata edecek” düşüncesiyle Âdem'e gelirler. “Sen insanların babasıdır, Allah seni elleriyle yarattı, melekleri sana secde ettirdi, sana her şeyin ismini öğretti, bize şefaata et ki rahatlayalım,” derler. O da, ben bunu yapamam, der ve günahından bahseder. Ve çekinir. Nuh'a gidin. Çünkü o Allah'ın yeryüzü ehline gönderdiği ilk resulüdür, der. O'na gelirler. O da, ben yapamam, der ve Rabbinden bilgisinin olmadığı birşeyi istediğini, zikreder. Çekinir. Siz Halilü'r-rahman'a gidin, der. O'na gelirler. O da, ben yapamam, der. Siz Allahın kendisi ile konuştuğu ve Tevrât'tı verdiği Mûsâ'ya gidin, der. O'na gelirler. O da, ben yapamam, diyerek, haksız yere öldürdüğü kişiden bahseder ve çekinir. Siz İsâ'ya gidin, der, o Allahın kelimesi ve ruhudur. O'da, ben yapamam, der, çekinir ve siz Muhammed'e gidin, der. O'nun gelmiş geçmiş tüm günahları bağışlanmıştır, der. Bana gelirler. Ben de Rabbimden izin istemeye giderim. Bana izin verilir. Rabbimi görünce secdeye kapanırım. Allahın dilediği kadar öyle kalırım, sonra, başımı kaldır, denir. İşte ki sana verilsin, denir. Söyle ki işitilsin. Şefaata iste ki şefaata olunasin. Başımı kaldırıyorum. O'na, bana öğrettiği şekilde hamdedirim. Bana belli bir miktar yetki verilir. (O yetkinin yettiği kadar bir kısmını) cennete koyarım. Yine Rabbimi görünce, bana belli miktar yetki verilir. Onları da cennete koyarım. Ben derim ki, Kur'ân'ın hapsettiği ve ebediliğın kendilerine vacip olduğu kimseler dışında kimse kalmadı.³³⁵

---

³³⁵ Buhârî, **Sahîh**, Tefsir, 3, (4/1624); Muslim, **Sahîh**, İmân, 322, 326, 329; Taberânî, **Mucemu'l-kebir**, 17/320, No: 887.

7. Ebû Hureyre naklediyor: Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bir et parçası ikram edildi. O da ondan zira kısmını kaldırdı. Hoşuna gitmişti. Ondan ön dişleri ile bir parça kopardı ve daha sonra dedi ki: Şunu biliyor musunuz? Allah kıyamet günü insanlardan ilkleri ve sonları bir yerde toplayacak, onları dâî duyar, göz görür, güneş onlara yaklaşır, insanlar taşıyamayacakları ve katlanamayacakları sıkıntılara girerler. İnsanların bir kısmı diğerlerine, Âdem'e gitmeniz gerekir, derler. Âdem'e gelip derler ki: Sen insanların babasısın, Allah seni elleriyle yarattı, meleklere emretti onlar sana secde ettiler, bize şefaet et, içinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? Bize ulaşan bu durumu görmüyor musun? Âdem der ki: Rabbim bugün bana daha önce öfkelenmediği ve bundan sonra da öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir. O beni yasak ağaçtan nehyetmişti. Ben onun emrine karşı geldim. Nefsi, nefsi, nefsi. Siz benden başkasına, siz Nuh'a gidin. Nuh'a derler ki: Ey Nuh, yeryüzü ehline gönderilmiş ilk resulsün. Allah seni abd-ı şekûr, diye isimlendirmiştir. Rabbin katında bize şefaet et, içinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? O da, Rabbim bugün bana daha önce öfkelenmediği ve bundan sonra da öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir, der. Çünkü bir dua yetkim vardı, onda da kavmime beddua ettim, der. Nefsi, nefsi, nefsi. Başkasına gidin, İbrahim'e gidin. İbrahim'e gelirler. Derler ki: Ey İbrahim. Sen Allah'ın nebisi ve yeryüzündekiler içerisinde onun halilisin. O da, Rabbim bugün bana daha önce öfkelenmediği ve bundan sonra da öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir, der. Çünkü üç kere yalan söyledim. (Ebû Hayyân onu hadiste zikreder.) Nefsi, nefsi, nefsi. Başkasına gidin, Mûsâ'ya gidin. Mûsâ'ya gelirler. Ey Mûsâ Allah'ın resulüsün, sana risâlet ve kelamı ile insanlara karşı bir üstünlük vermiştir. Rabbin katında bize şefaet et, içinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? derler. O da, Rabbim bugün bana daha önce öfkelenmediği ve bundan sonra da öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir. Çünkü öldürmekle emredilmediğim bir kişi öldürdüm, der. Nefsi, nefsi, nefsi. Başkasına gidin, İsâ'ya gidin, der. İsâ'ya gelirler. Ey

Îsâ, Sen Allah'ın resulüsün, O'nun Meryem'e ilka ettiği kelimesisin, ondan bir ruhsun. İnsanlarla küçükken, beşikte iken konuştuğun. Rabbin katında bize şefaata et, içinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? derler. O da, Rabbim bugün bana daha önce öfkelenmediği ve bundan sonra da öfkelenmeyeceği kadar öfkelenmiştir. (Herhangi bir günahından bahsetmemiştir.) Başkasına gidin, Muhammed'e gidin, der. Muhammed'in yanına gelirler. Ey Muhammed, sen Allah'ın resulü ve hatemu'l-enbiyasın. Allah senin gelmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiştir. Rabbin katında bize şefaata et, içinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? derler. Ben de gider arşın altına kadar gelirim orada secdeye kapanırım. Sonra Allah, daha önce kimseye nasip olmayan övgü ve senalarıyla bana lütufta bulunur. Sonra bana denilir ki: Kaldır başını, iste sana verilsin, şefaata et şefaata olunasin. Ben, Ya Rabbi ümmetî, ümmetî derim. Sonra denir ki: Ey Muhammed, ümmetinden necasete bulaşmamış olanları cennet kapılarından, sağ kapıdan içeriye koy. Diğer kapılarda da insanlarla ortaklıklar. Nefsim kudret elinde olana yemin ederim ki, cennetin kapı kanatlarından iki kapı arasındaki mesafe, Mekke, Hamir veya Mekke, Basra arası kadardır.³³⁶

-

8. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den naklediyor: Sonra Âdem ile Mûsâ karşılaşır. Mûsâ, Âdem'e der ki: Sen, insanları günahkâr kıldın ve onları cennetten çıkardın. Âdem ona der ki: Sen, Allah'ın risâleti ile seçtiği, seni kendisi için seçtiği, sana Tevrâtı indirdiği kişisin. O da, evet, der. Âdem der ki: Beni yaratmadan önce bana yazılmış olarak o günahı buldum (işledim). O, evet, der. Daha sonra Âdem ile Mûsâ tartışır.³³⁷

³³⁶ Buhârî, **Sahîh**, Tefsir, 5,(4/1745); Muslim, **Sahîh**, İmân, 327, (1/184); Ahmed, **Müsned**, 2/435; İbn Hibbân, **Sahîh**, 14/377, 381, 393; İbn Ebi Şeybe, **Mûsânef**, 6/ 307, 308, 309, 7/266.

³³⁷ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 1, (3/1251); Tefsir (Taha suresi), 1, (4/1764), Tevhid, 37, (6/2730,2731), Kader,11; Muslim, **Sahîh**, Kader, 13, 15, (4/2042,2043,2044); Tirmizî, **Sünen**, Kader, 2, (4/444); Ebû Davut, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistani, **Sünen**, (I-IV), Dâru'l-Hadis, Kahire-1988, Sünnet, 17, (No: 4701, 4702); İbn Mace, **Sünen**, Sünnet, 5, (1/31); Ahmed, **Müsned**, 2/248, 264, 268, 287, 392, 398, 448, 464; Mâlik b.Enes, **Muvatta'**, (I-II), Tahr. M.Fuad Abdalbaki, Dâru'lhyait-turasi'l-'Arabî, yrz-1951, Kader, 1, 2/898; İbn Hibbân, **Sahîh**, Tarih, 1, 14/55, 59, 93; Ebû 'Avâne, **Müsned**, Ahkam, 18, (4/193); Ma'mer b.Raşid, **Cami'**, Bâbu'l-Kader, No: 20067,20068, (11/112,113); Beyhaki, **Sünen-i Kübra**, (I-X), Matbaatu Meclis-i Daireti'l-Maarif, Haydarabad-1347, Taharet, Tesmiye Ale'l-Vudu, 1/44; Heysemî, **Mecmeuzzevaid**, Kader, Tehaccu Âdem ve Mûsâ, 7-191.

9. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Allah kıyamet günü insanları toplayacak. İnsanlar, Rabbimizin katında bize şefaah edecek biri olsa da rahatlasak, derler. Âdem'e gelip derler ki: Sen ki Allah seni elleriyle yarattı, sana ruhundan üflledi, meleklerle emretti, onlar sana secde ettiler, bize şefaah et. Âdem der ki: Ben buna yetkili değilim. Sonra da işlediği hatadan bahseder. Siz, yeryüzü ehline gönderilmiş ilk resul olan Nuh'a gidin. O da, ben buna yetkili değilim, der ve hatasından bahseder. Siz Allah'ın kendine dost edindiği İbrahim'e gidin, der. O da, ben buna yetkili değilim, der ve hatasından bahseder. Siz Allah'ın kendisi ile konuştuğu Mûsâ'ya gidin, der. Mûsâ'ya gelirler. O da, ben yetkili değilim, der ve hatasından bahseder. Siz İsâ'ya gidin, der. Onlar İsâ'ya gelirler. O da, ben yetkili değilim, siz Muhammed'e gidin, Allah onun gelmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiştir, der. Ben de gider Rabbimden izin isterim. Onu görünce secdeye kapanırım. Sonra Allah dilediği kadar beni öyle bırakır. Sonra bana denir ki: Kaldır başını, iste sana verilsin, söyle ki sözün işittilsin, şefaah et şefaah olunasin. Ben başımı kaldırırım. Rabbime bana öğrettiği şekilde hamdederim, sonra şefaah ederim. Bana belli bir sayı yetki verilir. Ben onları ateşten çıkarır Cennete koyarım. Sonra döner secdeye kapanırım. Öncekinde olduğu gibi. Üçüncü, dördüncü, derken Kur'an'ın hapsettiği hariç, cehennemde kimse kalmayınca kadar. Katâde dedi ki: Bu, üzerine ebediliğın vacip olduğu, demektir.³³⁸

---

³³⁸ Buhârî, **Sahih**, Rikak, 51, (5/2401), Tevhid, 17, 34, 35, (6/2696, 2727, 2730, 2731); Muslim, **Sahih**, İmân, 322, (1/180, 182); İbn Mace, **Sünen**, Zühhd, 6, (2/1442); Darimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, **Sünen**, (I-II), Tahk. Seyyid İbrahim- Ali Muhammed Ali, Dâru'l-Hadis, Kahire-2000, Rikak, 82, (2/421); Ahmed, **Müsned**, 1/4, 3/116,244.

10. Huzeyfe'nin haber verdiğiğine göre, Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Allah, insanları toplayacak, müminler kalkacak, cennet kendilerine yakınlaştırılana kadar. Âdem'e gelecekler, ey babamız, cennete girmemizi sağla, diyecekler. O, sizi cennetten ancak babanızın hatası çıkarmıştır, ben buna yetkili değilim, diye cevap verecektir. Oğlum İbrahim Halilullah'a gidin der. İbrahim de, ben buna yetkili değilim, ben ancak ötelere Halilullah'ım, siz Mûsâ'ya gidin, o ki Allah onunla konuşmuştur, diyecek. Mûsâ'ya gelecekler. O da, ben buna yetkili değilim, siz İsâ'ya gidin, o Allah'ın kelimesi ve ruhudur, diyecektir. İsâ da, ben buna yetkili değilim, siz Muhammed'e gidin, diyecektir. Muhammed kalkacak ve ona izin verilecek, emanet ve rahim sıratın sağına ve soluna duracak, sizden ilki bir şimşek gibi geçecek. Ben dedim ki, anam babam sana feda olsun, şimşek gibi mi? O da, Hiç şimşek görmediniz mi? nasıl geçer gider göz açıp kapayana kadar. Sonra rüzgarın geçişi, sonra kuşun geçişi, sonra bir adamın geçişi gibi. İnsanların amelleri gelir geçer önlerinden, sizin peygamberiniz sıratında durur ve Yarabbi, onlara selamet ver, onlara selamet ver, diye dua eder, çünkü onların amelleri aciz kalır. Öyle ki, bir adam gelir yürümeye mecali kalmamıştır ancak emeklemektedir. Sıratın her iki yanında bağlı görevli köpekler vardır ki, kimi yakala denirse, onu yakalarlar. Neticede, insanlar kurtulmuş veya ateşe düşürülmüşlerdir. Ebû Hureyre'nin nefsi elinde olana yemin ederim ki, cehennem dibi yetmiş sonbahardır. (Yetmiş yıllık mesafedir.)³³⁹

11. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakletti: Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. Âdem'in yaratılışı ondadır. O gün cennete konulmuş ve o günde çıkarılmıştır. Kıyamet de ancak Cuma günü kopacaktır.³⁴⁰

³³⁹ Muslim, **Sahîh**, İmân, 329, (1/187).

³⁴⁰ Muslim, **Sahîh**, Salât, 17, (2/585); Tirmizî, **Sünen**, Cumua, 2, (2/359,362); Nesâî, **Sünen**, Cumua, 4, 5, 45, (3/90,91,114); Ebû Davut, **Sünen**, Salât, 207, (1/274, 275); İbn Mace, **Sünen**, Cenaiz, 11, (1/344, 345, 524); Ahmed, **Müsned**, 2/311, 327, 401, 417, 486, 504, 540, 3/ 430, 4/8, 5/284,450; Darimi, **Sünen**, Salât, 206, (1/445); İbn Hibbân, **Sahîh**, Rekaik, 9, Salât, 30, Tarih,1, (3/191), (7/7), (14/30); İbn Huzeyme, **Sahîh**,

12. Enes b. Mâlik, Resulullah (s.a.s.)'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Allah Âdem'i Cennette şekillendirdiğinde, orada dilediği kadar bırakmıştır. O zaman, İblis onun ne olduğunu anlamak için etrafında dolanıp duruyordu. Onu öyle görünce, kendisinin ona güç yetiremeyeceği bir varlık olarak yaratıldığını anladı.³⁴¹

2612

13. Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz.Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Sizden biri, bir kardeşiyle kavga ettiğinde yüzüne vurmaktan sakınsın. Çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.³⁴²

2789

14. Ebû Hureyre anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.s.) elimden tuttu ve şöyle buyurdu: Allah, toprağı cumartesi günü yaratmıştır, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi, mekruhu salı, nuru da çarşamba günü yaratmıştır. Canlıları perşembe günü yeryüzüne yaymıştır,

---

Cumua, 8, 10, 12, (3/115, 117, 118); İbn Ebi Şeybe, **Mûsânnef**, 1/477, 2/253; Abdurrezzak b. Hemmam, **Mûsânnef**, (I-XI), Tahk. Habiburrahman Azami, el-MektEbû'l-İslami, Beyrut-1972, Cumua, Bâbu's-saati ve yevmi'l-Cumuati, No: 5580-5585; (3/263, 266); Şafii, Muhammed b. İdris, **Mûsned**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- Trz., el-Cüz'üs-sani min ihtilafî'l-hadis mine'l-asli'l-atik, (1/70, 72, 73); Hâkim', **Müstedrek**, 1/412, 413, 2/ 593, 4/604, 612; Beyhaki, **Sünen-i Kübra**, Cumua, Ma Verede fi Kefareti Men Tereke'l-Cumua bi Gayri Uzrin, 3/248, 250, 9/3; Taberânî, **Mucemu'l-Kebir**, 1/217, (No:589), 5/33, (No: 4511), 6/19, (No: 5376), 6/237, (No:6089); Heysemî, **Mecmuzevaid**, Fi'l-Cumua ve Fazliha, Fis'saati'lleti fi Yevmi'l-Cumua, (2/163);; Mâlik, **Muvatta'**, Cumua, 7, (1-108).

³⁴¹ Muslim, **Sahîh**, Edep, 111, (4/2016); Ahmed, **Mûsned**, 3/152, 229, 240, 254; Hâkim', **Müstedrek**, 1/93; İbn Hibbân, **Sahîh**, Tarih, 1, 14/35.

³⁴² Muslim, **Sahîh**, Edep, 115, (4/2017); Ahmed, **Mûsned**, 2/244, 251, 434, 463, 519; Abdurrezzak, **Mûsânnef**, El-Ukul, Bâbu darbi'n-Nîsâ ve'l-Hadem, No: 17950,17952, (9/444, 445);

Âdem'i cuma günü ikindiden sonra, yaratmanın sonuna doğru, ikindi ile akşam saatleri arasında yaratmıştır.³⁴³

15. İmrân b. Husayn, Resulullah (s.a.s.)'tan şöyle işittiğini haber verdi: Âdem'in yaratılışı ile kıyametin kopması arasında deccaldan daha büyük bir yaratık vardır.³⁴⁴

2996

26. Hz. 'Âişe, Resulullah (s.a.s.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: Sonra melekler nurdan yaratıldı, sonra cinler dumansız bir ateşten yaratıldı. Âdem de size anlatıldığı gibi yaratılmıştır.³⁴⁵

2955

17. Ebû Mûsâ el- Eş'arî, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Allah, Âdem'i, tüm yeryüzünden kabzettiği bir toprak parçasından yaratmıştır. Onun için Âdemoğulları toprak (çeşitleri) gibi gelirler. İçlerinden kırmızı, beyaz, siyah ve bunların arası renkte olanlar olduğu gibi sehl, hüzn, temiz ve kirli olanlar da vardır.³⁴⁶

---

³⁴³ Muslim, **Sahîh**, Tevbe, 27, (4/2149).

³⁴⁴ Muslim, **Sahîh**, Fiten, 126, (4/2266).

³⁴⁵ Muslim, **Sahîh**, Zühd, 38, (4/2294); Ahmed, **Müsned**, 6-153, 168; İbn Hibbân, **Sahîh**, Tarih, 1, (14/25); Ma'mer b. Raşid, **Cami'**, (Abdurrezzak b. Hemmam'ın Mûsânef'i İçerisinde), (I-II), el-Mektebû'l-İslami, Beyrut-1972, Bâbu kavli taasi's-şeytan ve tahriki'l-kütüp, No: 20904, (11/425).

³⁴⁶ Tirmizî, **Sünen**, Tefsir, (Bakara Suresi), 1, (5/204), (Tirmizî bu hadisin hasen-Sahîh olduğunu belirtmiştir); Ebû Davut, **Sünen**, Sünnet, 17, (4/222); Ahmed, **Müsned**, 4/400, 406; Hâkim, **Müstedrek**, 2/288; İbn Hibbân, **Sahîh**, Tarih, 1, (14/60).

18. Ebû Hureyre, Resulullah (s.a.s.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi: Allah Âdem'i yarattığında sırtını meshetti. Sırtından, Allah'ın yarattığı her insan düştü. Sonra onları Âdem'e arz etti ve onların herbirisinin iki gözü arasını nurdan işaretledi. Âdem, Ya Rabbi, bunlar kim? dedi. Bunlar senin zürriyetindir, diye cevap verdi. İçlerinde iki gözü arası işaretli olan bir adam gördü ve hoşuna gitti. Ya Rabbi bu kim? dedi. Bu, zürriyetinden, son ümmetlerden biridir, O'na Davut denir, diye cevap verdi. Ya Rabbi bunun ömrünü kaç yıl kıydın? dedi. Altmış, dedi. Yarabbi benim ömrümden ona 40 yıl ver, dedi. Âdem'e melekü'l-mevt geldiğinde, benim daha 40 yılım yok mu? dedi. Melek de, sen onu oğlun Davud'a vermedin mi? dedi. Âdemin ömrü bitince (ömrünün bittiğini) inkâr etti, zürriyeti de böyle yaptı. Âdem unuttu, zürriyeti de böyle yaptı. Âdem hata etti. Zürriyeti de böyle yaptı.³⁴⁷

19. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, Allah'ın “ Tüm insanları imamları ile çağıracağımız gün” âyetinden bahsederken, şöyle dediğini nakletti: Onlardan her biri çağırılır, kitabı sağından verilir, cismi altmış ziraa uzatılır, yüzü beyaz kılınır, başına lülüden yapılmış parlayan bir taç konur, arkadaşlarının yanına gider, onu uzaktan tanırlar, onlar da derler ki: “Ya Rabbi, bize de bundan ver. Bizi mübarek kıl.” Ta ki onlara da bu durum verilir. Der ki:

---

³⁴⁷ Tirmizî, **Sünen**, Tefsir, (Araf Suresi), 3, (5/267), (Tirmizî bu hadisin Sahîh olduğunu ifade etmiştir.); Tefsir, (Suretu'l-Muavvizeteyn), 2, (5/453), (Bu rivâyette ise “benim ömrümden 60 yıl ver” ifadesi geçer.); Ahmed, **Müsned**, 1/251, 298, 371; Hâkim', **Müstedrek**, 2/ 355.

İçinizden her kesi bu durumla müjdeleyin. Ama kâfire gelince, yüzü simsiyah kesilir, cismi babaları Âdem'in suretinde altmış zira çıkartılır, bir taç giydirilir, dostları onu uzaktan tanır ve şöyle derler: Biz böyle olmaktan sana sığınırız, bize bunu verme. Onlara da bu durum gelir. Allah der ki: Allah sizi mahvetsin, içinizden herkesin durumu böyle olacaktır.³⁴⁸

20. İmrân b. Husayn naklediyor: Hz. Peygamber (s.a.s) ile bir seferde iken ashabı arasında siyer hususunda ihtilaf çıktı. Resulullah (s.a.s.)sesini yükselterek şu iki âyeti okudu: *“Ey insanlar, Rabbinize karşı muttaki olun. Kıyamet zelzelesi büyük bir olaydır.....Allah'ın azabı şiddetlidir.”* Ashabı bunu işitince kendilerine bir çekidüzen verdiler. Sonra buyurdu: Bugün, hangi gündür, biliyor musunuz? Onlar, Allah ve Resulu daha iyi bilir, dediler. Dedi ki: Bugün, Allah'ın Âdem'e nida ettiği, Âdem'in de Allah'a nida ettiği (gündür ve Allah şöyle demişti:) Ey Âdem, Cehenneme gidecekleri oraya gönder, Âdem de, Yarabbi ne kadar oraya gidecek? diye sorunca, Allah, her bin kişiden 999'u ateşte, biri cennettedir. İnsanlar ümitsizliğe düştüler ve içlerinden gülümseyen kimse kalmadı. Resulullah, ashabının bu durumunu görünce şöyle buyurdu: Çalışın, müjdeleyin. Muhammed'in nefsi elinde olan zata yemin ederim ki, sizler iki yaratıkla berabersiniz ki onlar bir şeyin yanında tükenmezler de ancak o şeyi de çoğaltırlar: Ye'cuc ve Me'cuc. Âdemoğullarından ve İblis oğullarından kim ölürse ölsün. Çalışın, müjdeleyin. Muhammed'in nefsi elinde olan zata yemin ederim ki, siz insanlar arasında ancak devenin sırtındaki veya hayvanların kollarındaki kıllar gibisiniz.³⁴⁹

---

³⁴⁸ Tirmizî, **Sünen**, Tefsir, (İsrâ Suresi), 6, (5/302), (Tirmizî bu hadisin hasen-garip olduğunu belirtmiştir); Ebû 'Avâne, **Müsned**, İmân, 41, (1/160).

³⁴⁹ Tirmizî, **Sünen**, Tefsir, (Hac Suresi), 1, (5/323); Ahmed, **Müsned**, 4/435; Hâkim, **Müstedrek**, 4/610, 611.

21. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletti: Ölmüş ataları ile övünecek insanlar gelecektir. Hâlbuki onların ataları ancak cehennem külüdürler. Allah sizden cahiliye âdetini gidersen. Mümin, müttaki; facir, şaki hepsi de Âdem'dendir. Âdem de topraktan yaratılmıştır.³⁵⁰

22. İbn Abbâs, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den şöyle naklediyor: Allah, Âdem'in sırtından Naman'da yani Arefede mîsak aldı. Sulbünden tüm zürriyetlerini çıkardı. Önüne zerrecikler gibi serdi. Sonra onlarla konuştu. Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dedi. Onlar da, evet dediler. Kıyamet günü, biz gafillerden olduk demenize veya bizim babalarımız daha önce müşrik oldular, bizler onlardan sonra gelen zürriyetleriz, demenize şahit olduk. Batıl ehlinin yaptıklarından dolayı bizi mi helak edeceksin? (demenize de.)³⁵¹

23. Abdullah, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletti: Allah, kıyamet günü bir münadi gönderir, ey Âdem, Allah, zürriyetinden bir kısmını ateşe göndermeni emrediyor. Âdem, Yarabbi kaç tanesini? diye sorar. Ona, her 100den 99' u denir. Topluluktan bir adam, bu kurtulan tek kişi kim? Diye, sorunca Resulullah (s.a.s.) buyurdu ki: Siz, insanlar içinde ancak deve göğsündeki kıllar gibisiniz.³⁵²

---

³⁵⁰ Tirmizî, **Sünen**, Menakıb, 70, (5/734,735); Ahmed, **Müsned**, 2/361; Heysemî, **Mecmeuzzevaid**, Edep, Fimen İftihare Bi Ehli'l-Cahiliye, (8/86). (Senedindeki Hasan b. Hüseyin el-Arni zayıftır.)

³⁵¹ Ahmed, **Müsned**, 1/272; Heysemî, **Mecmeuzzevaid**, Kader, Ahzu'l-Mîsâk, (7/189).

³⁵² Ahmed, **Müsned**, 1/388; Ebû 'Avâne, **Müsned**, İmân, 22, (1/85).

24. Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.s.)’den şöyle işittiğini haber verdi: Allah, Âdem’i yeryüzüne indirdiğinde, melekler dediler ki: Ya Rabbi, orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın. Halbuki biz seni hamdinle tesbih ediyor, takdis ediyoruz. Allah dedi ki: Sizin bilmediğinizi bilirim. Melekler, Ya Rabbi biz sana Âdemoğullarından daha itaatkarız. Allah buyurduki: Haydi iki melek getirin de yeryüzüne indirin, bakalım nasıl amel edecekler. Dediler ki: Ya Rabbi, Hârut ve Mârut (adında iki melek) indirildi. Onlara, Zühre, en güzel beşer cinsinden bir kadın gibi gösterildi. Ona geldiler, kendisi ile ilgili soru sordular. Dediki: Siz şirkten şu kelimeyi söyleyene kadar Vallahi hayır. Onlar, Vallahi biz ebedi olarak Allah’a şirk koşmayız. Kadın, onların yanından gitti. Daha sonra taşıdığı bir çocukla geldi. Onlar, tekrar onunla konuşmak istediklerinde o, siz bu çocuğu öldürünceye kadar olmaz, dedi. Onlar, Vallahi ebedi olarak biz onu öldürmeyiz, dediklerinde tekrar gitti, sonra bir kadeh içki ile döndü. Onunla konuşmak istediklerinde, siz bu içkiyi içinceye kadar olmaz, dedi. Onlar içkiyi içtiler, kadınla beraber oldular ve çocuğu öldürdüler. Kendilerine geldiklerinde kadın dedi ki: Vallahi siz sarhoş olunca daha önce reddettiklerinizden hiçbirini geri bırakmadınız. O iki melek dünya azabı ile ahiret azabı arasında muhayyer bırakıldılar ve onlar dünya azabını seçtiler.³⁵³

---

³⁵³ Ahmed, **Müsned**, 2/134.

25. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Cennet ehli cennete çıplak, beyaz bir halde, kıvrıkcık saçlı, gözleri sürmeli, 33 yaşında, Âdem suretinde, altmış zira boyunda, yedi zira genişliğinde gireceklerdir.³⁵⁴

26. Irbad b. Sâriye, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den naklediyor: Allah'ın kulu ben, peygamberlerin sonuncusuyum. Âdem de tıynetinde (yaratılışında) mücadelecidir. Size bundan önce, babam İbrahim'in duası, İsa'nın beni müjdelemesi, annemin gördüğü rüyayı haber vereceğim. Bildiğiniz peygamberler de böyledir.³⁵⁵

27. Katâde es-Sülemî, Resulullah (s.a.s.)'tan şunu naklediyor: Allah, Âdem'i yarattığı zaman yaratılanları onun sırtından aldı. Bunlar cennetlikler, bunlar cehennemliklerdir. Biri sordu: Ne üzerine amel edelim? Resulullah cevap verdi: Kaderin vaki olduğu şeyler üzerine.³⁵⁶

---

³⁵⁴ Ahmed, **Müsned**, 2/295, 315, 323, 415, 535; İbn Ebi Şeybe, **Mûsânef**, 7/35; Ma'mer, **Cami'**, 10/384, 11/416; Hâkim', **Müstedrek**, 2/265; Heysemî, **Mecmeuzzevaid**, Ehlu'l-Cenne, Keyfe Yedhulu Ehlu'l-Cenneti el-Cennete, (10/399).

³⁵⁵ Ahmed, **Müsned**, 4/127, 128; Hâkim', **Müstedrek**, 2/656; Taberânî, **Mucemu'l-Kebir**, 18/252, No: 629.

³⁵⁶ Ahmed, **Müsned**, 4/ 186, 6/ 441; İbn Hibbân, **Sahîh**, el-Birr ve'l-İhsan, 2, (2/50); Hâkim', **Müstedrek**, 1/85.

28. Ebû Zerr bildiriyor: Resulullah (s.a.s.)'ın yanına geldim, o mescitteydi. Oturdum. Buyurdu ki: Ey Ebû Zerr namaz kıldın mı? Hayır, dedim. Dedi ki, kalk, namaz kıl. Kalktım namaz kıldım. Sonra oturdum. Dedi ki, Ey Ebû Zerr, insan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığın. Dedim ki, Ya Resulellah insanlardan da mı şeytanlar var? Evet, dedi. Ya Resulallah, namaz dedim. En hayırlı mevzu, dileyen çoğaltır, dileyen azaltır, dedi. Oruç ne? diye sordum. Karşılığı (mükafatı) olan bir farzdır, Allah katında fazla bir karşılığı vardır, dedi. Ya Resulallah sadaka, dedim. Kat kat (sadakalar var) dedi. En faziletlisi hangisi dedim. Çalışmak, çabalamak, dedi. Hangi peygamber ilktir? dedim. Âdem, dedi. Nebi miydi? dedim. Evet, vahiy alan bir peygamberdi, dedi. Ya Resulallah, gönderilenler (peygamberler) kaç kişidir? diye sordum. 310 küsür bağışlanmış şahıs, dedi. Bir seferinde de 315 demişti. Dedim ki Âdem, nebi miydi? Evet, vahiy alan bir peygamberdi, dedi. Sana indirilen en büyük âyet hangisi? dedim. Âyetü'l-kürsi, dedi.³⁵⁷

29. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Sizden hiç kimse, Allah yüzünü ve yüzüne benzer yüzü çirkinleştirsın, demesın, Çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.³⁵⁸

6164

30. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletti: Allah, Âdem'i yarattığı zaman aksırdı, Rabbi ona, elhamdulillah demesini ilham etti. Rabbi ona, Allah sana merhamet etsin, dedi. Bu yüzden rahmeti gazabını geçmiştir.³⁵⁹

³⁵⁷ Ahmed, **Müsned**, 5/ 178, 179, 265; İbn Hibbân, **Sahih**, el-Birr ve'l-Ihsan, 2, (2/77, 14/69); İbn Ebi Şeybe, **Müsned**, 7/265.

³⁵⁸ İbn Hibbân, **Sahih**, el-Hazar ve'l-İbaha, 8, (13/18); Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Edep, Nehy ani'd-Darp ale'l-Vech, (8/106).

³⁵⁹ İbn Hibbân, **Sahih**, Tarih, 1, (14/ 36); Hâkim', **Müstedrek**, 1/132, 4/ 292; Beyhakî, **Sünenü-i Kübra**, Şehadat, El-Emr bi'l-İşhad, (10/146).

31. İbn Abbâs, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakletti: Âdem hiçbirinde herhangi bir bineğe binmeden yaya olarak bin kere Beyt (Ka'be)'e gelmiştir.³⁶⁰

32. Hz. Ömer'e (*Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini çıkarmıştı ve onları kendi nefislerinin aleyhine şahit kılmıştı; Ben Sizin Rabbiniz değil miyim? diye sormuştu. Onlar da, Evet Ya Rabbi (Rabbimizsin) demişlerdi. Kıyamet günü biz bundan gafildik demenize şahit olduk.*) âyeti hakkında soruldu da Hz. Ömer dedi ki: Bu âyetten sorulduğunda Resulullah (s.a.s.)'in şöyle dediğini işittim: Allah, Âdem'i yarattı, sonra sağ eliyle sırtını meshetti, ondan bir zürriyet çıkardı. Ve Allah buyurdu: Bunları cennet için ve cennet ehlinin ameli ile yarattım. Onlar da amel ederler. Sonra sırtını yine meshetti. Ondan bir zürriyet çıkardı. Bunları ateş için ve ateş ehlinin ameli ile yarattım, der. Onlar da amel ederler. Bir adam dedi ki: Ya Resulallah, ne üzerine amel ederler? Resulullah buyurdu: Allah, kulu cennet için yarattığında, ölünceye kadar onun cennet ehlinin ameli ile amel etmesini sağlar. O amelle onu cennete koyar. Kulu ateş için yarattığında da, ölünceye kadar ateş ehlinin ameli ile amel etmesini sağlar. O amelle onu ateşe koyar.³⁶¹

³⁶⁰ İbn Huzeyme, **Sahîh**, Menasik, 278, (4/245).

³⁶¹ Mâlik, **Muvatta'**, Kader,1, (2/898).

33. İsa b. Ubey, dedi ki: Âdem ağırlaşınca çocuklarına cennet meyvelerinden bulmalarını emretti. Çocukları, meleklerle karşılaştıklarında, onlara dönün, Allah babanızın ölümünü emretti, dediler. Onlar da meleklerle beraber döndüler. Âdem'in ruhunu kabzettiler, kefenini de yanlarında getirmişlerdi, onu gömdüler, namazını kıldılar ve dediler: İşte bu sizin soyunuzun sünnetidir.³⁶²

34. Hasan demiştir ki: Allah Âdem ve soyunu yarattığı zaman melekler dediler ki: Yeryüzü bunlara yetmez. Allah dedi ki: Ben ölümü yaratacağım. Hayat onlara bir tat vermediğinde, onlar için emel yaratacağım.³⁶³

35. İbn Bureyde demiştir ki: Yeryüzündekilerin ağlaması Davud'un ağlamasına karşılık tartılsa ona denk gelmez, Davud'un ağlaması ile yeryüzündekilerin tamamının ağlaması, yeryüzüne indirilirken Âdem'in ağlamasına karşılık tartılsa ona denk gelmez.³⁶⁴

36042

36. Ka'b anlatıyor: İlk defa dinar ve dirhem bastıran Âdem'dir. Ve şöyle demiştir: Yaşam bu ikisi olmadan olmaz.³⁶⁵

³⁶² İbn Ebi Şeybe, **Mûsânnef**, 2/ 450; Abdurrezzak, **Mûsânnef**, Cenaiz, Bâbu Gasli'l-Mer'i iza haderehu'l-Mevt, No:6065, (3/ 393); Hâkim', **Müstedrek**, 1/495, 496.

³⁶³ İbn Ebi Şeybe, **Mûsânnef**, 7/ 190.

³⁶⁴ İbn Ebi Şeybe, **Mûsânnef**, 7/ 225; Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Zikru'l-Enbiya, Zikru Âdem, (8/198).(Senedindeki Nafi b. Hüzmüz, metruktur.)

37. Ubey b. Ka'b, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Hz. Âdem kıllı, uzun boylu ve esmer bir adamdı. Sanki bir hurma ağacı gibiydi. Kendisine ölüm geldiğinde melekler onun kefenini indirdiler ve cennetten (getirdikleri şeyle) kefenlediler. Öldüğü zaman su ve sedirle üç defa yıkadılar. Üçüncü kefeni kafurlayarak içine koydular. Böylece onu tek sayılı kefenlerin içine koydular. Onun için bir kabir kazdılar ve üzerine namaz kılarak şöyle dediler: İşte, bu Âdem'den sonra onun çocuklarının sünnetidir.³⁶⁶

38. İbn Abbâs demiştir ki: Hiç kimse cennete girmeden önce, Allah Âdem'i cennetten çıkarmıştır. Allah şöyle buyurmuştur: Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım. Melekler de “sen orada bozgunculuk yapacak kan dökcek birini mi yaratacaksın?” Orada daha önce (iki kavilden daha sahih olana göre) ikibin yıl önce cinler yaşamaktaydı. Yeryüzünde bozgunculuk yapmış ve kan dökmüşlerdi. Melekler Allah'ın “Ben orada bir halife yaratacağım” dediğinde, bu cinleri kastederek “sen orada kan dökcek, bozgunculuk yapacak birini mi yaratacaksın?” demişlerdir. Ki cinler böyle yaptıklarında Allah üzerlerine bir melek

---

³⁶⁵ İbn Ebi Şeybe, **Mûsânef**, 7/275.

³⁶⁶ Abdurrezzak, **Mûsânef**, Cenaiz, Bâbu Gasli'l-Meyyit, No: 6086, (3/400); Hâkim', **Müstedrek**, 1/542,543, 2/595; Darekutni, Ali b. Ömer Ebû'l-Hasan, **Sünen**, (I-IV), Tahk. Abdullah Haşim El-Medeni, Dâru'l-Mehasin, Kahire-Trz., Cenaiz, Mekanu Kabri Âdem, (2/70-71-72); Beyhaki, **Sünenü-i Kübra**, Cenaiz, Adet'ut-Tekbir fi Salâti'l-Cenaiz, (4/36); Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Zikru'l-Enbiya, Zikru Âdem, (8/199), (Senedindeki İsmail b. Rafî, Cumhur tarafından zayıf kabul edilmektedir.)

ordusu göndermiş, bu ordu, onlarla savaşmış, ta deniz adalarına kadar sürmüşlerdir. İşte melekler bu cinlerin yaptığı gibi kan dökecek birini mi yaratacaksın? demişlerdir. Allah da “ Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demiştir.³⁶⁷

3036

39. İbn Abbâs dedi ki: Allah Âdem’in yaratma işlemini bitirince, ona ruh üfledi oda aksırdı, Elhamdulillah dedi, Rabbi de, Rabbin sana merhamet etsin, dedi.³⁶⁸

40. İbn Abbâs dedi ki: Âdem ile Havvâ’nın elbiseleri tırnak gibi idi. Ağaçtan tattıklarında yapraklarla örtünmeye çalıştılar.³⁶⁹

41. İbn Abbâs dedi ki: Âdem ile Havvâ nehyolundukları ağaçtan yedikleri zaman, Allah Âdem’e “ Seni bana isyan etmeye götüren şey nedir? diye sorar. O da, “Havvâ bana süslü gösterdi.” Allah dedi ki: Ben, onu hamile kalırken ve doğururken sıkıntı çekmekle cezalandıracağım ve bir ayda iki kere hayız görmesi ile. Havvâ bunu duyduğunda çığlık attı. Allah dedi ki: Çığlık, sana ve senin soyundan gelecek olan kızlara olsun.³⁷⁰

3992

---

³⁶⁷ Hâkim’, **Müstedrek**, 2/287; Heysemî, **Mecmeu’z-zevaid**, Eşribe, Ma Cae Fi’l-Hamr, (5/68).

³⁶⁸ Hâkim’, **Müstedrek**, 2/287; Heysemî, **Mecmeu’z-zevaid**, Eşribe, Ma Cae Fi’l-Hamr, (5/68).

³⁶⁹ Hâkim’, **Müstedrek**, 2/350.

³⁷⁰ Hâkim’, **Müstedrek**, 2/ 413.

42. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Allah, Âdem'e şekil verdiğinde, onu öylece bıraktı. Bu arada iblis gelip etrafında dönüyordu, onu öyle görünce dedi ki: Ben ona galip gelirim, o güçsüz bir varlıktır.³⁷¹

43. İbn Abbâs dedi ki: Âdem, cennette, ikindi namazı ile akşamın batışı arası kadar kalmıştır.³⁷²

44. İbn Abbâs dedi ki: Allah, Âdem'i ilkin Hint toprağına indirmiştir.³⁷³

3995

45. Hz. Ali dedi ki: En güzel koku Hint toprağının kokusudur. Çünkü Âdem oraya indirilmiştir. Oranın ağaçları cennet kokuludur.³⁷⁴

---

³⁷¹ Hâkim', Müstedrek, 2/591.

³⁷² Hâkim', Müstedrek, 2/591.

³⁷³ Hâkim', Müstedrek, 2/591.

³⁷⁴ Hâkim', Müstedrek, 2/592.

46. Ebû Mûsâ el- Eş'ari demiştir ki: Allah, Âdem'i cennetten çıkardığında onu cennet meyveleri ile azıklandırmıştı ve ona her şeyin sanatını öğretmişti. İşte meyvelerinizin kaynağı odur, ama değişen var, değişmeyen var.³⁷⁵

3998

47. Ubey b. Ka'b demiştir ki: Âdem uzun boylu, saçları bol bir yapıda idi. Sanki eski bir hurma ağacı gibi idi.³⁷⁶

48. İbn Abbâs'ın haber verdiğiğine, Hz. Peygamber (s.a.s.) demiştir ki: Âdem'in ömrü bin yıldır. İbn Abbâs demiştir ki: Hz.Âdem ile Hz.Nuh arası bin yıl, Hz.Nuh ile Hz.İbrahim arası bin yıl, Hz.İbrahim ile Hz.Mûsâ arası yedi yüz yıl, Hz.Mûsâ ile Hz. İsâ arası beşyüz yıl, Hz.İsâ ile Hz. Muhammed arası altı yüz yıldır.³⁷⁷

49. İbn Abbâs dedi ki: Allah, Hz. İsâ'ya şöyle vahyetti: Ey İsâ, Muhammed'e İmân et, ümmetinden ona yetişenlere de ona İmân etmelerini emret. Muhammed olmasaydı Âdem yaratılmazdı, Muhammed olmasaydı Cennet ve Cehennem yaratılmazdı. Arş su üzerine yaratılmıştır ve sıkıntı çekmiştir. Üzerine Lailahe illallah Muhammedun Resulullah yazdığımda, sakinleşti.³⁷⁸

---

³⁷⁵ Hâkim', **Müstedrek**, 2/592.

³⁷⁶ Hâkim', **Müstedrek**, 2/593

³⁷⁷ Hâkim', **Müstedrek**, 2/654.

³⁷⁸ Hâkim', **Müstedrek**, 2/671; Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Edep, La Fadle li Ahad Ala Ahad illa Bi't

50. Hz.Ömer, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu haber verdi: Âdem günah işlediğinde “Ya Rabbi, Muhammed’in hakkı için beni bağışla” demiştir. Allah “Ben onu yaratmadan, sen Muhammed’i nereden biliyorsun?” diye, sorunca, Âdem “ Çünkü sen beni elinle yaratıp bana ruhundan üflediğin zaman, başımı kaldırdım ve arşın sütunları arasında “Lailahe illallah Muhammedun Resulullah” yazılı olduğunu gördüm. Ben anladım ki sen, yaratılmışlar içerisinde ancak sana en sevgili olan birisinin adını kendi adının yanına yazarsın. Allah “ Ey Âdem, doğru söyledin, o benim yaratılmışlar içerisinde en çok sevdiğim kişidir. Onun hakkı için bana dua et, seni bağışlayayım. Şâyet Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım.” buyurmuştur.³⁷⁹

663

51. Mikdam b. Ma’dikerib, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu haber verdi: Ölen hiç kimse yoktur ki düşkün ve yaşlı olsun. Çünkü insanlar, ancak otuz yaşında, diriltileceklerdir. Cennet ehli olanlar, Âdem yaratılışında, Yusuf güzelliğinde, Eyyub’un kalbine sahip olarak diriltilecektir. Cehennem ehli ise dağlar gibi böbürlenip kibirlenirler.³⁸⁰

Takva, (8/84).

³⁷⁹ Hâkim’, **Müstedrek**, 2/672

³⁸⁰ Taberânî, **Mucemu’l-Kebir**, 20/256, 280 (No: 604,663).

52. İyad b. Hımar el-Mecaşuî, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: Size, Allah'ın bana Kitapta haber verdiklerinden haber vermeyeyim mi? Allah, Âdem'i ve zürriyetini dosdoğru müminler olarak yaratmıştır. Onlara içinde haram olmayan helal mal vermiştir, onlar ise tağutlara tapmışlar. Onlara vermemi emretti ve onların üzerinde buldukları dağı haber vermemi. Rabbime dua ettim, bana buyurdu ki: İşte ki onaylayayım, infak et ki ben de sana infak edeyim, sana isyan edenlerle savaş ki gönderdiğin orduların on katı meleklerle sana yardım edeyim. Düşmanın kalbine korku sal ki biz de sana suyun silemeyeceği bir kitap verelim. Ben onu sana uykuda ve uyanık zikredeyim. Bana bakın ve Kureyş'e bakın, onlar kan döktüler, beni ehlimden kopardılar. Eğer onlara galip gelirim çağırduğum şeye isteyerek veya istemeyerek gelirler. Onlar bana galip gelirse ben yine onları çağırduğum şey üzerinde olacağım.³⁸¹

53. İbn Abbâs, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: Size haber vereyim ki, en faziletli melek Cebrail, en faziletli peygamber Âdem, en faziletli gün Cuma, en faziletli ay Ramazan, en faziletli gece Kadir gecesi, en faziletli kadın ise Meryem binti İmrân'dır.³⁸²

---

³⁸¹ Taberânî, **Mucemu'l-kebir**, 17/363.

³⁸² Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Siyam, Fi Şuhuri'l-Bereke ve Fazli Ramazan, (3/140).

54. Ebû'd-Derdâ, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den naklediyor: Allah, Âdem'i yarattığında sağ omzuna vurdu. Zerrecikler gibi beyaz bir zürriyet çıkardı. Sol omzuna vurdu, mangal kömürü gibi siyah bir zürriyet çıkardı. Sağ yandakine “haydi cennete, sol yandakine de “haydi ateşe” dedi.³⁸³

55. Ebû Saîd'in haber verdiği göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Arabın Aceme, kırmızı tenlinin siyah tenliye üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.³⁸⁴

56. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Benden önce kimseye verilmeyen altı şeyle diğer peygamberlere üstün kılındım. Geçmiş ve gelecek bütün günahlarım affedildi, ganimetler benden önce kimseye helal kılınmamışken bana helal kılındı, ümmetim en hayırlı ümmet kılındı, yeryüzü bana temiz bir ibadet yeri yapıldı ve düşmanların kalbine korku salmakla bana yardım edildi. Muhakkak ki sizin bu arkadaşınız (kendisini kastediyor) kıyamet günü Âdem ve sonrakilerin altında olduğu livaul-hamd'in sahibi olacaktır.³⁸⁵

---

³⁸³ Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Kader, Fima Sebaka Fi İbadihi, (7/185).

³⁸⁴ Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Edep, La Fadle li Ahad Ala Ahad illa Bi't-Takva, (8/84).

³⁸⁵ Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Alamatu'n-Nubuvve, Fima Hasse Bih, (8/269).

57. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Müslümanların fakirleri zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceklerdir. Yarım gün ne kadardır? diye sorulunca da “Rabbin katındaki bir gün bin sene gibidir.” Daha sonra sözlerine şöyle devam etti: Topluca Âdem suretinde gireceklerdir. Âdem'in sureti nasıldır? diye sorulunca da, şöyle cevap verdi: Semada boyu on iki zira, genişliği altı. Zira ne kadardır? diye sorulunca da “uzun bir adamın boyu kadardır, diye cevap verdi.”³⁸⁶

58. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Allah, kıyamet günü Âdem'e bütün zürriyeti için yüz bin bin ve on bin bin için şefaet yetkisi verecektir.³⁸⁷

2. Uydurma Olduğu İddia Edilen Hadisler

Çalışmamızın bu kısmında da, Mevzû'at dediğimiz, hadis diye uydurulmuş sözlerin derlendiği kitaplarda, Hz. Âdem ile alâkalı rivâyetleri bir araya getirmeye çalışacağız. Burada, yeterli olacağı kanaatiyle, Mevzû'at kitaplarından İbnü'l-Cevzi'nin Mevzû'at'ı, Suyûtî'nin el-Leâlî'l-Mesnua'sı ve İbn Arrâk'ın Tenzîhu'ş-Şeria adlı eserlerinden istifade edeceğiz.

³⁸⁶ Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Zühd, Fazlu'l-Fukara, (10/260).

³⁸⁷ Heysemî, **Mecmeu'z-zevaid**, Ba's, Şefaatu Âdem, (10/381), (Rivâyet zincirinde zayıf bir râvî olan Yezid b. Rakkaş vardır.)

- -
(( ))

1. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu nakletti: Allah, Âdem’i yaratmadan bin yıl önce Taha ve Yasin’i okumuştur. Melekler, Kur-ân’ı işittiklerinde şöyle demişlerdir: Bu Kur’an’ın kendilerine indirildiği ümmete ne mutlu! Bunu taşıyacak bedenlere ne mutlu! Bunu okuyacak dillere ne mutlu!³⁸⁸

)

((

2. Hz. Ali, Huzeyfe ve İbn Abbâs’ın haber verdiklerine göre, kendileri bir gün otururlarken bir adam çıkagelir ve “ilginç bir şey duydum” der. Huzeyfe ona “nedir o ilginç şey?” diye sorunca, adam şöyle der: Güneş ve ay hakkında, o ikisinin kıyamet günü iki yaşlı öküz gibi getirilip cehenneme atılacağını konuşan adamlar işittim. Hz. Ali, Huzeyfe ve İbn Abbâs “ Yalan söylüyorlar. Allah (kendisine itaat eden bu iki varlığa) azap etmekten münezzehdir. Daha sonra Huzeyfe şöyle devam eder: Biz Resulullah (s.a.s.)’in yanında iken ona bu soruldu. Şöyle cevap verdi: Allah yarattıklarını yaratınca, Âdem dışında (yaratacağı) kimse kalmamıştı. Arşının nurundan iki güneş yarattı ve onlardan birini aya çevirdi. Fakat onu ışığı bakımından güneşten farklı kılmıştı.³⁸⁹

³⁸⁸ İbnü’l-Cevzi, Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Ali, **Mevzû’ât**, (I-II), Tahr. Tefik Hamdan, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut-1995, Tevhid, Ma Zikr Ennellehe Teala Karaa Taha Ve Yasin Kalbe Halki Âdem, 1/68; **El-Leâli’l-Mesnua**, 1/17; İbn Arrâk, Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed, **Tenzihuş-Şeria**, (I-II), Tahk.

Abdulvehhab b. Abdullatif, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut-1981, Tevhid, No: 19, 1/139.
³⁸⁹ İbnü’l-Cevzi, **Mevzû’ât**, Mübtede, Fi Halki’ş-Şemsi Ve’l-Kamer, 1/92; Suyûtî, **el-Leâli**, 1/49-56-57.

)

3. Hz. Ali, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: Halanız hurmaya saygı gösterin. Çünkü o, Âdem'in yaratıldığı toprağın artığından yaratılmıştır. Allah katında da Meryem binti İmrân'ın altında doğurduğu ağaçtan daha sevimli bir ağaç yoktur. Kadınlarınız çocuklara yaş hurma yedirsın. Yaş hurma yoksa kuru hurma yedirsın.³⁹⁰

(( ))

4. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Âdem, Cennet toprağından yaratılmıştır.³⁹¹

)

( )

---

³⁹⁰ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Mübtede, Halku'n-Nahle min Tiyni Âdem, 1/129; Suyûtî, **el-Leâli**, 17/142; İbn Arrâk, **Tenzîhu's-Şeria**, Mübtede, No:75, 1/209.

³⁹¹ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Zikru Cemaati'l-Enbiya ve'l-Kudema, 1/134; Suyûtî, **el-Leâli**, 1/149.

5. Hz.Ömer'in haber verdiği göre, bir kısım Yahudiler diğer peygamberlerin Hz. Peygamber (s.a.s.)'e daha üstün olduğunu iddia etmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Abdullah b. Selâm'ı çağırarak kendisi ile onlar arasında Tevrât'ın hakem tayin edilmesini istemişti. Onlar da kabul ettiler ve şöyle dediler: “ Âdem, senden daha hayırlıdır”. Hz. Peygamber de “niçin?” diye sorunca, “Çünkü Allah onu kendi eliyle yaratmış ve ruhundan üflemiştir.” diye cevap vermişlerdir. Bunu üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.)şöyle der: “ Âdem, babamdır ve bana ona verilenden daha hayırlısı verilmiştir. Çünkü her gün beş kere “Eşhedu enlailahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden Resulullah” deniyor da “Âdem Resulullah” denmiyor. Livau'l-Hamd (Hamd sancağı) kıyamet günü benim elimde olacak, Âdem'in elinde olmayacaktır.” Yahudiler “Doğru söyledin ya Muhammed, bu, Tevrâtta yazılıdır.” dediler. Ondan sonra, “Mûsâ senden hayırlıdır” dediklerinde, Hz. Peygamber (s.a.s.) “ niçin?” diye sorunca, şöyle dediler: “ Çünkü Allah onunla 4440 kelime konuşmuş, fakat seninle hiç konuşmamıştır.” Hz. Peygamber (s.a.s.) de “ Bana ondan hayırlısı verilmiştir.” demiştir. “ O nedir?” diye sorduklarında da “Allah'ın Kitabındaki ‘ Kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksaya götüren Allah'ın şanı çok yücedir’ âyetidir.” diye, cevap verir.³⁹²

))

((

6. Ebû Zerr'in haber verdiği göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Ben ve Ali bir nurdan yaratıldık. Âdem yaratılmadan iki bin yıl önce, biz arşın sağındaydık. Sonra Allah Âdem'i yarattı. Biz de sülblere düştük. Sonra bizi Abdulmuttalib'in sulbüne koydu. Sonra bize kendi isminden iki isim verdi. Allah Mahmud'dur, ben Muhammed; Allah A'la'dır, Ali ise Ali'dir.³⁹³

³⁹² İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Fazluhu Ale'l-Enbiya, 1/211-212-213; İbn Arrâk, **Tenzîhu's-Şeria**, el-Menakib ve'l-Mesalib, No:4, 1/322.

³⁹³ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Fi Fezaili Ali, 1/254; Suyûtî, **el-Leâli**, 1/294; **Tenzîh**, Menakibu'l-Hulrfai'l-Erbaa, No:30, 1/351.

7. Ebû'l-Hamr, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den şöyle işittiğini haber vermiştir: Kim ilmi için Âdem'i, anlayışı için Nuh'u, hükmü için İbrahim'i, zühdü için Yahya b. Zekeriya'yı, gücü için Mûsâ b. İmrân'ı görmek isterse Ali b. Ebi Talib'e baksın.³⁹⁴

)

((- -

8. Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletmiştir: Allah, Âdem'i ve Havvâ'yı cennette yaratınca, onlar "Allah, bizden daha güzel kimseyi yaratmamıştır" dediler. O sırada hiç kimsenin daha önce görmediği, bakanların gözlerinin ışığını alacak derecede güzel, başında bir taç, kulaklarında iki kırat olan bir kadın gördüler. Onlar da "Ya Rabbi bu kadın kimdir?" deyince, Allah "Bu çocuklarınızın hanımefendisi Fatıma binti Muhammed'in suretidir." diye cevap verdi. "Başındaki taç nedir?" diye sorduklarında "Kocasını Ali b.Ebi Talip'tir" diye cevap verdi. "Kulaklarındaki iki kırat nedir?" diye sorduklarında da "Oğulları Hasan ve Hüseyin'dir." diye cevap verdi. Bu seni yaratmadan iki bin yıl önce ilmimin derinliklerindedir.³⁹⁵

)

((

³⁹⁴ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Fi Fezaili Ali, 1/277; Suyûtî, **el-Leâli**, 1/325; **Tenzih**, Menakıbu'l-Hulrfai'l-Erbaa, No:109, 1/385.

³⁹⁵ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Zikru Tevzici Fatıma, 1/311; Suyûtî, **el-Leâli**, 1/361; İbn Arrâk, **Tenzih**, Menakıbu's-Sibteyn, No:8, 1/410.

9. İbn Abbâs demiştir ki: Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Âdem'in Rabbinden aldığı ve tevbe ettiği kelimeleri sordum. Şöyle cevap verdi: “ Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in hakkı için (diye tevbe etmiştir) ve Allah tevbesini kabul etmiştir.³⁹⁶

)

((

10. Cabir b.Abdullah demiştir ki: Resulullah (s.a.s.)bize bir hutbe irad etti. Şöyle dediğini işittim: “Kim ehli beytime buğzederse Allah onu kıyamette Yahudi olarak haşreder.” Biz de “ namaz kılan, oruç tutan bir Müslüman olsa da mı?” diye sorduk. “Evet, namaz kılan, oruç tutan bir Müslüman olsa da” diye cevap verdi. “ Ve o, böylelikle kanının akıtılmasını helal kılmış, alçalarak cizye vermeyi de kabullenmiş oluyor, demektir.” diye de ekledi. Sonra da şöyle dedi: “ Allah, Âdem'e tüm isimleri öğrettiği gibi, bana da ümmetimin isimlerini öğretmiştir. Ümmetimi daha çamur iken bana göstermiştir. Ben de Ali ve şiasına dua ettim.³⁹⁷

)

((

11. Zerr b. Hubeş dedi ki: İbn Mesud'a “eyyam-ı biyd”i sordum. (O da dedi ki:) Ben bunu Resulullah (s.a.s.)'a sordum. Şöyle buyurdu: “Âdem, günah işleyip de (yasak) ağaçtan yiyince, Allah, ona “in benim yanımdan” diye vahyetti. İzzetim adına andolsun ki, benim emrime karşı gelen, benim yanımda kalamaz, dedi. Sonra da şöyle devam etti: “ Yeryüzüne siyah bir şekilde indi. Melekler ağladılar ve dediler ki, Ya Rabbi kendi elinle yarattığın,

³⁹⁶ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Fi Fazli Ehli Beyt ve Mehabbetihim, 1/319; Suyûtî, **el-Leâfi**, 1/369; İbn Arrâk, **Tenzih**, Menakıbu'l-Hulefai'l-Erbaa, No:139, 1/395.

³⁹⁷ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Fezail ve'l-Mesalib, Fi Fazli Ehli Beyt ve Mehabbetihim 1/322; Suyûtî, **El-Leâfi**,1/371; İbn Arrâk, **Tenzih**, Menakıbu's-Sibteyn, No:22, 1/414.

cennetine koyduğun, meleklerini kendisine secde ettirdiğin bir kişi, sadece bir günah işledi (onu beyaz haline döndür.) Bunun üzerine Allah, ona şöyle vahyetti: “ Ey Âdem, benim için 13. gün oruç tut.” Oruç tutunca, üçte biri beyaza döndü. Sonra “ Ey Âdem, benim için 14. gün oruç tut” diye, vahyedince, Âdem, oruç tuttu ve üçte ikisi beyazlaştı. Sonra “benim için 15.gün oruç tut” diye vahyedince, Âdem oruç tuttu ve tamamı beyazlaştı. İşte bu yüzden bu günlere “eyyam-ı biyd” (beyaz günler) denilmiştir.³⁹⁸

12. Enes b.Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle dediğini haber verdi: Allah, benim ümmetime otuz gün orucu farz kıldı. Diğer ümmetlere daha az veya daha çok farz kıldı. Çünkü Âdem, yasak ağaçtan yiyince karnında otuz günlük miktar kalmıştı. Allah’a tevbe ettiğinde, ona, geceleri ile beraber otuz gün oruç tutmasını emretti. Bana ve ümmetime ise sadece gündüzleri orucu emretti. Bizim gece oruçlu olmamamız, Allah’tan bir lütuftur.³⁹⁹

13. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle dediğini haber vermiştir: Allah, İsrailoğullarına senede bir gün, aşura günü orucu farz kılmıştır. O, muharremin onuncu günüdür. Onda oruç tutunuz. O günde, ehlinize iyi davranın ve iyi infakta bulunun. Kim böyle

---

³⁹⁸ İbnü’l-Cevzi, **Mevzû’ât**, Fezail ve’l-Mesalib, SebEbû Tesmiyeti Eyyami’l-Biyd, 1/375; Suyûfî, **el-Leâfî**, 1/440; İbn Arrâk, **Tenzîh**, Zikru’l-Buldan ve’l-Eyyam, No:20, 2/54.

³⁹⁹ İbnü’l-Cevzi, **Mevzû’ât**, Siyam, SebEbû’l-Emr Bi savmi Ramazan, 2, /101; Leâfî, 2/82; İbn Arrâk, **Tenzîh**, Savm, No:1, 2/145.

yaparsa tüm sene yapmış gibidir. O günde oruç tutun. Çünkü Allah, o günde Âdem'in tevbesini kabul etmiştir.⁴⁰⁰

14. Hz. Ali, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini haber vermiştir: Allah, atı yaratmak istediğinde, güney rüzgarına “senden, dostlarıma güç, düşmanlarıma zillet, bana itaat edenlere güzellik olacak bir şey yaratacağım.Rüzgar, “tamam yarat”, demiş. Allah, ondan bir kabza almış, atı yaratmış ve şöyle demiş: “Seni at olarak yarattım. Seni Arap kıldım, hayrı alnına bağlı yaptım, ganimetleri sırtına bağladım, seni kanatsız uçar kıldım, sen talep ve kaçmak içinsin, senin sırtına beni tesbih eden, bana hamededen, bana tehlil ve tekbir getiren adamlar koyacağım.” Melekler, bunu, atın yaratılışını ve bu özelliğini işitince, “Ya Rabbi, bizler seni tesbih eden, sana hamededen ve sana tehlil getiren melekleriniz. Bize ne olacak.” demişlerdir. (Sonra şöyle devam eder:) Allah o attan, enbiya ve resullerden dilediğini çekecek bir boyna sahip atlar yarattı. Atı yeryüzüne indirdi. Ayakları yere değince, Rahman, elleriyle sırtını sıvazlamıştır ve “Müşrikleri, seninle mahvedecek, kulaklarını dolduracak, boyunlarını vuracak ve kalplerini korku ile dolduracağım.” Allah, Âdem'e her şeyi arz edince, “Yarattıklarımın dilediğini seç” demiştir. O da atı seçmiştir. Ona, “sen kendinin ve soyunun ebedi izzetini seçtin” denilmiştir. “Ebedi olarak bereketim senin ve onların üzerinde olacaktır. Senden (bana) daha sevimli bir varlık yaratmadım.” demiştir. 401

---

⁴⁰⁰ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Siyam, Fi Zikri Aşura, 2/113-115; Suyûtî, **el-Leâli**,2/92; İbn Arrâk, **Tenzih**, Savm, No:16, 2/149.

⁴⁰¹ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, 2/135; Cihad, Fi Zikri'l-Hayl, Suyûtî, **el-Leâli**, 2/113.

15. Hz.Ali ve Cabir b.Abdullah, Resulullah (s.a.s.)'ın şöyle dediğini haber verdiler: Allah, Âdem'i çamurdan yaratmıştır. Onun zürriyetine de çamur yemeyi yasaklamıştır.⁴⁰²

-

16. Enes b. Mâlik, Resulullah (s.a.s.)'tan şöyle işittiğini haber vermiştir: Kim çamur yerse, babası Âdem'in etini yemiş ve onunla yıkanmış (gibi)dir.⁴⁰³

17. Cabir, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini haber vermiştir: Cennet ehlinden Âdem hariç herkes kendi ismi ile çağrılır. Onun künyesi EbûMuhammed'dir. Cennet ehlinden herkes tüysüzdür. Mûsâ b. İmrân hariç. Onun sakalı göbeğine ulaşır.⁴⁰⁴

( )

18. Muaz b. Cebel, merfu olarak rivâyet etmiştir ki: Âdem oğullarının kalpleri kışın yumuşar. Çünkü, Allah, Âdem'i çamurdan yaratmıştır ve çamur da kışın yumuşar.⁴⁰⁵

⁴⁰² İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Et'ima, Fazlu'l-Buttîh, 2/230; Suyûtî, **el-Leâli**, 2/209,212.

⁴⁰³ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Et'ima, Nehy an Ekli't-Tıyn, 2/231; İbn Arrâk, **Tenzîh**, Et'ima, No:35, 2/241.

⁴⁰⁴ İbnü'l-Cevzi, **Mevzû'ât**, Sıfatu'l-Cennet, İnfıradu Mûsâ Fi'l-Cenne bil'l-Lihye ve Âdem bi'l-Künye, 2/428-429

⁴⁰⁵ Suyûtî, **El-Leâli**, 1/90; İbn Arrâk, **Tenzîh**, Mübtede, No:5, 1/171

19. Ebû Umame el-Bahili, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini haber verdi: Âdem, yeryüzüne indirildiğinden beri, şirkin başlangıcı ancak kaderi yalanlamak ile olmuştur. Bir ümmet ancak kaderi yalanlamakla şirk koşar.⁴⁰⁶

( )

20. Abdullah b. Mesud, merfu olarak rivâyet etmiştir ki: Allah'ın 300 varlığı vardır ki kalpleri Âdem'in kalbi, 40'ı vardır ki kalperi Mûsâ'nın kalbi, yedisi vardır ki kalpleri İbrahim'in kalbi, beşi vardır ki kalpleri Cebrail'in, üçü vardır ki kalpleri Mikail'in, biri vardır ki kalbi İsrail'in kalbi üzerindedir. Onlardan biri ölünce, Allah, üçlerden birini, üçlerden biri ölünce beşlerden birini, beşlerden biri ölünce yedilerden birini, yedilerden biri ölünce kırklardan birini, kırklardan biri ölünce üçyüzlerden birini, üçyüzlerden biri ölünce genelinden birini (bedel) olarak getirir. İçlerinde yaşatan, öldüren, yağmur yağdıran, belayı defedenler vardır. Abdullah'a “Nasıl yaşatır ve öldürürler?” diye sorulunca şöyle der: Ümmetlerin çoğalması için Allah'a dua ederler, böylelikle onlar da çoğalır. Zalimlere beddua ederler, onlar da azalır. Yağmur için dua ederler, yağmur yağar. Yeryüzü onlar için yeşerir. Dua ederler, onların sayesinde türlü türlü belalar defolur.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁶ Suyûtî, *El-Leâfî*, 1/236.

⁴⁰⁷ Suyûtî, *El-Leâfî*, 2/379.

21. İbn Abbâs demiştir ki: Âdem'in oğlu kardeşini öldürünce “ Beldeler ve üzerinde yaşayanlar değiştiler.” demiştir.⁴⁰⁸

( ) ( )

22. Enes dedi ki, Resulullah (s.a.s.)'a izzet Rabbinin arşını sordum. O, Cebrail'e izzet Rabbinin arşını sordum, dedi, O, Mikail'e izzet Rabbinin arşını sordum, dedi, O, İsrail'e izzet Rabbinin arşını sordum, dedi, O, Refi'a izzet Rabbinin arşını sordum, dedi, O, Levh'a izzet Rabbinin arşını sordum, dedi, O, Kalem'e izzet Rabbinin arşını sordum, dedi. O şöyle cevap verdi: Arşın 360 bin sütunu vardır. Herbir sütunu 60 bin defa dünya katları kadardır. Her bir sütun altında 60 bin şehir, her bir şehirde 60 bin sahra, her bir sahrada 60 bin alem, her bir âlem, insan ve cinlerin sayısının 60 bin katı kadardır. Allah'ın Âdem'i, İblis'i yarattığını bilmiyorlardı. Allah, onlara Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali için istiğfar etmelerini ilham etmiştir.⁴⁰⁹

D. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Rivâyetlerin değerlendirilmesi, ilk râvîye göre, geçtikleri kaynaklara göre ve rivâyetler hakkında verilen hükümlere göre olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alınacaktır. Böylece hangi kaynaklardan daha fazla istifade edildiği ve hangi râvînin kaç hadis rivâyet ettiği anlaşılacaktır. Hadisler hakkında verilen sıhhat değerlendirmeleri de rivâyetlerin güvenilirliğinin tespiti açısından önem arz eder.

⁴⁰⁸ İbn Arrâk, **Tenzîh**, Harfu'l-Hemze, No:216, 1/34.

⁴⁰⁹ İbn Arrâk, **Tenzîh**, Mübtede, No:80, 1/211.

1. İlk Râvîye Göre Değerlendirilmesi

Bütün sahâbiler aynı sayıda hadis rivâyet etmedikleri için, konuyla alakalı hadislerin ilk râvîsinin önemli olduğuna inanıyoruz. Zaten sahâbiler de rivâyet ettikleri hadis sayısına göre Muksirun ve Mukillun diye sınıflandırılmışlardır. Bundan dolayı çalışmamızda incelediğimiz hadislerin ilk râvîlerini ve rivâyet sayılarını şöyle sıralamayı uygun görüyoruz.

<u>RÂVÎ ADI</u>	<u>RİVÂYET SAYISI</u>
Ebû Hureyre	89
Enes b. Mâlik	30
Abdullah b. Abbâs	25
Ebû Zerr el-Gıfarî	17
‘İmrân b. Husayn	15
Ubey b. Ka’ b	14
Evs b. Evs	14
Ebû Saîd el-Hudrî	12
Mâlik b. Sa’saa	9
Ebû Mûsâ el-Eş’arî	7
Hz. ‘Âişe	6
Abdullah b. ‘Ömer	6
Irbad b. Sâriye	4
Hz. Ömer	3
Huzeyfe	2
Katâde (Tâbi’î)	2
Hasan el-Basrî (Tâbi’î)	2
Selman-ı Farisî	2
Abdullah b. Mes ‘ûd	2
Ukbe b. ‘Âmir	2
Hz. Ebû Bekir	1
Hz. Osman	1
Hz. ‘Ali	1
Ebû’ d-Derdâ	1
Ka’b b. Mâlik	1
İbn Bureyde	1
Cündüb b. Abdullah	1

Ebû Berze	1
Sa'd b. 'Ubade	1
Mikdâd b. Esved	1
Selîm b. 'Âmir	1
İbn Abdulmunzir	1
Iyaz b. Hımar el-Mecâşu'î	1
Toplam	276

Yukarıdaki listeye baktığımızda, seksen dokuz rivâyetle, Ebû Hureyre'nin ilk sırada olduğunu görüyoruz. Kendisinin en çok hadis rivâyet eden sahâbilerden, yani muksirundan olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu durumun doğal olduğunu anlarız. Ashab-ı Suffa'dan olan ve sırf hadis rivâyet etmek için karın tokluğuna Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında olan bu sahâbinin, hadislerin bize ulaşmasında büyük emekleri olmuştur. Ancak İsrailiyattan da haberler rivâyet ettiği iddialarından dolayı bu rivâyetlere karşı temkini de elden bırakmamak gerekir.

Ebû Hureyre'den sonra otuz rivâyetle, Enes b. Mâlik gelmektedir. Enes b. Mâlik'in de muksirundan olduğu ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'e on yıl hizmet ederek yakınında bulunduğu unutulmamalıdır.

Daha sonra yirmi beş rivâyetle, İbn Abbâs üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı şekilde İbn Abbâs da muksirundan olup özellikle tefsir alanındaki rivâyetleri şöhret bulmuştur. Hz. Âdem'in de Kur'an'da kıssası yer aldığı için hadis kaynaklarında bu âyetlerle ilgili rivâyetlerin nakledildiği düşünülürse İbn Abbâs'ın bu kadar rivâyetinin olması doğal karşılanmalıdır.

Diğer râvîler içinde Hz. 'Âişe, Abdullah b. 'Ömer ve Abdullah b. Mes'ud da muksirundandır. Hz. 'Âişe ve Abdullah b. 'Ömer konumuzla ilgili altışar hadis, Abdullah b. Mes'ud ise iki hadis rivâyet etmiştir. Yani Muksirun diye anılan yedi sahabeden altısı konumuzla ilgili hadis rivâyet etmiştir.

Daha sonra sırayla, on yedi rivâyetle Ebûzerr el-Gıfari, on beş rivâyetle İmrân b. Husayn, on dörder rivâyetle Ubey b. Ka'b ile Evs b. Evs, on iki rivâyetle Ebû Saîd el-Hudri, dokuz rivâyetle Mâlik b. Sa'saa ve yedi rivâyetle Ebû Mûsâ el-Eş'arî dikkat çekmektedir.

Dört halife içinde de, konumuzla ilgili olarak, Hz. Ömer üç, Hz. Ebûbekir, Hz. Osman ve Hz. Ali birer hadis rivâyet etmişlerdir.

Mükerrerlerle birlikte ikiyüz yetmiş altı rivâyet tespit edilmiş olup, otuz üç ayrı râvî tarafından nakledilmiştir. Yüz ellisekiz (158) rivâyet Muksirun dediğimiz sahâbilerden gelmiştir.

Böyle bir sınıflandırmanın amacı sahabenin bir kısmının diğerlerinden üstün olduğunu söylemek değil, sadece konumuzla ilgili hadislerin ilk râvîlerinin bir istatistiğini çıkarmaktır.

2. Hadis Kaynaklarına Göre Rivâyetlerin Dağılımı

Bu çalışmada esas aldığımız kaynaklar kabul görmüş muteber kaynaklardır. En başta Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Muslim olmak üzere Kütüb-i Tis'a dediğimiz eserler İslam âleminde el üstünde tutulmuş güvenilir kaynaklardır. Ancak aynı konuda, her eserde farklı sayıda rivâyet mevcuttur. Biz de konu ile ilgili rivâyetlerin hangi kaynakta ne kadar yer aldığını görmek için, rivâyetlerin kaynaklara göre dağılımını şöyle göstermemiz mümkündür.

<u>HADİS KAYNAĞI</u>	<u>RİVÂYET SAYISI</u>
Müsned (Ahmed b. Hanbel)	61
Müstedrek (Hâkim')	35
Sahih-i Buhârî	25
Sahih-i Muslim	21
Sahih-i İbn Hibbân	20
Mecmeu'z-Zevâid (Heysemî)	19
Mu'cemu'l-Kebîr (Taberânî)	16
Sünen-i Tirmizî	13
Mûsânef (İbn Ebî Şeybe)	12
Sünen-i İbn Mace	6
Sünen-i Kübrâ (Beyhaki)	6
Mûsânef (Abdurrezzak)	6
Sünen-i Nesâî	5
Sünen-i Ebû Davut	5
Sahih-i İbn Huzeyme	5
Müsned (Ebû 'Avâne)	5
Cami' (Ma'mer b. Râşid)	5
Muvatta'	3
Sünen-i Darekutnî	3

Müsned (Şafî)	3
Sünen-i Darimî	2
Toplam	276

Konu ile alakalı, tespit edebildiğimiz iki yüz yetmişaltı (276) rivâyet mevcuttur. Bu rakamdan mükerrerleri çıkardığımızda sayı (58) elli sekiz olmaktadır. Bu da gösteriyor ki, kaynaklarda Hz. Âdem ile ilgili çok rivâyet vardır. İncelediğimiz kaynaklarda bazı rivâyetlerin gözden kaçabileceği ve bu kaynakların, hadis eserlerinin tamamı olmadığı göz önüne alınırsa, bu sayının daha da artabileceğini söyleyebiliriz. Konumuzla alakalı rivâyetler, kaynakların değişik bölümlerinde yer almakla beraber genel olarak Enbiya, Tefsir ve İmân gibi bölümlerde bulunmaktadır.

Konumuzla ilgili en fazla rivâyeti Ahmed b. Hanbel vermektedir. Eserinde konumuzla ilgili (61) altmış bir rivâyet vardır. Daha sonra sırayla, (35) otuz beş rivâyetle Hâkim''in Müstedrek''i, (25) yirmi beş rivâyetle Sahih-i Buhârî, (21) yirmi bir rivâyetle Sahih-i Muslim ve (20) yirmi rivâyetle Sahih-i İbn Hibban gelmektedir. Kütüb-i Tis''a denilen dokuz kaynağın tamamında konumuzla ilgili hadis olduğu gibi, derleme dönemi eserlerinde de mevzu ile alakalı rivâyet bulmak mümkündür.

3. Sıhhat Derecelerine Göre Hadislerin Dağılımı

Hadislerin kabul edilmesi veya reddedilmesinde sıhhat değerlendirmesi önemlidir. Bundan dolayı rivâyetlerin kaynaklarda belirtilen sıhhat dereceleri ve değerlendirmelerinin verilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ne var ki, hadislerin sıhhati konusunda, münekkid muhaddislerin şartlarının farklı oluşu, ittifakla sahih veya zayıf addedilen hadislerin sayısında değişikliğe sebep olmaktadır. Yani bir muhaddise göre sahih olan bir hadis, bir başkasına göre zayıf kabul edilmektedir. Aynı şekilde birilerine göre zayıf görülen isnad bir başka muhaddise göre sahih veya hasen sayılabilmektedir. Muhaddislerin çoğunluğunun, ibadet, ukubat ve muamelat konusundaki hadisin isnadında aradığı sıhhat şartlarını, ahbar, kıssa ve fezail konularında aramadığı bilinmektedir. Bu durumu da göz önüne alarak vereceğimiz sayısal tablo genel kanaat oluşturmak içindir.

<u>SIHHAT DERECEŚİ</u>	<u>SAYISI</u>
Hasen- Sahih	1
Hasen- Garib	1
Zayıf	4

Sıhhati Belirtilmeyen	52
Toplam	58

Bu bölümdeki hadis sayısından tekrarlar çıkarılmıştır. Yukarıda da görüldüğü gibi tekrarsız elli sekiz rivâyetten, biri hasen-sahih, biri hasen-garib, dördü zayıftır. Geriye kalan elli iki rivâyetin de on üç tanesi hem Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim’de, hem de diğer kaynaklarda yer almaktadır. Otuz dokuz tane rivâyetimiz de diğer muteber kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla bunların da zayıf hadis olmadığı söylenebilir.

Böylece Hz. Âdem ile ilgili olarak inceleme konusu yaptığımız hadislerin çoğunun güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, yaratılışı, kendisine ruh üflenmesi, meleklerin kendisine secde etmekle emredilmeleri, Havvâ'nın yaratılması, yasak ağaçtan yemesi, günah işledikten sonra ceza olsun diye dünyaya gönderilmesi, tevbe etmesi, çocukları ve Hâbil ile Kabil meselesi gibi hususiyetlerinden dolayı tarih boyunca hep merak ve araştırma konusu olmuştur.

Kutsal metinlerde Hz. Âdem ile ilgili bilgiler mevcuttur. Hz.Âdem ile ilgili bilgiler Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın Tora (Tevrât) bölümünde yer almaktadır. Tanah, Hristiyanların Eski Ahid adını verdikleri, Yahudilerin yazılı dini edebiyat külliyatı niteliğinde olan kutsal kitaplarıdır. Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili bilgilerin çoğunu, Tevrât'ın Tekvin (Yaratılış) bölümünde bulmak mümkündür. Hristiyanların sahip oldukları, yaratılış ve ilk insana ait bilgiler de Eski Ahid'in Tevrât bölümünde yer almaktadır. Yeni Ahid adı verilen İnciller ve mektupların bulunduğu ikinci kısımda Yaratılış konusuna temas edildiği görülmemiştir. Ancak Yeni Ahid'de, Allah İnsan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Gerek Hristiyan tefsirciler gerekse ilahiyatçılar, konunun felsefesine ağırlık vermişlerdir. Bu genel prensipten dolayı Hz.Âdem ve Havvâ'dan bahsetmeksizin Hristiyanlar tarafından yapılan çalışmalar insan motifi üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Hz. Âdem, Kur'an-ı Kerim'de de kısası genişçe ele alınan bir peygamberdir.

Tarih ve tefsir kaynaklarında Hz. Âdem'in hayatı anlatılırken mübalağa yapıldığı görülür. Bu mübalağalı yorumların bir kısmı Kur'an ve sahih hadisler ile uygunluk arz etse de diğer bir kısmının ters düştüğü bile söylenebilir. Bazan bu detaylı bilgilerin Tevrât'tan alındığı görülür. Bu kaynaklara bir takım israili rivâyetlerin de girdiği söylenebilir.

Tasavvuf kitaplarında, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve kainattaki bütün hakikatleri kendisinde topladığı için "kevn-i Cami" ve "ruh-i âlem" olarak nitelendirilen Hz. Âdem hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Tasavvuf kaynaklarında abartılı yorumların yanı sıra temel kaynaklara dayalı olarak teşekkül eden İslam düşüncesine göre kabul edilen görüşlere aykırı görüşler de mevcuttur. Mesela bazı mutasavvıflar, Hz. Âdem'i ilk insan olarak kabul etmemekte, ondan önce binlerce Âdemin yaratıldığını iddia etmektedirler. Bazan da Âdem ilk insan olarak değil de mutlak insan (insaniyet) manasında kullanılmaktadır. Kimi zaman da tasavvuf eserlerinde, Hz. Peygamber (s.a.s.)'i methetmek amacıyla, Hz. Âdem ile aralarında bir kıyaslama yapılır.

Mitolojiler ve eski inanışlarda da ilk insan ile ilgili bilgiler vardır. Hz. Âdem ile insanlığın ilk örneğine dair mitolojilerdeki kişi arasında çoğu zaman benzerlikler görülmektedir. Ayrıca edebiyat kaynaklarında da Hz. Âdem sık sık işlenmektedir.

İncelediğimiz hadis kaynaklarında konumuzla alakalı ikiyüz yetmişaltı (276) rivâyet tespit edilmiştir. Bu rakamdan, mükerrerler çıkarıldığı zaman bu sayı ellisekiz (58) olmaktadır. Bu sayı da hadis kaynaklarındaki rivâyetlerin çok olduğunu gösterir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, daha fazla kaynağın incelenmesi durumunda bu miktarın artma ihtimali vardır. Konumuzla ilgili en fazla rivâyeti Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i vermektedir. Bununla beraber Kütüb-i Tis'a olmak üzere muteber hadis kaynakları, imkânlar ölçüsünde taranarak bu rivâyetler elde edilmiştir. Bunlar içerisinde dört tane zayıf, bir tane hasen-sahih ve bir tane hasen-garib hadis tespit edilmiştir. Onüçü Buhârî ve Müslim'de de geçmek üzere geriye kalan elli iki rivâyet muteber kaynaklarda mevcuttur. Bunların da zayıf olmadıklarını söylemek mümkündür. Bu rivâyetler genellikle Hz. Âdem'in yaratılışı, hangi gün yaratıldığı, insanların kıyamette kendisine şefaât için gelecekleri ve onun da bundan kaçınacağı ve Miraç'ta Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kendisiyle karşılaşması gibi konulardan bahsetmektedir.

Konumuzla ilgili Mevzû'at eserlerinde yer alan rivâyetleri ise "Uydurma olduğu iddia edilen hadisler" başlığı altında ele aldık. Bu kısımda yirmiiki (22) rivâyet tespit edilmiştir. Bu rivâyetleri önemli Mevzû'at eserleri olan İbnü'l-Cevzi'nin Mevzû'at'ı, Suyûtî'nin el-Leâlî'l-Mesnua'sı ve İbn Arrâk'ın Tenzîhu'ş-Şeria'sında tespit ettik. Bu rivâyetler de daha çok Hz. Âdem'in yaratılışı, günah işlemesi ve tevbe etmesi gibi konularla ilgili nakillerdir. Ayrıca şunu da belirtelim ki, mevzû'ât eserlerinde konu ile ilgili tespit edilebilen haberlerin hiçbiri, muteber kaynaklarda tespit edilenlerle örtüşmemektedir. Bu durum da, mevzuat kaynaklarında konumuzla ilgili haberlerin uydurma olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM

KİTAB-I MUKADDES

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, El-Mu'cemu'l-Mufehres Li Elfazi'l-Kur'an'il-Kerim, Daru'l-Marife, Beyrut-2003.

ABDURREZZAK b. Hemmam, Mûsânef, (I-XI), Tahk. Habiburrahman Azami, el-MektEbû'l-İslami, Beyrut-1972.

AFİFİ, Abu'l-A'la, Fususu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar, Çev. Ekrem DEMİRLİ, İz Yay., İst- 2000

AFZALURRAHMAN, Siret Ansiklopedisi, Terc. Kurul, I- VI, İnkılap Yay., İstanbul-1996.

AHMED B. HANBEL, el-Mûsned (Kütüb-i Tis'a İçerisinde), (I-VI), Çağrı Yay., İstanbul-1982.

AHMET CEVDET PAŞA, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, (I-IV), Bedir Yay. İstanbul-1966.

ALUSİ, Ebû'l-Fazl Şihabuddin es-seyyid Mahmud, Ruhû'l-Meani Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'il-Mesani, (I- XXX) , Daru'l-Fikr, Beyrut- Trz.,

ANA BRİTANNICA, (I-XXII), Adem md., Ana Yay., İstanbul-1986.

ATMACA, Veli, Hadiste İsrailiyata Bakış -I, HÜİFD, Ş.Urfa-1996 s.359-387.

AYDEMİR Abdullah, Tefsirde İsrailiyyat, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara- Trz.

AYDEMİR, Abdullah, İslami Kaynaklara Göre Peygamberler, TDV Yay., Ankara,2003.

BAĞÇECİ, Muhittin, Adem (as) md., Şamil İslam Ans. (I-VI) , Şamil Yay., İstanbul-1990.

BEDİR, Ahmet, Hz. Adem'in Boyu, H.Ü.İ.F.D., Şanlıurfa-1998, s.133-138.

BEYHAKİ, Ebû Bekir Ahmed b. El-Huseyn, Sünenü'l-Kübra, (I-X), Matbaatu Meclis-i Daireti'l-Maarif, Haydarabad-1347.

BOLAY, Süleyman Hayri, Adem md. , D.İ.A., (I-XXIX) TDV Yay. İsrantbul- 1988 c.1 s.358 .

- BUHARİ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, el- Cami'ü's-Sahih, (I-VI), Tahk. Mustafa Dîb El-Buğa, Daru İbn Kesîr, Beyrut-1987.
- CEBECİOĞLU**, Ethem, Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yay., Ankara-1997.
- CEYLAN**, Ömür, Tasavvufî Şiir Şerhleri, Kitabevi, İstanbul-2000.
- ÇETİN**, Seyfettin, İlk insan, İlk baba, İlk peygamber Hz. Âdem, Okul Yay., İstanbul-2004.
- DAHLAN**, İhsan Muhammed el-Kudiri, Siracu't-Talibin, (I-II), Daru'l-Fikir Beyrut-Trz.
- DAREKUTNİ**, Ali b. Ömer Ebû'l-Hasan, Sünen, (I-IV), Tahk. Abdullah Haşim El-Medeni, Daru'l-Mehasin, Kahire-Trz.
- DARİMİ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, Sünen, (I-II), Tahk. Seyyid İbrahim- Ali Muhammed Ali, Daru'l-Hadis, Kahire-2000.
- EBÛ 'AVÂNE**, Yakup b. İshak el-İsferaini, Müsned, (I-V) Tahk. Eymen b. Arif ed-Dımaşki, Daru'l-Marife, Beyrut-1998.
- EBÛ DAVUD**, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistani, Sünen, (I-IV), Daru'l-Hadis, Kahire-1988.
- EBÛ ZEHRA**, Muhammed, İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi, Çev. Abdulkadir ŞENER, Hîsâr Yay., İstanbul- Trz.
- ERHAT**, Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul-1993.
- CEVHERİ**, İsmail b. Hammad , Es-Sıhah Tacu'l-Luga Ve Sıhahu'l-'Arabîyye, (I- VI) Daru'l-İlmi lil-melayin, Beyrut- 1990.
- ELİADE**, Mircea- COULİANO, Ioan P., Dinler Tarihi Sözlüğü, İnsan Yay., İstanbul-1997.
- ELMALILI**, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (I-X) Eser Neşr., Trs., Yrz.
- ERDEM**, Mustafa, Hazreti Adem(İlk İnsan), TDV Yay., Ankara-1993.
- FERRÛH**, Ömer, El- İslam ve't-Tarih, Daru'l-kitabi'l-'Arabî, Beyrut-1983.
- HAKİM**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en- Nisâburi, el- Mustedrek ala's-Sahihayn, (I-IV), Tahk. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut-1990, (Hadis Elfiyesi CD'si içerisinde).
- HAMILTON**, Edith, Mitologya, çev. Ülkü TAMER, Varlık Yay., İstanbul- 1994.
- HEYSEMİ**, Nuruddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebibekr, Mecmeu'z-Zevaid , (I-X) Daru'l-Kitap, Beyrut-1967.

- HUCVİRİ**, Ali b. Osman b. Ebû Ali Cullabi, Keşfu'l-Mahcub(Hakikat Bilgisi) ,Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İstanbul-1996.
- HÜDAYİ**, Aziz Mahmud, Alemin Yaratılışı Ve Hz. Muhammed'in Zuhuru (Hulasatul Ahbar), Çev.Kerim KARA, Mustafa ÖZDEMİR, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- ISFAHANİ**, er-Ragıb Ebû'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed, El-Mufredat Fi Garibi'l-Kur'an, Tahk. Muhammed Halil Aytani, Daru'l-Ma'rife, Beyrut- 2001.
- İBN 'Arabî**, Muhyiddin, El-Futuhâtü'l-Mekkiyye, (I-IV), Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyye, Trz., Yrz.
- İBN ARABİ**, Muhyiddin, Fususu'l-Hikem ve't-Ta'likatu Aleyh, (I-II) Daru'l- Fikri'l-'Arabî, Trz-Yrz.
- İBN ARRÂK**, Tenzîhu'ş-Şeriatî'l-Merfua,, (I-II), Tahk. Abdulvehhab b. Abdullatif, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1981.
- İBN EBİ ŞEYBE**, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kufî, Mûsânef, (I-V), Tahk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad-1409, (Hadis Elfiyesi CD'si içerisinde)
- İBN HİBBAN**, İbn Ahmed Ebû Hatim et-Temimi, Sahih Bi Tertibi İbn Belban, (I-XVIII), Tahk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut-1997.
- İBN HUZEYME**, Ebû Bekir Muhammed b. İshak en- Nîsâburi, Sahih, (I-IV) Tahk. Muhammed Mustafa el-Azami, el-MektEbû'l-islami, Beyrut-1992.
- İBN MACE**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen, (Bi Şerhi'l-İmam Hasan El-Hanefî El-Maruf Bi's-Sindi), (I-IV), Daru'l-Marife, Beyrut-1997.
- İBN KESİR**, Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer, Tefsiru'l-Kur'ani'lazim, (I-XV) Tahk. Kurul, El-Faruk El-Hadise, Kahire- 2000.
- İBN KESİR** , Ebû'l-Fida İsmail b.Ömer, Kısasu'l-Enbiya, Thk: Abdulkadir Ahmet Ata, Daru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut,1982.
- İBN KESİR**, Ebû'l-Fida İsmail b.Ömer, El-Bidaye Ve'n-Nihaye, çev. Mehmet Keskin , I-XV, Çağrı Yay. İstanbul,1994.
- İBN MANZUR**, Lîsânu'l-Arab, (I- XVIII) Tash. Emin Muhammed Abdulvehhab - Muhammed Sadık el-Ubeydi, Daru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut- 1997.
- İBN SA'D**, Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri, Et-Tabakatü'l-Kübra, (I-VIII), Daru İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, Trz.
- İBNU'L- CEVZİ**, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, Mevzû'at, (I-II), Tahr. Tevfik Hamdan, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut-1995.

- İBNÜ'L-ESİR**, Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybani, El-Kamil Fi't-Tarih, I-XIII, Daru Sadır, Beyrut-1965.
- İZMİRLİ**, İsmail Hakkı, "Adem" md., İslam Türk Ansiklopedisi, ( ) Asar-ı ilmiyye kütüphanesi neşriyatı, İstanbul-1941.
- KARAKAYA**, Hasan Hz.Adem ve Hz.Havvâ ile ilgili rivâyetlerin tahlili, (Bitirme tezi-Danş. Hâbil Nazlıgöl), E.Ü.İ.F., Kayseri-2004.
- KESKİN**, Hasan, Kur'an'da Meleklerin Hz.Adem'e Secdesinin Yorumu, C.Ü.İ.F.D., Sivas-2002, s.107-125.
- KOÇ**, Dursun, Kur'an'a Göre Hz. İsa, Hz. Havvâ Ve Hz. Adem'in Yaratılışı, (Lîsâns Tezi), A.Ü.İ.F., Erzurum-1995.
- KOMİSYON**, Kur'an-I Kerim Ve Açıklamalı Meali, TDV Yay., Ankara-1997.
- KOMİSYON**, T.D.K. Türkçe Sözlük, (I-II), TDK Yay., Ankara- 1998.
- KOMİSYON**, Adem md.,Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (I-VIII),Dergah Yay., İst- Trz.
- KÖKSAL**, Mustafa Asım , Peygamberler Tarihi, TDV Yay., Ankara-1995.
- KUŞEYRİ**, Abdulkerim, Kuşeyri Rîsâlesi, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İstanbul-1978.
- KUTUB**, Seyyid- Es-SAHHAR, Abdulhamid, Adem İle Havvâ; Terc. Mustafa RUNYUN, Kader Yay., İstanbul- 1963.
- LOUISE**, Ma'luf, El-Muncid Fil'luga Ve'l-A'lam, Daru'l-Maşrık, Beyrut- 1973.
- MAHMUD ŞAKİR**, Hz. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi (I- VIII) çev. Ferit Aydın, Kahraman Yay., İstanbul 1997.
- MALİK B. ENES**, Muvatta, (I-II), Tahr. M.Fuad Abdalbaki, Daru İhyait-turasi'l-'Arabî, Yrz.-1951.
- MA'MER B. RAŞİD**, Cami', (Abdurrezzak b. Hemmam'ın Mûsânef'i İçerisinde), (I-II), el-MektEbû'l-İslami, Beyrut-1972.
- MEB İSLAM ANS.** (I-XIII), Adem md., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1965.
- MES'UDİ**, Ali b. Huseyn b. Ali, Ahbaru'z- Zaman, Daru'l-Endülüs, Beyrut- 1996.
- MEVLANA**, Celaleddin-İ Rumi, Mesnevi, (I-VI) Trc. Şefik CAN, Ötüken Yay., İstanbul- 2002.
- MUSLİM**, Ebû'l-Huseyn b. Haccac, el- Cami'u's-Sahih, (Bi Şerhi'l-İmam En-Nevevi), (I-XVIII), Daru'l-Marife, Beyrut-1997.

- NESAİ**, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb , Sünen (Bi Şerhi Suyûtî), (I-VIII), Daru'l-Marife, Beyrut-2001.
- NESEFİ**, Ebû'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Tefsiru'n-Nesefi, (I-III), (Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil) ,Tahk. Yusuf Ali BEDİVİ, Daru İbn Kesîr, Beyrut-1999.
- ÖZCAN** Ahmet, Tevrât Ve Kur'an'a Göre Hz.Adem, (Yüksek Lîsâns Tezi), S.Ü.S.B.E., Konya-1986.
- ÖZSOY** Ömer- GÜLER İlhami, Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi), Fecr Yay., Ankara- 2001.
- ÖZTÜRK**, Mustafa, Kur'an Ve Aşırı Yorum, Kitabiyat Yay., Ankara-2003.
- RIZA** Muhammed, Tarihu'l-İnsaniyyeti Ve Ebtaliha,Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1986.
- SALEBİ**, Ebû İshak Ahmed b. İbrahim en-Neysaburi, Araisu'l-Mecalis, Daru'l-Fikr, Beyrut-2000,
- SEYYİDİ** Ahmed b. El-Mubarek, El-İbriz Min Kelami Seyyidi Abdulaziz Ed-Debbağ, Daru'l-Fikir, Beyrut- Trz.
- SUYUTİ**, Celaledin b. Ebibekr ,el-Leâli'l-Masnua Fi'l-Ahadisi'l-Mevzua, (Mektebetu'l-Ehadisi'd-Daife ve'l-Mevzua CD'si içerisinde)
- ŞAFİİ**, Muhammed b. İdris, Müsned, Daru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut- Trz.
- ŞA'RANİ**, Seyyidi Abdulvehhab, Kitabu Mizani'l-Kübra, (I-II) Ezheriye Matbaası, Mısır 1932.
- ŞEHRİSTANİ**, Muhammed b. Abdulkerim, El-Milel Ve'n-Nihal, (I-II) Tahk. Muhammed Seyyid Keylani, Darul- Marife, Beyrut- 1975.
- TABERİ**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, Tarih-İ Taberi, çev. M. Faruk GÜRTUNCA), I-IV , Sağlam Yay., İst.- Trz.
- TABERANİ**, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed , Mu'cemu'l-Kebir, (I-XXIV), Tahk. Hamdi Abdulmecit es-Selefi, Yrz-Trz.
- TABERİ**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi,(çev. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir), I-V, MEB Yay., İstanbul-1991.
- TİRMİZİ**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, Sünen, (I-VIII), El-Mektebetu'l-İslamiyye, İstanbul-Trz.

- TOLASA**, Harun, Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Sevinç Matbaası, Ank-1973.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ**,( ), Adem Ve Havvâ md. MEB Yay., İstanbul- 1989
- UÇMAN**, Naci Hz. Adem'in Yaratılışı Ve Peygamberliği, (Bitirme Tezi) E.Ü.İ.F.
Kayseri- 1986.
- ULUDAĞ**, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul-1991.
- YAKIT**, İsmail, Kur'an'da Hz. Adem, S.D.Ü.İ.F.D., Isparta- 1999 s. 1-18.
- YENİTERZİ**, Emine, Divan Şiirinde Na't, TDV Yay., Ankara-1993.
- ZEBİDİ**, Seyyid Muhammed Murtaza, Tacu'l-Arus, (I-X).